

T.C.

**TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**SEYYİD NUREDDİN ALPARSLAN VAKFI VE SOSYO-
EKONOMİK ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
İbrahim CENİK**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Edip UZUNDAL**

TOKAT - 2024

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr. Edip UZUNDAL danışmanlığında hazırlamış olduğum “***Seyyid Nureddin Alparslan Vakfı ve Sosyo-Ekonomik Etkileri***” adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

.../.../2024

İbrahim Cenik

TEŞEKKÜR

Çalışmamın başından sonuna kadar her aşamada değerli önerileriyle bana yol gösteren, akademik bilgi ve deneyimiyle rehberlik eden ve kıymetli zamanını ayıran danışmanım Dr. Edip Uzundal'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

İbrahim CENİK

Tokat / 2024

JÜRİ KABUL VE ONAY

İbrahim Cenik tarafından hazırlanan “*Seyyid Nureddin Alparslan Vakfı ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*” adlı tez çalışmasının savunma sınavı **21/08/2024** tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen Jüri tarafından Oy Birliği ile Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Tarih Anabilim Dalı**’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)	İmzası
Üye (Başkan) Prof. Dr. Yılmaz KARADENİZ	
Üye :Prof. Dr. Alpaslan DEMİR	
Üye (Danışman): Dr. Edip UZUNDAL	

ONAY

...../...../2024

DOÇ. DR. YUSUF TEMÜR

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ÖZET

SEYYİD NUREDDİN ALPARSLAN VAKFI VE SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

CENİK, İbrahim

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Edip UZUNDAL

Ekim 2024, xi + 86 Sayfa

Bu yüksek lisans tezi, Seyyid Nureddin Alparslan Vakfı'nın sosyo-ekonomik etkilerini detaylı bir şekilde incelemektedir. 1257 yılında Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufâi tarafından kurulan vakıf, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde önemli bir rol oynamıştır. Vakıf, eğitim, sosyal ve kültürel faaliyetler, ekonomik faaliyetler, şehirleşme ve bayındırlık, dini faaliyetler gibi çeşitli alanlarda topluma hizmet etmiştir. Eğitim alanında medrese ve kütüphaneler kurarak katkıda bulunmuş, sosyal etkinlikler düzenleyerek kültürel gelişime destek olmuştur. Ekonomik faaliyetlerle ticaret ve zanaatkarlığı desteklemiş, şehirlerin imarı ve altyapı projelerine yatırım yapmıştır. Dini yapılar inşa ederek toplumun dini ihtiyaçlarını karşılamıştır.

Vakıf kavramı, İslam dünyasında tarihi boyunca toplumsal ve ekonomik hayatta önemli bir rol oynamıştır. Vakıflar, sosyal dayanışma, yardımlaşma ve iyilik değerleri üzerine kurulmuş olup, topluma geniş çapta hizmetler sunmuştur. Seyyid Nureddin Alparslan Vakfı da bu geleneği sürdüren önemli bir kuruluştur. Vakfın kuruluş amacı, toplumun dini, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu kapsamda, vakıf çeşitli alanlarda faaliyet göstermiştir. Vakfın kuruluşundan itibaren, eğitim ve öğretim faaliyetlerine büyük önem verilmiştir. Vakıf, medrese ve kütüphaneler kurarak eğitim alanında önemli katkılarda bulunmuş, toplumun bilgi seviyesini yükseltmeyi hedeflemiştir. Ayrıca, sosyal ve kültürel faaliyetler düzenleyerek, toplumun kültürel gelişimine katkı sağlamıştır.

Ekonomik faaliyetler açısından, vakıf, bölgenin ekonomik yapısına önemli

katkılar sağlamıştır. Ticaretin ve zanaatkârlığın gelişimine destek olmuş, bölgenin ekonomik dinamizmini artırmıştır. Vakıf, ekonomik faaliyetlerini finanse etmek için çeşitli gelir kaynaklarına sahip olmuştur. Bu gelir kaynakları arasında tarım arazileri, ticaret merkezleri ve zanaat atölyeleri bulunmaktadır. Vakıf tahsilat ve muhasebe kayıtları, vakfın ekonomik faaliyetlerini ve bölgenin ekonomik dinamiklerini anlamak için incelenmiştir. Bu kayıtlar, vakfın gelir ve giderlerini, yapılan yatırımları ve ekonomik faaliyetleri detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Şehirleşme ve bayındırlık alanında da vakıf, şehirlerin imarı ve altyapı projelerine önemli yatırımlar yapmıştır. Vakıf, şehirlerin gelişimine katkıda bulunmak amacıyla cami, mescit, medrese, hamam, kervansaray gibi çeşitli yapılar inşa etmiştir. Bu yapılar, sadece dini ve sosyal ihtiyaçları karşılamakla kalmamış, aynı zamanda şehirlerin ekonomik ve sosyal yapısını da güçlendirmiştir. Vakfın yaptığı bu yatırımlar, şehirlerin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır.

Dini faaliyetler açısından, vakıf, cami, mescit ve diğer dini yapılar inşa ederek toplumun dini ihtiyaçlarını karşılamıştır. Vakıf, dini hizmetlerin yanı sıra, dini eğitim ve öğretim faaliyetlerine de büyük önem vermiştir. Vakfın dini faaliyetleri, toplumun dini ve manevi hayatını desteklemeyi amaçlamıştır. Vakfın sosyo-ekonomik etkileri, bölgenin ekonomik yapısına katkılar sağlaması ve toplumun refah seviyesini artırmasıyla kendini göstermiştir. Vakfın ekonomik faaliyetleri, bölgenin ekonomik gelişimini desteklemiş, ticaretin gelişimine katkıda bulunmuştur. Vakfın sosyal faaliyetleri ise, toplumun sosyal yapısında önemli değişikliklere yol açmış, sosyal hizmetler sunarak toplumun refah seviyesini artırmıştır. Görev tayinleri, imar işlemleri ve diğer önemli olaylar, vakfın sosyal etkilerini değerlendirmek için detaylı olarak analiz edilmiştir. Bu analizler, vakfın toplumsal ve ekonomik hayatta oynadığı rolü ve tarihsel önemini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Seyyid Nureddin Alparslan Vakfı, toplumsal ve ekonomik hayatta önemli bir rol oynamış, sosyal dayanışma ve yardımlaşma değerlerini güçlendirmiştir. Bu tez, vakfın sosyo-ekonomik etkilerini tarihi belgeler ve arşiv kayıtları ışığında detaylı bir şekilde ortaya koyarak, vakıf müessesesinin tarihsel ve toplumsal önemini vurgulamaktadır. Vakıfların toplum üzerindeki etkileri, vakıf sisteminin sürdürülebilirliği ve vakıf müessesesinin geleceği gibi konular da tezde ele alınmıştır.

Bu bağlamda, vakıfların toplumsal ve ekonomik hayattaki rolü ve önemi bir kez daha vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Nureddin Alparslan, Vakıf, Selçuklu, Toplum, Ekonomi

ABSTRACT**SEYYID NUREDDIN ALPARSLAN FOUNDATION AND ITS SOCIO-ECONOMIC
IMPACTS****CENİK, İbrahim****Master's Thesis, History Scientific****Advisor: Dr.Lectuer Edip UZUNDAL****October 2024, xi+98 pages**

This master's thesis provides a detailed examination of the socio-economic impacts of the Seyyid Nureddin Alparslan Foundation. Established in 1257 by Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufâi, the foundation played a significant role during the Seljuk and Ottoman periods. The foundation served the community in various fields such as education, social and cultural activities, economic activities, urban development, and religious services. It contributed to the field of education by establishing madrasahs and libraries, supported cultural development through social events, promoted trade and craftsmanship, invested in urban infrastructure projects, and built religious structures to meet the spiritual needs of the community.

The concept of the foundation has historically played a crucial role in the social and economic life of the Islamic world. Foundations were established on values of social solidarity, cooperation, and benevolence, providing extensive services to the community. The Seyyid Nureddin Alparslan Foundation continued this tradition as a significant institution. Its purpose was to meet the religious, social, and economic needs of society. From its inception, the foundation prioritized education and teaching activities, aiming to raise the knowledge level of the community by establishing madrasahs and libraries. Additionally, it organized social and cultural activities to contribute to the cultural development of the community.

In terms of economic activities, the foundation significantly contributed to the economic structure of the region. It supported the development of trade and craftsmanship, enhancing the economic dynamism of the area. The foundation financed its economic activities through various income sources, including agricultural lands, trade centers, and craft workshops. Examination of the foundation's collection and accounting records provided insights into its economic activities and the economic dynamics of the region. These records detailed the foundation's income and expenses, investments, and economic operations. In the field of urban development and public works, the foundation made significant investments in the construction and infrastructure projects of cities. It contributed to the development of cities by constructing various buildings such as mosques, madrasahs, baths, and caravanserais. These structures not only met religious and social needs but also strengthened the economic and social fabric of the cities. The foundation's investments significantly contributed to urban development.

Regarding religious activities, the foundation built mosques, masjids, and other religious structures to meet the spiritual needs of the community. In addition to providing religious services, the foundation also placed great importance on religious education and teaching activities. The religious activities of the foundation aimed to support the religious and spiritual life of the community. The socio-economic impacts of the foundation were manifested in its contributions to the region's economic structure and the enhancement of the community's welfare. The foundation's economic activities supported the region's economic development and promoted trade and craftsmanship. Its social activities led to significant changes in the social structure of the community, improving the welfare level through social services. Detailed analysis of appointments, construction activities, and other important events was conducted to evaluate the foundation's social impacts. These analyses revealed the role and historical significance of the foundation in social and economic life.

In conclusion, the Seyyid Nureddin Alparslan Foundation played a crucial role in social and economic life, strengthening the values of social solidarity and cooperation. This thesis highlights the socio-economic impacts of the foundation through historical documents and archival records, emphasizing the historical and social

importance of the foundation institution. The thesis also addresses the impacts of foundations on society, the sustainability of the foundation system, and the future of the foundation institution, reiterating the role and importance of foundations in social and economic life.

Keywords: Seyyid Nureddin Alparslan, Foundation, Seljuk, Society, Economy

İÇİNDEKİLER

ETİK SÖZLEŞME	ii
TEŞEKKÜR	iii
JÜRİ KABUL VE ONAY.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	xi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: GENEL OLARAK VAKIF MÜESSESESİ	3
1.1. VAKIF KAVRAMINA GENEL BAKIŞ VE TARİHÇE.....	3
1.2. VAKIF MÜESSESİNİN FAALİYETLERİ	6
1.2.1. Eğitim Öğretim Faaliyetleri	7
1.2.2. Sosyal ve Kültürel Faaliyetler.....	8
1.2.3. Ekonomik Faaliyetler	10
1.2.4. Şehirleşme ve Bayındırlık Faaliyetleri.....	11
1.2.5. Dini Faaliyetler	14
1.2.6. Diğer Faaliyetler	15
BÖLÜM 2: TARİHSEL ARKA PLAN.....	18
2.1. VAKFIN KURULUŞ TARİHÇESİ	18
2.1.1. Vakıf Kitabesi	19
2.1.2. Seyyid Nureddin Alparslan Er- Rufâi'nin 655 h./1257 Tarihli Arapça Vakfiyesi.....	20
2.1.3. Vakıf Mimarisi.....	21
2.2. SEYYİD NUREDDİN ALPARSLAN'IN BİYOGRAFİSİ.....	22
2.3. VAKFIN TEMEL HEDEFLERİ VE AMAÇLARI.....	23
2.3.1. Vakfın Faaliyet Alanları	24
BÖLÜM 3: VAKFIN SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ	26
3.1. BÖLGENİN EKONOMİK VE COĞRAFİ ÖNEMİ	26
3.2. SOSYAL ETKİLERİ	27
3.2.1. Görev Tayinleri	27
3.2.1.1. Hatip Tayini	28
3.2.1.2. Kâtip Tayini	31
3.2.1.3. Tevliyet Ciheti	33
3.2.1.4. Meşihat Ciheti.....	37
3.2.2. İmar İşlemleri.....	37
3.2.2.1. Tamir İşlemleri	38
3.2.2.2. Kura ve Mezra İsimleri	40
3.2.2.3. İmar İçin Yapılan Masraf Cetvelleri	42
3.2.3. Diğer Önemli Olaylar	43
3.2.3.1. Katl ve Yağma	43
3.3. EKONOMİK ETKİLERİ	46
3.3.1. Vakıf Tahsilat Muhasebe Kayıtları	46

3.3.2. Bölge İsimlerinin Değerlendirilmesi.....	50
3.3.3. Bölge Ekonomik Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi	56
SONUÇ	57
BİBLİYOGRAFYA	65
EKLER	71
ÖZGEÇMİŞ	86

GİRİŞ

Vakf kelimesi Arapça'da 'durdurmak' ve 'alıkoymak' anlamlarına gelir. Terim olarak ise, VIII. yüzyıl ortalarından XIX. yüzyıl sonlarına kadar İslam ülkelerinin toplumsal ve ekonomik hayatında önemli bir rol oynayan dini-toplumsal bir kurumun adıdır.¹

Selçukluların ve onlardan doğan devletlerin medeniyet tarihinde en büyük hizmetleri, şüphesiz, Tuğrul Bey'den itibaren İslam dünyasının her tarafını cami, medrese, kütüphane, tıp mektebi, hastahane, imaret, zaviye ve kervansaraylar ile doldurmaları, bu müesseselere büyük vakıflar yapmaları idi. Filhakika, bir ilim ocağı olarak, medreselerin devlet eli ile teşkilatlanması, tahsilin vakıf suretiyle meccani olması ve İslam dünyasına yayılması Selçukluların eseridir.²

İslam tarih ve medeniyetinde önemli bir hayır kurumu olan vakıflar, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatta büyük rol oynamıştır. Vakıflar, insanlığa karşı sorumluluk, iyilik, yardımlaşma ve dayanışma değerleri üzerine kurulmuştur. Osmanlı Devleti, şehirlerin imarı ve sosyo-ekonomik hayatın canlanmasını vakıflar aracılığıyla sağlamıştır. Vakıflar, kişilerin mallarını toplum yararına bağışlamasıdır ve sosyal barış ile adaletin korunmasında önemli rol oynamıştır. Osmanlı, askeri harcamalar dışında sosyal yatırımları vakıflar yoluyla yapmış ve hayırseverleri teşvik etmiştir. Padişahlar ve devlet adamları çeşitli vakıflar kurmuş, vakıf tüzükleri Kadı'nın onayı ile yürürlüğe girmiştir. Vakıflar, dayanışma ve iyilik duygularını hukuki bir statüye kavuşturmuş, şehircilik, eğitim, sosyal hizmet ve ekonomi alanlarında önemli izler bırakmıştır. Osmanlı Devleti, adil yönetim ve düzenli şehirler için vakıf sistemini başarılı bir şekilde uygulamıştır.³

¹ Öztürk, Nazif, "Vakıflar Arşiv Kayıtlarına Göre Niksar Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, C. XXII, Ankara 1991, ss. 45

² Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*. 7. Baskı. Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998, ss. 331.

³ Yeşilyurt, Furkan, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi 1197 Numaralı Rumeli Hurufat Defteri (Sayfa 1-120 arası Tahlil ve Transkripsiyon)*, Bitlis Eren Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksel Lisans Tezi, Bitlis 2023, ss. 11.

Bu çalışmada; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın Seyyid Nureddin Alparslan ile ilgili Osmanlıca kayıtları araştırılmıştır. Toplam 22 kayıt tasnif ve analiz edilmiştir. İncelediğimiz bu arşiv, dönemin ekonomik, sosyal ve dini hayatına dair vakıflarla ilgili birçok bilgi ve ayrıntı içermektedir. Arşivde, çeşitli hizmetler için tayin edilen kişilerin adları, atandıkları tarih, aldıkları yevmiye, atanma nedenleri ve atamayı yapan görevlinin kimliği gibi vakıfların işleyişi, yönetimi ve sunduğu hizmetlerle ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Çalışmamızın sonunda, belgelerin aslından örnekler ve transkripsiyonları verilmiştir.

Amasya tarihine göre, Seyyid Nureddin Alparslan'ın türbesinin, Tokat ili Erbaa ilçesinin eski merkezi olan Sunisa yakınlarında bulunduğu iddia edilmiştir.⁴ Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Niksar'a bağlı olan Sonisa'ya ait Zedvi=Zuday Köyü'nde, günümüzde Amasya ili Taşova ilçesine bağlı Alparslan Beldesi'nin kuzeyindeki Ziyaret adı verilen yamaca dayanmış durumda, Seyyid Nureddin Veli Türbesi ve bazı harabeler bulunmaktadır.⁵

⁴ Çal, Halit, "Niksar'da Doğan Şah Alp Türbesi-Eyvan Türbeler", *X. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (03-06 Mayıs 2006) Prof Dr. Örcün Barışta'ya Armağan*, Ankara: Gazi Üniversitesi Bölümü Sanat Tarihi Bölümü, ss. 189.

⁵ Bayram, Sadi, *Anadolu'da XIII. Yüzyıl Başlarında Bir Rufâi Zaviyesi*, 1992 IX. Pre-Ottoman and Ottoman Symposium, ss. 3

BÖLÜM 1: GENEL OLARAK VAKIF MÜESSESESİ

Vakıf, toplumun ortak ihtiyaçlarına yönelik olarak insanın detayları düşünme bilincidir. Bu nedenle, eğitim ve öğretim yoluyla geliştirilmesi mümkün değildir. Vakıf anlayışı, bir gelenek olarak görülüp olgunlaştırılarak gelişir. Bu yüzden, binlerce yıllık bir birikimin, bakış açısının ve dünya görüşünün toplumun kültürel altyapısına yerleşmesiyle bu noktaya ulaşabilir. Diğer toplumlarla ortak bir medeniyet oluşturmamıza rağmen, vakıf kurumlarının en çok bizim yaşadığımız ve yönettiğimiz yerlerde bulunmasının sebebi de bu şekilde açıklanabilir.⁶

Bu bölüm, vakıf müessesesinin tanımını, tarihsel gelişimini ve çeşitli alanlardaki faaliyetlerini inceleyerek vakıfların toplumsal ve ekonomik hayattaki rolünü kapsamlı bir şekilde değerlendirecektir.

1.1.VAKIF KAVRAMINA GENEL BAKIŞ VE TARİHÇE

Bu bölümde, vakıf müessesesinin tarihi kökenleri, gelişim süreçleri ve toplumsal katkıları detaylı olarak ele alınır. Vakıfların hukuki statüleri, işleyiş mekanizmaları ve farklı dönemlerdeki fonksiyonları literatür taraması ile desteklenir. Vakıf, bireylerin veya kurumların, belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere mallarını veya gelirlerini tahsis etmeleriyle oluşturulan kurumlardır. Vakıf, insanlarla beraber mevcut olan karşılıklı dayanışma ve başkalarına iyilik yapma duygusunu, hukuki statüye kavuşturan ve ona süreklilik kavramını sağlayan, tüzel kişiliğe sahip hukuki ve sosyal bir müessesedir.⁷ Vakfi, Hanefi Mezhebinin önde gelen imamlarından Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ile Şaffi Mezhebinin birçok âlimi ise şu şekilde tarif etmektedirler: "Kendisi ile intifa (yararlanma) mümkün olan bir malın aynında, vakfe denin de başkasının tasarruflarına son verip, aynı baki kaldığı halde Allah'a yalanlık maksadıyla gelirini mubah ve var olan bir harcama yerine hapsedmek (alıkoymak).tır. Buna göre mal, vakfedenin mülkiyetinden çıkar ve Yüce Allah'a mülk olmak hükmü üzere hapsedilmiş olur. Artık

⁶ Yalçın, Alemdar, Eski Dönemlerden Anadolu'ya Türk Sosyal Dayanışma Kurumları, Güzel, H. C., Çiçek, K. & Koca, S. (Ed.). *Türkler, İlkçağ*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, C.3, 114.

⁷ Akbulut, İlhan, "Vakıf Kurumu, Mahiyeti ve Tarihi Gelişimi.", *Vakıflar Dergisi*, Sayı XXX, 2007, ss. 63.

bu durumda vakfedenin onda tasarrufuna imkân kalmaz. Vakfedenin gelirinin de vakıf cihetine teberru edilmesi lazım gelir.⁸ Vakıfların tarihçesi, İslam dünyasında ve Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli bir yer tutar. Vakıf kavramının tanımı, İslam hukuku çerçevesinde "sadaka-i cariye" anlayışı ile ilişkilendirilir. Tarihsel olarak vakıflar, Abbasi, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde çeşitli sosyal, ekonomik ve dini işlevler üstlenmiştir. Osmanlı dönemindeki vakıf sisteminin yapısı, vakıf kurucuları ve vakıf türleri gibi konular akademik literatürde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Kelime anlamı olarak "vakıf", durma, durdurma, ayırma gibi kavramları ifade ederken, terimsel anlamda daha geniş tanımları mevcuttur. Araştırmacıların üzerinde mutabık kaldığı tanımın özeti, vakfın; bir kişinin, herhangi bir menfaat gözetmeksizin sahip olduğu malları Allah rızası için insanların hizmetine sunmasıdır.⁹ İslami bir terim olarak Vakıf ya da “vakf” kelime olarak doğrudan Kuran’ı Kerim’de bulunmamaktadır. Fakat bu kavramın oluşmasını sağlayan ayetler bulunmaktadır (Âl-i İmrân 2/92; Bakara 2/261; Bakara 2/267; Kasas 28/77; İnsan 76/8-9; Nahl 16/96). Bu ayetler ışığında kazancın veya sahip olunan malların Allah için kullanılması ve bunun için yarışılması “Vakıf” kavramının oluşmasına sebebiyet vermiştir.¹⁰ Vakıf uygulamasının kökeni çok eski devirlere kadar uzanmaktadır. İslam’dan önce bazı kavimler kendi usullerinde vakıflar yapmışlardır. Örneğin, Mezopotamya’da Babil, Anadolu’da Hitit, Türkistan’da Uygurlara ait çeşitli vesikalar tespit edilmiştir. Diğer taraftan, ilk olarak Hz İbrahim’in vakıf tesis ettiği, onun vakıfları içinde en önemlisinin Kâbe olduğu da belirtilmiştir.¹¹

İslam hukukçuları vakfın başlangıcını, Hz. Ömer’in Sımağ’daki büyük bir hurmalığı sadaka etmek istemesi ile Hz. Muhammed ona “Aslını elinde tut, ürününü hayır yoluna dağıt” demesi üzerine başladığını savunmuşlardır. Hz. Muhammed ve halifelerin vakıf kurmaları ile vakıf kurmaya gücü yeten müslümanlar da onları takip etmişlerdir. İslam vakıfları belli bir seviyeye geldikten sonra Hristiyanlar, İslam

⁸ Teber, Ömer Faruk, (2002). Osmanlı Toplumunda Bir Sosyal Kurum Olarak Vakıflar ve Çeşitleri, Dini Araştırmalar, 2002, S. 4, ss. 198.

⁹ Çalık, Sıddık, “Amasya Kazası’nda Seydi Çelebi ve Mehmed Çelebi’ye Ait H. 790/ M. 1388 Tarihli Türkçe Vakfiye”, Vakıflar Dergisi, 2017, S 48, ss. 10.

¹⁰ Erdemir, Mehmet, “Osmanlı Medeniyetinde Vakıf Kültürünün Yeri ve Şehir Mekânlarına Katkıları”, *İhtisas Akademi*, Tügva Yayınları, 2021, ss. 2.

¹¹ Ateş, Nilüfer. "Osmanlı’da Vakıf-Külliye-Şehir İlişkisi." *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26,2. 2017, 152.

vakıflarına özenerek Mısır'da kiliseleri için vakıflar yapmışlardır. Emeviler dönemi vakıf kurumu ciddi manada gelişmiştir. En önemli vakfiyelerden biri 706 senesinde Emevi halifesi Abdülmelik oğlu Velid tarafından, Başkent Şam'da olan “Ümeyye camii” için yapılmıştır.¹² İslam hukukçularının klasik yaklaşımına göre ise vakfın kaynağı Kur'an ve Sünnettir. Kur'an'da “vakf” kelimesi geçmemekte; ancak anlam olarak iyilik/hayır yapmaya, ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunmaya teşvik eden pek çok ayet yer almaktadır. “Sevdiğiniz şeylerden infak edinceye kadar iyiliğe kavuşmuş olamazsınız.” ayeti genellikle vakıf uygulamasına dayanak olarak yorumlanmıştır.⁵ Sünnette ise hem söz hem de uygulama açısından vakfa dayanak teşkil edebilecek daha açık deliller bulunmaktadır. Hz Peygamber (s.a.v.), “sadaka-i câriye”yi teşvik eden hadisinin yanı sıra Medine’de sahip olduğu yedi parça akarını vakf ederek bu noktada Müslümanlara fiilî örnek olmuştur. Birçok sahâbî, en sevdiği malı, Allah rızası için tasadduk etme anlayışıyla mallarını vakfetmişlerdir.¹³

Vakıf müessesesi, İran ve Maveraünnehir'de Abbasi hilafetinden ayrılan bağımsız Türk Devletleri'nde, Abbasi dönemindeki yapıya benzer şekilde devam etmiştir. Selçuklu Devleti'nin kurulması ve Şark Müslümanlığının Türk hâkimiyeti altına girmesi, vakıf kurumunun daha da gelişmesini sağlamıştır. XI. ve XII. yüzyıllarda tasavvuf tarikatlarının düzenli bir sosyal teşkilat haline gelmesiyle, tekke ve zaviyeler çoğalmış ve bu durum vakıfların her yerde yayılmasını hızlandırmıştır.¹⁴

Anadolu Selçuklu Devleti (1075 – 1318), eğitim başta olmak üzere pek çok alanda Osmanlı Devleti'ne temel oluşturmuştur. Büyük Selçukluların Ortaçağ İslam medeniyetine kazandırdığı Nizamiye Medreseleri modelini, Anadolu'ya getirmişlerdir.¹⁵

¹² Temizer, Nihan Cihan, “Vakıf Sistemi: Osmanlı ve Batı Karşılaştırması”, *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, S 2, 2021, ss. 143.

¹³ Ateş, a.g.e., ss. 153.

¹⁴ Erdağı, Deniz, *Anadolu Selçuklu Vakıflarına Birkaç Örnek*, Kars Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kars 2011, ss. 27.

¹⁵ Balık, İbrahim, “Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu”, *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. III, S. 2, Afyon 2001, ss. 1.

1.2.VAKIF MÜESSESİNİN FAALİYETLERİ

İslam dinini kabul etmelerinden sonra, vakıf kurumu Türklerin ekonomik ve sosyal hayatlarında yüzyıllar boyunca etkili bir rol oynamıştır. Bu kurum, sadece fakir ve yoksullara yardım etmekle sınırlı kalmamış; aynı zamanda fikir, kültür, uygarlık, estetik, sanat ve eğitim-öğretim alanlarının yanı sıra mimarlık, bayındırlık ve şehircilik anlayışı üzerinde de derin izler bırakmıştır. Vakıflar, sadaka-i cariye olarak adlandırılan sürekli hayır çeşitlerinin başında gelmektedir. Bu nedenle, İslam dünyasının hemen her yerinde rastladığımız vakıfların yardım etmediği bir alan düşünülemez. Yoksulların sıkıntılarını gidermek, köprüler, çeşmeler, su bentleri, camiler, hamamlar gibi pek çok hizmeti yerine getiren bu kurumların birçok çeşidi bulunmaktadır. Vakıflar, toplumun hayır ve iyiliğine yönelik olarak adeta bir sigorta teşkilatı gibi hizmet vermişlerdir ve karşılıksız çeşitli hizmetler sunmuşlardır. Fakirlere, dullara, öksüzlere ve borçlulara para yardımı yapmak gibi gündelik ihtiyaçları karşılayan hayırseverler de vardı.¹⁶

Türkiye Selçukluları, Anadolu'da kendilerine özgü bir sosyo-ekonomik yapı oluştururken, İslam devletlerinden aldıkları vakıf kurma anlayışını geliştirip etkili bir vakıf sistemi oluşturmuş ve bunu Osmanlı vakıf anlayışına da temel sağlamıştır. Vakıflar, kişisel servetleri sosyal hizmetlere dönüştürerek topluma katkıda bulunmuş ve Türk-İslam toplumlarında adaleti sağlamıştır. Vakıf kurma anlayışı, insanlara yardım sağlama ve toplumsal huzuru artırma amacı güden bir gelenek haline gelmiştir. İslam medeniyeti, vakıf anlayışını sosyal ve kültürel bir boyuta taşıyarak diğer medeniyetlerden daha ileri bir seviyeye getirmiştir. Abbasiler döneminde vakıf hukuki bir yapıya kavuşturulmuş ve bu anlayış Türk bölgelerinde de yaygınlaşmıştır. Türkler, İslam öncesi dönemden itibaren vakfa benzer uygulamalarda bulunmuşlar, ancak vakıf kurumu müstakil bir yapı olarak Büyük Selçuklu Devleti döneminde ortaya çıkmıştır. Selçuklular ve diğer Türk devletleri, Anadolu'da dini vakıflar kurmuş ve bu uygulamaları XIII. yüzyıldan itibaren daha da geliştirmiştir.¹⁷

¹⁶ Erdağı, a.g.e., ss. 20.

¹⁷ Mustafa Demir , Türkiye Selçuklu Vakıfları. Türkler, Güzel, H. C., Çiçek, K. & Koca, S. (Ed.), C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 273.

Vakıflar, toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çok çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedir. Bu faaliyetler, eğitimden sosyal hizmetlere, ekonomiden şehirleşmeye kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Vakıfların faaliyet alanları, tarihsel ve toplumsal ihtiyaçlara göre şekillenmiştir. Bu bölümde, vakıfların faaliyet türleri detaylı olarak incelenir ve bu faaliyetlerin toplumsal ve ekonomik katkıları analiz edilir.

1.2.1. Eğitim Öğretim Faaliyetleri

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinde vakıflar, Osmanlı İmparatorluğu döneminde medrese sisteminin kurulmasında ve geliştirilmesinde kritik bir rol oynamıştır. Bu medreseler, sadece dini eğitim değil, aynı zamanda fen bilimleri, matematik ve edebiyat gibi alanlarda da eğitim vermiştir. Modern dönemde vakıf üniversiteleri, eğitimde kaliteyi artırmak ve daha geniş kitlelere ulaşmak amacıyla önemli katkılar sağlamaktadır. Bu tür faaliyetler, vakıfların eğitimdeki rolünü ve eğitime erişimde sağladıkları katkıları ortaya koyar.

Selçuklular zamanında Anadolu'da medreseler vakıf olarak kurulmuştur ve eğitim kurumu olarak hizmet vermiştir. Medreselerde öğrencilere parasız eğitim ve öğretim sağlanmıştır. Öğrencilerin yiyecek, giyecek, barınma ve harçlık gibi tüm ihtiyaçları vakıf gelirleri ile karşılanmıştır.¹⁸ Osmanlı toplumunda eğitim ve kültür faaliyetlerinin merkezinde cami, medrese, mektep ve tekke yer almaktadır. Bunların her biri farklı yönleriyle insanı yetiştiren müesseseler olarak külliye bünyesine dâhil olmuşlardır. Onları külliyenin ana birimleri olarak değerlendirmek mümkündür.¹⁹

1071 Malazgirt Savaşı sonrasında Anadolu'ya ilerleyen Türk orduları, kısa bir süre içinde Selçuklu Devleti'ni kurmuşlardır. Selçuklu Devleti'nin kuruluşuyla birlikte İslam dünyası, iç çekişmelerden ve Bizans'ın istila tehditlerinden kurtulmuştur. Aynı zamanda İslam kavimleri ve medeniyeti, Türklerin taze kanı, gücü, kahramanlığı, ahlaki erdemleri ve idealleri sayesinde yeniden canlanmıştır. Selçukluların İslam dünyasına hâkim olmasıyla, İslam dünyasının siyasi ve kültürel liderliği Araplardan Türklere geçmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nde, sosyal durum, ekonomi, idari-askeri yapı

¹⁸ Erdağı, a.g.e., ss. 23.

¹⁹ Ateş, a.g.e., ss. 160.

kadar dil, edebiyat, sanat ve eğitim alanlarında da önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu sayede toplum, eskisinden oldukça farklı bir görünüme kavuşmuştur. XII. yüzyılın ortalarında, Anadolu'daki Bizans ve Haçlı mücadelelerinin etkileri azalmaya başlamış ve hızla Anadolu Selçuklu Devleti'nin hâkim olduğu bir yapılanma süreci ortaya çıkmıştır. Bu sürecin etkileri her alanda kendini hissettirmiştir.²⁰

Milletlerin ihtiyaç ve duyguları, kurdukları müesseseler aracılığıyla kendini gösterir. İslamiyet'te iyilik, yardımlaşma ve dayanışmanın önemli bir yer tutması, bu duyguların bir ifadesi olarak vakıf müessesesini ortaya çıkarmıştır. Terim olarak vakıf, “bir malın sahibi tarafından dini, sosyal ve hayri bir amaca ebediyen tahsis edilmesi” anlamına gelir. Vakfı daha net bir şekilde “bir malı insanların yararı için Allah yoluna adanmak” şeklinde de açıklayabiliriz. Vakıflar, dini, sosyal ve eğitim alanlarında etkindir. İslamiyet'i kabul etmeleriyle birlikte, vakıf kurumu Türkler arasında da yaygın olarak görülmeye başlanmıştır. Bu müessese, Selçuklu döneminde büyük gelişme göstermiş ve Osmanlılar döneminde ise en parlak dönemini yaşamıştır. Türkiye Selçukluları döneminde medreseler çoğunlukla birer vakıf müessesesi olarak kurulmuştur. Vakfiyelerinde medreselerin işleyişi ve uyulacak şartlar belirlenmiştir. Böylece eğitimin ücretsiz yapılması, öğrencilerin barınma, yiyecek ve diğer masraflarının vakıf gelirlerinden karşılanması amaçlanmış ve belli bir disiplin içinde eğitim-öğretim faaliyetlerinin sürdürülmesi hedeflenmiştir. Osmanlı Devleti'nde de eğitim faaliyetleri çoğunlukla vakıflar aracılığıyla yürütülmüştür. Böylece Osmanlılar, Selçuklulardan miras aldıkları eğitim-vakıf kurumunu geliştirerek devam ettirmişlerdir.²¹

1.2.2. Sosyal ve Kültürel Faaliyetler

Vakıflar, sosyal ve ekonomik hayata yönelik olarak topluma birçok hizmet sunmuştur. Hanlar, hamamlar, bedestenler, imaretler ve kervansaraylar gibi müesseseler vakıflar aracılığıyla inşa edilmiştir. Bu tesisler, insanlar arasında istihdamı artırırken sosyal hayata da önemli katkılar sağlamıştır. Genellikle vakıflar bir vakfiye şeklinde

²⁰ Birekul, Mehmet, “Anadolu Selçuklu Devletinde Eğitim Ve Konya Medreseleri”, *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, 2018, ss. 87.

²¹ Küsgün, Okan, “Bir Selçuklu Eseri Olan Sivas Sâhibiye Medresesinin Osmanlı Müessesesi Olarak Kullanımı, Bakım ve Onarımı” *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S.13, 2020, ss. 216..

kurulmuş ve gelirleri medrese, cami ve sağlık kurumlarının giderleri için harcanmıştır. Bu sayede eğitim, dinî hizmetler ve sağlık gibi birçok hizmet topluma karşılıksız olarak sunulmuştur.²²

XIII. yüzyılın ikinci yarısında Moğol hakimiyetinin Anadolu'ya yerleşmesi, vakıf yapılarının ve vakıf sahalarının değişmesine neden olmuştur. 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu Selçukluları'nda irad ve zürri aile vakıflarında artışlar görülmüştür. Ancak kervansaray, han, medrese gibi sosyo-kültürel amaçlı vakıflarda azalmalar yaşanmıştır. Moğolların Türkiye Selçuklu şehirlerinden topladıkları ağır vergiler ve ticari güvenliğin azalması gibi nedenlerle şehirleşmeye ve ekonomik hayata yönelik vakıfların sayıları azalmıştır. Moğol hâkimiyetinde zürri aile vakıflarının artması, emirlerin mal varlıklarını yağmalardan ve ağır vergilerden korumalarına yardımcı olmuştur. Ayrıca, Uç beyliklerinin Bizans topraklarında gerçekleştirdiği fetihler, sınır bölgelerinde Türk vakıflarının çoğalmasına yol açmıştır. Bu dönemde hayır vakıflarının yanı sıra aile vakıfları da yaygındır ve çoğu tam ya da kısmi vergi muafiyeti almıştır. Aile vakıflarında vakfın yöneticisi, mütevellî heyetini oluşturma yetkisine sahiptir, bu da vakıf mülkiyetinin belirli ailelerin elinde toplanmasına yol açmıştır.²³

İslam dininin hayır ve yardımlaşma hakkındaki ahlaki prensipleri ve uhrevî (ahrete ait) mükafat telkinleri, dinî ve hayır kurumları meydana getirmek hususunda, başta varlıklılar olmak üzere bütün Müslümanları harekete geçirerek topluma hizmet eden bir çok müesseseler kurmada adeta yarış etmelerine sebep olmuştur. Yüzyıllar boyunca kadın-erkek, varlıklı-varlıksız birçok kimseler, mallarının tamamını veya bir kısmını iyilik ve hayır işlerine tahsis ederek vakıflar kurmuşlardır. Yüksek insanlık duygularını yaymak, başkalarını sevmek ve düşünmek, zayıfları ve kimsesizleri kayırmak, yurdu ve yurttaşları korumak ve yükseltmek gibi konularda atalarımızın çok ince görüş ve buluşları, kurdukları vakıflarda uygulama alanı bulmuştur.²⁴

²² Kızılkaya, Ersin, 19. Yüzyıl Osmanlı Vakıf Müesseselerinin Dönüşümü ve Kamu Hizmetlerinin Yürütülmesinde Vakıfların Toplumsal Hayattaki Rolü: Kütahya İli Örneği, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2017, ss. 68.

²³ Erdağı, a.g.e., ss. 28.

²⁴ Akbulut, a.g.e., ss. 64.

1.2.3. Ekonomik Faaliyetler

Ekonomik faaliyetler, vakıfların sürdürülebilirliğini sağlamak ve toplumsal kalkınmaya katkıda bulunmak amacıyla gerçekleştirdiği çeşitli ticari ve mali etkinlikleri kapsar. Bu faaliyetler, gayrimenkul yatırımları, ticari işletmeler ve gelir getirici projeleri içerir. Vakıfların ekonomik faaliyetleri, tarihsel olarak vakıfların mali kaynaklarını sürdürülebilir kılmak için önemli olmuştur. Osmanlı döneminde vakıflar, geniş arazi ve mülk sahibi olarak ekonomik gücün önemli bir parçası haline gelmişlerdir. Vakıf mallarının yönetimi ve bu mallardan elde edilen gelirlerin toplumsal hizmetlere aktarılması, vakıf sisteminin temel işleyiş mekanizmalarından biridir. Modern dönemde, vakıflar çeşitli ekonomik projeler ve yatırımlar aracılığıyla finansal sürdürülebilirliklerini sağlamaktadır.

Tabakoğlu'na göre; vakıf sisteminde finanse eden ve edilen olmak üzere iki yapı bulunmuştur. Finanse eden gelir kaynakları; han, dükkân, çarşı, hamam, zirai topraklar gibi taşınmazlar ile vakıf sandıklardan yapılan kredi faaliyetleri olmuştur. Bu kaynaklardan elde edilen gelirle hayır kurumları denen cami, medrese, zaviye, hastahane, kervansaray gibi müesseseler vasıtasıyla eğitim, din, bayındırlık, sağlık ve sosyal yardım hizmetleri ile sosyal güvenlik sistemi finanse edilmiştir.²⁵

Osmanlı'da para vakıfları da iktisadi amaçtan ziyade vakıfların temeli olan sosyo-kültürel hizmetlerin devamı için kurulmuştur. Para vakfı taşınabilir malların vakfedildiği menkul vakıf grubundadır. Hizmetlerin birbirleri ile uyumluluğu ve devamlılığı üzerinden temel kuralları belirlendikten sonra vakfedilen malın cinsine göre vakıflar; gayrimenkul ve menkul olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Gayrimenkul vakıflarda taşınmazlar, menkul vakıflarda ise taşınabilir mallar vakfedilmiştir. Para vakfı, taşınabilir malların vakfedildiği menkul vakıf statüsündedir. Para vakıflarındaki işletme kuralları Osmanlı'daki kredi piyasalarındaki şeri usullerdir. Vakıf nema oranları yüzde 10 ila 15 arasındadır. Kredi piyasalarındaki kâr oranları da yüzde 10 ila 20 arasındadır. Vakıf gayrimenkulün kiralari ile vakıf paralarının işletiminden kazanılan gelir toplu

²⁵ Tabakoğlu, Ahmet, Türk İktisat Tarihi, 5. Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul 2000, ss. 25

olarak aynı yerlere gitmiştir. Bu örnekteki gibi Gayrimenkul vakıfların içinde de para vakfı işletme usûlü var olmuştur.²⁶

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kamu hizmetlerinde çalışan personelin %8,23'ü vakıflarda görev yaparken, Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu oran %12,68'e yükselmiştir. Vakıflar, ekonomik ve sosyal alanlarda gerçekleştirdikleri faaliyetlerle istihdamın artmasına katkı sağlamıştır. Hem yeni istihdam alanları oluşturmuş hem de mevcut istihdam alanlarının genişlemesine yardımcı olmuştur. Vakıflar tarafından kurulan külliyelerde çalışan kişi sayısına bakıldığında bu durum net bir şekilde görülmektedir. Örneğin, Bayezid Külliyesi'nde 167 kişi çalışmaktaydı. Fatih Külliyesi'nde kurulduğu yıllarda 354 olan personel sayısı zamanla artmış, 16. yüzyılın sonlarında 530'a, 17. yüzyılda ise 560'a yükselmiştir. Bu personellere ödenen maaş, vakfiyede günlük 1640 akçe iken, 1768 yılında 5517 akçe, 1900'lerde ise 600 kuruş olmuştur.^{27 28}

1.2.4. Şehirleşme ve Bayındırlık Faaliyetleri

Şehirleşme ve bayındırlık faaliyetleri, vakıfların şehirlerin altyapısını geliştirmek ve kentsel yaşam kalitesini artırmak amacıyla yürüttüğü projeleri içerir. Bu faaliyetler, su kemerleri, köprüler, yollar, hamamlar ve kervansaraylar gibi yapıların inşasını kapsar. Vakıflar, şehirleşme süreçlerinde kritik bir rol oynayarak, şehirlerin fiziksel ve sosyal altyapısının gelişimine katkıda bulunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde vakıflar, şehirlerin ihtiyaçlarına yönelik olarak su temini, yol yapımı ve kamu binalarının inşası gibi bayındırlık faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu yapılar, sadece fiziksel altyapıyı değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik hayatı da desteklemiştir. Günümüzde de vakıflar, kentsel dönüşüm projeleri, yeşil alanların oluşturulması ve tarihi yapıların restorasyonu gibi çeşitli şehirleşme ve bayındırlık projelerine katkıda

²⁶ Yağcı, Mustafa & Gürsoy, Çiğdem, "Osmanlı Devleti'nde İktisadi Zihniyet, Kurumlar ve Para Vakıfları", *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9 S. 1, 2019, ss. 52.

²⁷ Öztürk, Nazif, "Sosyal Siyaset Açısından Cumhuriyet Öncesi Vakıfları", Cumhuriyetin 80. yılında Uluslararası Vakıf Sempozyumu, Haz. Mehmet Narince, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., 2003, ss. 27.

²⁸ Koyunoğlu, H. Hüsnü, *Sosyal Politika Açısından Vakıflar: 17. Yüzyıl İstanbul Örneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2002, ss. 168-169.

bulunmaktadır. Bu faaliyetlerin tarihi ve çağdaş örnekleri, şehir planlama ve sosyo-ekonomik etkiler açısından değerlendirilmektedir.

Osmanlı şehirlerinde çeşitli hizmetlerin yerine getirilmesinde büyük bir önem arz eden unsurlardan birisi de vakıflardır. Vakıflar; genel olarak, şehrin bütününe ilgilendiren her türlü hizmet; cami, okul, kitaplık, hastane, han, çeşmeler, sebiller, imaretler, su getirme ve bu tesislerin bakımı, hatta bazen mezarlıklar ve bunlara benzer birçok hizmet, vakıf kanalıyla yapılmışlardır.

Şehirlerde, fakirlerin parasız yıkandıkları hamamlar mevcuttu. Sebillerde buzlu su, hatta şerbet dağıtılırdı. Yol, kaldırım ve köprü yapımını vakıflar sağlıyordu. Bazı hayır sahipleri kurdukları vakıflarla "kandilciler" tutuyor, yine vakıf geliri ile kandil ve yağ alarak sokakları aydınlatıyorlardı. Sokakların temizlenmesi ve umumî helâlar için vakıflar kurulmuştu. Bekçi ücretleri vakıflardan ödeniyordu. Vakıf hastahanelerinde her din ve ırktan insan tedavi ediliyor, gerektiğinde ücretsiz ilaç veriliyor, doktor temin ediliyordu.²⁹

Osmanlı'da ise vakıf sistemi; Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı döneminde kurulan vakıflardan oluşmaktadır. Osmanlılarda ilk önemli vakıf, Orhan Bey zamanında 1356'da kurulmuştur.³⁰ Ardından, Osmanlı imparatorluğu tarih sahnesinde yer aldığı sürece, vakıf kurma çalışmaları artarak devam etmiştir. İmparatorluk boyunca, kesin bir rakam tespit etmek zor olsa da 35000'in üzerinde vakıf kurulduğu tahmin edilmektedir. Sadece İstanbul'da 1519–1596 yılları arasında kurulan vakıf sayısı 2860 iken, 1718–1800 yılları arasında Halep'te kurulan vakıf sayısı 485 civarındadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı verilere göre; 16. yüzyıla ait 776, 17.yüzyıla ait 1663, 18. yüzyıla ait 6000 ve 19. yüzyıla ait 9000 vakfiye bulunmaktadır. 18. yüzyıl vakıf kurucularının % 80-90'ı askeri zümreden, % 10–20 kadarı ise reaya sınıfından ve %17 kadarı ise köle asıllı devşirmelerden kurulmuştur. 953/15 tarihli Ahkâm defterinden öğrendiğimize göre; padişah vakıflarının dışında İstanbul'da "amme" vakıflarına ait

²⁹ Mehmet Bayartan, "Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları X-I*, İstanbul, 2008, ss. 162.

³⁰ Tabakoğlu, a.g.e. ss.25.

4000'den fazla ev, 5717 dükkân, 28 kervansaray, 19 han, 35 bezhane, 18 mahzen, 14 bodrum, 68 fırın, 199 köy, 40 mezra ve 228 değirmen vardı.³¹

Anadolu'nun fethinden sonra kurulan Selçuklular ve Danişmendler gibi Türk devletlerinde dini amaçlı birçok vakıf kurulmuştur. Örneğin, Danişmendliler'den Yağlıbasan'a ait Sivas'taki medresenin Osmanlılar zamanında yenilenen vakfı, Anadolu'da belirlenen ilk vakıftır. Danişmendlilerin mirasını devralıp geliştiren Anadolu Selçuklu Devleti ise XIII. yüzyıldan itibaren çeşitli alanlarda vakıflar kurmuş ve bunları geliştirmiştir. Vakıf kurumu, Anadolu şehirlerinde Türkiye Selçukluları döneminden itibaren belediye hizmetleri başta olmak üzere yerel yönetimlerin bütün idaresini üstlenmiştir. Bu gelişme içinde, şehirlerdeki yerel idare yetkileri vakıflar tarafından gerçekleştirilerek birçok kamu hizmeti sürdürülmüştür. Bu nedenle vakıfların şehirleşme sürecinde, şehirlerin imarında ve yerleşimlerin düzenli bir şekilde gelişmesinde büyük önemi olmuştur. Ayrıca şehirlerde kamu hizmeti gören vakıf mütevellî heyetleri güçlenmiş ve sivil toplum cemiyetlerine benzer örgütlenmeler gerçekleşmiştir.³²

Şehirlerdeki imaretlere yönelik vakıflar ve gelir getiren mülkler genellikle devlet tarafından yapılmazdı. Devlet, han, hamam ve camii gibi imaretleri kendisi inşa etmezdi. Bunları, varlıklı emirler ve devlet ileri gelenleri kendi mülkleri üzerinde inşa eder ve vakfederdi.³³

Selçuklu kervansarayları, büyük yollar üzerine zengin vakıflar tarafından kurulmuş büyük müesseselerdir. Bu kervansaraylar, ordular için konaklama yerleri olarak hizmet verirken, aynı zamanda iki önemli görev üstlenmiştir. Birincisi, zengin ticari mallar taşıyan kervanları hudut bölgelerinde düşmanlardan, göçebelerden ve eşkıyalardan koruyarak güvenli bir konaklama imkânı sağlamaktır. İkincisi ise yolcuların her türlü ihtiyacını karşılamaktır. Bu amaçla inşa edilen kervansaraylarda aşhaneler, yatakhaneler, depolar, ahırlar, mescitler, hamamlar, şadırvanlar, eczaneler gibi her türlü tesis bulunurdu ve bu tesislerin işlerliğini sürdürebilmesi için vakıflar

³¹ Öztürk, 2003, a.g.e. ss.45.

³² Erdağı, a.g.e., ss. 27.

³³ Demir, a.g.e. ss. 274

oluşturulmuştur. Bu vakıflar, kervansarayların bakımı ve işletilmesi için gereken maddi kaynakları sağlar ve bu işlerde görev alacak memurların maaşlarını öderdi.³⁴

1.2.5. Dini Faaliyetler

Dini vakıflar, İslam dünyasında sosyal hayatın düzenlenmesinde ve dini eğitimin sürdürülmesinde önemli bir yere sahiptir. Osmanlı döneminde, vakıflar aracılığıyla inşa edilen camiler, medreseler ve zaviyeler, dini hayatın merkezi yapıları olarak topluma hizmet etmiştir. Bu yapılar, sadece ibadet yeri değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel buluşma noktaları olarak da işlev görmüştür. Vakıfların dini faaliyetleri, dini eğitimin yaygınlaştırılması, dini törenlerin ve etkinliklerin organize edilmesi ve toplumun manevi ihtiyaçlarının karşılanması gibi geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Modern dönemde de vakıflar, dini eğitim kurumları, konferanslar ve çeşitli sosyal hizmetler aracılığıyla dini hayatın canlılığını korumaya devam etmektedir. Bu tür faaliyetler, dini hayatın sürdürülebilirliği ve toplumun dini ihtiyaçlarının karşılanması açısından önemlidir.

Vakıflara bağlı olan camiler, dini eserlerin başında gelir. İbadet, eğitim, yargı ve şura gibi toplantılar için inşa edilen camiler, geniş hizmet yelpazesi sunmuştur. Camiler, sadece ibadet değil, çeşitli yönlerden de halka hizmet etmiştir. Camilerde görev yapan imamlar, itibar sahibi olup mahalle düzeni ve halk arasındaki barıştan da sorumlu olmuştur.³⁵

18.asır Türk vakıf kurucularının zihninde nasıl bir vakıf düşüncesi olduğunu anlamak için bazı vesikalardan yararlanılmıştır. Şöyle ki; her vakfiyenin başlangıç kısmında, vakıf kişilerin dünya görüşlerinden, kültür seviyelerine, ilgilendikleri iş veya ilgi alanlarından bazen ailelerine kadar pek çok nitelikleri hakkında bilgi sahibi olunabilmekte ve bu vakıf kişinin vakıfla ilgili düşünceleri yer almaktadır. Bu manada vakfiyeler çok önemli bilgileri haiz biçimde yazılmışlardır diyebiliriz. Çünkü vakfiyede, vakıf kişi, vakfın önemini kavrayışını anlatmak için hayat algısını ortaya koyan

³⁴ Erdağı, a.g.e., ss. 31.

³⁵ Erdağı, a.g.e., ss. 21.

detaylardan söz eder. İlk olarak dünyanın gelip geçici olduğunu, daha sonra da bu fani dünyadaki canlılarında burada kalıcı olmadıklarından bahsederler.

Dünya ve bu hayattaki mutluluk asla hakiki gaye olamayacak kadar önemsizdir.³⁶ Bununla birlikte yaratılmış olması hasebiyle dünya hasadı Öbürdünyada alınacak, ekmeye elverişli bir tarladır. Bu verimli toprağa ekilecek tohumlar hem bu dünya da hem Öbür-dünyada toplamaya uygun yani uzun zamanlara müteallik değerlendirilmelidir. Bunlar ‘‘hayrat’’ ve ‘‘hasenat’’ tohumlarıdır. Bu iki ıstılahtan bütün kamu tesislerini ve sosyal kuruluşları anlamak mümkündür. Mabetler, kütüphaneler, kervansaraylarhastaneler, çeşmeler, mezarlıklar ve ayrıca ihtiyaç sahiplerine yönelik sosyal yardımlar, hayrat ve hasenat kavramları içinde yer alır. Söz konusu hayrat ve hasenat işlerini yapmanın en iyi yolu sadakadır. Sadaka, dinin yapılmasını emrettiği fiillerin dışında olup da yapılması tavsiye edilen, en güzel fiildir. Bunların içinde vakıflara göre en ehemmiyetlisi ve üstün olanı vakıftır. Vakıflara göre menfaati sınırsız ve sonsuzdur. Sahibinin vefatından sonra da istifade edeceği bir iştir. Sürekli ve ebedidir. Hizmeti kesintisiz, süresi sınırsız bu iş, dünyada yaratıcı ve bütün kainatın hakiki Maliki Allahın adının hatırlanmasına ve öbür dünyada ilahi mükafatların elde edilmesine aracıdır. Bu iyilik ölümle sona ermez. Bir hadiste, ‘‘ Bir insan öldüğünde amelinin karşılığı olan sevabı kesilir. Defter-i a’mali kapanır. Yalnız, 1-sadaka-i cariyesi 2-ilmi bir eseri 3-kendisine du’a eden hayırlı bir evladı olan kimsenin defter-i a’mali kapanmaz’’ buyrulmuştur. Buradan bakılığında ki, vakıflarda meseleye buradan bakmışlardır; Allaha ve peygambere imandan sonra en güzel dini uygulama, vakıftır.³⁷

1.2.6. Diğer Faaliyetler

Diğer faaliyetler başlığı altında, vakıfların yukarıda belirtilen ana faaliyet alanları dışında yürüttüğü çeşitli hizmetler ele alınır. Bu faaliyetler, sağlık, kervansaray, hamam, çarşı, arasta, bedesten, çeşme gibi farklı alanları kapsar. Vakıfların sağlık

³⁶ Yediyıldız, Bahaeddin, ‘‘XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi-Bir Sosyal Tarih İncelemesi’’, *Türk Tarih Kurumu Yayını*, 2003, ss. 329-331.

³⁷ Erdal, Onur, *İstanbul Vakıflarının Yönetimi ve İşleyişi (18. Yüzyıl Ahkâm Defterlerine Göre)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011, ss. 21

alanındaki faaliyetleri, hastaneler, şifahaneler ve sağlık hizmetleri sunan diğer kurumların kurulması ve işletilmesini içerir. Osmanlı döneminde vakıf hastaneleri, toplumun sağlık ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla önemli bir rol oynamıştır.

Sağlık alanında yapılan vakıf tesisleri oldukça fazladır ve bunlara Arapça "Darüşşifa" veya Farsça "Bimaristan" denir. İlk örneklerinden biri, 1205 yılında Kayseri'de hayırsever Türk kadını Gevher Nesibe Hatun ve Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından kurulmuştur. Bu tesis yalnızca hastalar ve deliler için tedavi sunmakla kalmayıp, aynı zamanda tıp eğitimi de vermektedir. Diğer bir örnek ise, 1217 yılında Sivas'ta I. İzzeddin Keykavus tarafından kurulan Darüşşifa'dır. Burada müteveli olarak Ferruh Abdullah atanmış ve vakıf şartlarına göre, gözhekimi ve cerrahların vakıftan alacakları pay belirlenmiştir. Ayrıca, vakıf akrının üç yıldan fazla kiralanmaması gibi bir kural da bulunmaktadır.³⁸

Vakfa dayalı sosyal müesseseler arasında hastaneler önemli bir yer tutar. Çeşitli adlarla anılan bu hastaneler, vakıflara bağlı oldukları için uzun süre hizmet verebilmiştir. İslam, insan sağlığına önem veren bir din olduğundan, Müslümanlar hastalara yardım ve tedavi için ellerinden geleni yapmışlardır. Abbasiler döneminde gelişen hastaneler, Selçuklular döneminde de yaygınlaşmış ve ünlü hastaneler inşa edilmiştir. Anadolu'da Selçuklular ve Osmanlılar döneminde pek çok hastane kurulmuştur. Bir diğer önemli vakıf müessesesi hamamlardır. Roma-Bizans ve İslam kültürünün birleşimiyle ortaya çıkan hamamlar, temizliğin İslam'daki önemini yansıtır. Hamamların devamlılığını sağlamak için vakıflar kurulmuş, bu düzenlemeler kanunlarla desteklenmiştir. Hamamlar, temizlik dışında sosyal hayatın önemli merkezleri olmuştur. Selçuklu kervansaraylarında da hamamlar bulunur ve Osmanlı döneminde inşa edilen hamamların devamlılığı vakıflarla sağlanmıştır. Vakıf çarşıları ve arastalar, imaret ve camilerin yakınında yer alır ve gelirleri hayır kurumlarına aktarılırdı. Arastalar, belirli türde eşyaların satıldığı üstü örtülü çarşılardır. Bedestenler ise değerli eşyaların depolanıp satıldığı yerlerdir ve zenginler değerli eşyalarını burada saklardı. Çeşmeler ve su tesisleri de vakıflar tarafından kurulmuştur. İmaret çevresinde halka ücretsiz su

³⁸ Kayaoğlu, İsmet, Selçuklu Vakfiyeleri ve İçerdikleri Sosyal Motifler. *Türkler*, Güzel, H. C., Çiçek, K. & Koca, S. (Ed.), C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 2002, ss 281-282.

dağıtan sebiller, şadırvanlar ve musluklar yapılmıştır. Bu yapılar mimari açıdan basit fakat işlevsel olmuştur.³⁹

³⁹ Erdağı, a.g.e., ss. 20.

BÖLÜM 2: TARİHSEL ARKA PLAN

Selçuklu devletleri, beylikler ve Osmanlı Devleti döneminde büyük bir ivme kazanan vakıf kurumları, gelişim süreçlerini adeta zirveye taşıyarak, günümüze kadar etkisini sürdüren önemli insanî değerler manzumesi zincirinin halkaları arasında yer almıştır.⁴⁰ Bu bölümde Seyyid Nureddin Alparslan Vakfı'nın tarihsel arka planından bahsedilecektir.

2.1. VAKFIN KURULUŞ TARİHÇESİ

1071 yılından günümüze kadar olan süreçte vakıfların kayıtlarının sağlıklı bir şekilde ulaşmasının zorluğu, çeşitli sebeplere dayanmaktadır. Özellikle belgelerin eksikliği, savaşlar, doğal afetler (seller, depremler, yangınlar) gibi olaylar nedeniyle birçok vakıf kaydının günümüze ulaşamamış olması önemli bir sorundur. Ancak yine de vakıf eski eserlerin büyük bir kısmının ayakta kaldığı ve bu eserler üzerindeki kitabeler, eski yayınlar ve diğer kayıtlar aracılığıyla birçoğunun ismen bilindiği belirtilmektedir. Özellikle Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün arşivinde yapılan incelemelere göre, Amasya'da tanzim edilmiş vakfiye sayısının 166 olduğu tespit edilmiştir. Bu sayı, Amasya dışında mahkemeler tarafından tasdik edilen vakıfları kapsamamaktadır. Dolayısıyla Amasya'daki vakıf kayıtları bu döneme ait vakıf faaliyetlerinin belgelenmesi açısından önemli bir veritabanı oluşturmaktadır⁴¹

Çalışmanın bu bölümünde Anadolu Selçuklu Devleti Sultanlarından II. Alaaddin Keykubat döneminde yaşadığı bilinen Seyyid Nureddin Alparslan'ın kurduğu vakfın tarihçesi hakkında bilgiler sunulmuştur. Alparslan Beldesi'nde bulunan Seyyid Nureddin Alparslan Vakfı'nın kuruluşu, Anadolu'nun fethi ve İslamî vakıf geleneği çerçevesinde gelişmiştir. Türklerin 1071 yılında Anadolu'yu fethinden sonra, fetheden komutanlara ve dini önderlere geniş topraklar verilmiştir. Bu kişiler, topluma faydalı hizmetler sunmak amacıyla bu toprakları vakıf olarak düzenlemişlerdir. Vakıflar, Anadolu'nun şehirleşmesi ve kamu hizmetlerinin yürütülmesinde büyük rol oynamıştır. Seyyid Nureddin Alparslan'ın kurduğu vakıf da bu geleneğin bir parçasıdır.

⁴⁰ Çalık, a.g.e., ss. 10.

⁴¹ <https://www.sadibayram.com/?page=makaleler&mid=362&id=3>

1257 yılında, bugünkü Amasya ili Taşova ilçesi, Alparslan beldesinde, Zedvi Köyü'nde Rufâî tarikatına mensup Seyyid Nureddin Alparslan tarafından bir zaviye kurulmuştur. Bu zaviyenin yaşayabilmesi için büyük bir vakıf tesis edilmiştir. Vakıf, Hicri 655 yılının Ramazan ayının ortalarında, yani Eylül 1257 tarihinde kurulmuştur. Bu dönem, Anadolu'nun siyasi karışıklıklar yaşadığı, Moğol hâkimiyeti altında bulunduğu bir zamandır. Anadolu halkı bu dönemde istilalar ve zulümlerle karşı karşıya kalmış, bu gibi durumlarda sığınacakları ve yardım alacakları yerler genellikle tarikatlar olmuştur. Tarikat şeyhleri, zulme karşı koymaya çalışmış ve zulüm görenlerin yanında yer alarak onların acılarını hafifletmeye çalışmışlardır. Seyyid Nureddin Alparslan'ın kurduğu zaviye ve vakıf da bu dönemde insanların manevi ve maddi yardım bulabilecekleri merkezlerden biri olmuştur. Vakfın kuruluş tarihçesi, Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufâî'nin 655 h./1257 M. tarihli vakfiyesine dayanmaktadır. Vakfiye, Zedvi Köyü'nde bulunan zaviyenin ve çevresindeki çeşitli yapıların vakfedildiğini belirtir.⁴²

2.1.1. Vakıf Kitabesi

Vakıfların gelişimiyle birlikte pek çok kaynak külliyesi de oluşmaya başlamıştır. Bu eserler, resmi yazışmalardan telif kitaplara, kitabelerden mimari yapılara kadar vakıf kurumlarının tarihini ortaya koyan temel kaynaklar niteliğindedir. Bu kaynaklar arasında en önemli yeri vakfiyeler almaktadır. Vakfiyeler, bir vakfın senedi niteliğinde olan temel belgelerdir. Bir vakfın gelir ve giderlerinin neler olduğu, nasıl yönetileceği, görevlilerin kimler olduğu ve hangi şartlarda bu görevlerini ifa edecekleri ve vakıftan kimlerin ve nasıl faydalanacağı detaylı bir şekilde yazılarak, şahitler huzurunda kadiya tasdik ettirilip vakfa resmiyet kazandırılır.⁴³

Vakfın kitâbesi, vakfiye şartlarını ve vakfın amacını açıkça ifade eder. Kitâbede, vakfın gelirlerinin nasıl kullanılacağı ve kimlere tahsis edileceği detaylı olarak anlatılmıştır. Vakfiyede belirtilen şartlar arasında, vakfa ait mahsullerden elde edilen

⁴² Bayram, Sadi, "Amasya-Taşova-Alparslan Beldesi Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufai'nin 655 H./1257 M. Tarihli Arapça Vakfiyesi Tercümesi ile 996 H./1588 M. Tarihli Seyyid Fettah Veli Silsile-namesi", 1994, *Vakıflar Dergisi*, 23,1, ss. 32.

⁴³ Çalık, a.g.e., ss. 10.

gelirlerin fakir müslümanlara, yetimlere ve dul kadınlara dağıtılması da yer almaktadır.⁴⁴

2.1.2. Seyyid Nureddin Alparslan Er- Rufâi'nin 655 h./1257 Tarihli Arapça Vakfiyesi

Seyyid Nureddin Alparslan'ın 1257 tarihli vakfiyesi, vakfın detaylı işleyişini ve gelirlerinin nasıl kullanılacağını belirler. Vakfiyede, mütevellinin görevleri, vakfın gelirlerinin kullanımı ve zaviyede kalan kişilere yapılacak yardımlar ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Gelirlerin önemli bir kısmı, zaviyede kalanların ve ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılmıştır. Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufâi'nin vakfiyesi, zaviyenin müslümanlar için bir ibadet ve dinlenme yeri olarak kullanılmasını amaçlamaktadır. Vakfiye metninde, zaviyeye ait evler, bahçeler ve diğer eklentilerin erkekler ve kadınlar tarafından kullanılabileceği belirtilmektedir. Ayrıca, vakfın mülkleri arasında, Melik Köyü, Büyük Nehir ve Karakaya gibi yerlerin arazileri de bulunmaktadır.⁴⁵

1257 tarihinde, bugünkü Amasya ili Taşova ilçesi, Alparslan beldesinde, eski ismi ile Zedvi Köyü'nde, Efendiler Efendisi, Kemâliyeli, ihtiyar, Rufâi tarikatına mensup, Ebubekir oğlu, Mehmed oğlu, Sarı Muiddin oğlu, Seyyid Nureddin Alparslan bir zaviye yaptırarak, zaviyenin yaşaması için de H. 655 yılının Ramazan Ayı ortalarında, yani Eylül 1257 tarihinde büyük bir vakıf tesis etmiştir. Seyyid Nureddin Alparslan er-Rufâi'nin vakfiyesi ile Silsile-nâmesi, devrin ilim dili olan Arapça olarak kaleme alınmıştır. Vakfiye, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mevcut değildir. Ancak; ilk kaydı Amasya Muhasebe adlı 490 numaralı defterin 392. sayfa 196. sırasında yazılı olup, siyakât yazısı ile şöyle belirtilmiştir: "Vakf-ı Seyyid Nureddin der karye-i Zeytuva tâb-i kazâ-i Sonisa", şeklindedir. Vakfiyenin aslı; Zuday Köyü eski sakinlerinden olup, eski Cılkıdır Köyüne taşınan, şimdiki Taşova'nın Cılkıdır Mahallesinde oturan eski Sivas Kadısı Hacı Şakir Efendi'nin torunu, Cemal Saçlıoğlu Remzi Saçlı adlı şahsın elinde bulunmaktadır. 1992 yılı Haziran ayında mahallinde kendisi ile görüştüğümüz Remzi Saçlı, 1992 yılında Vakfiye ve silsilenameyi, konunun

⁴⁴ Bayram, 1994, a.g.e., ss.42.

⁴⁵ Bayram, 1994, a.g.e., ss. 40.

önemine, binaen sembolik bir bedelle Alparslan Müzesi'ne hediye etmiştir. Yaşadığı şehre meraklı, hizmet için çırpınan Alparslan Belediye Başkanı Sayın Muttalip Öztürk tarafından, Arapça aslından tercüme edilmek üzere, 1991 yılı başında fotokopisi Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Dairesi Başkanlığı'na getirilmiştir.⁴⁶

2.1.3. Vakıf Mimarisi

Vakıf binası, dönemin mimari özelliklerini yansıtan önemli bir yapıdır. Yapının planı, zaviyede kalanların ibadetlerini ve günlük ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmiştir. Mimarisi, hem estetik hem de fonksiyonel açıdan dikkat çekicidir. Yapının içerisindeki unsurlar, vakfın amaçlarına uygun olarak düzenlenmiştir ve bu sayede vakıf, hem dini hem de sosyal bir merkez olarak hizmet vermiştir. Zaviyede namaz kılınacak yerler, abdesthane, misafirler için odalar ve hayvanlar için ahır gibi yapılar bulunmaktadır. Ayrıca, vakfın diğer gelir kaynakları arasında hamam ve çeşitli tarım alanları yer almaktadır.⁴⁷

Şimdilerde metruk halde olan türbe, hamam, fırın, han, imaret, zaviye ve ambarlardan oluşan külliye niteliğindeki yapılar topluluğunda bulunan caminin kitabesi bulunmadığından, inşa tarihi hakkında kesin bilgiye sahip değiliz. Ancak, 655 H. (1257 M.) tarihli vakfiye, caminin inşa tarihine dair ipuçları vermektedir. Bu bağlamda, cami ve diğer yapıların 1257 yılında tamamlanmış olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Yapılar topluluğunun 1823, 1901 ve 1939 yıllarındaki depremlerde büyük zararlar gördüğü ve günümüzdeki durumlarına bu olaylar sonucunda ulaştığı tahmin edilmektedir. Külliye'nin yapılarından günümüze sadece cami, türbe ve hamamdan bazı duvar kalıntıları ulaşabilmiştir. Söz konusu cami, külliye arazisinin güneyinde yer alan ve sonradan ahşap olarak restore edilmiş türbenin doğusundaki bir duvar kalıntısından ibarettir. Kaynaklar, caminin minare kalıntısından bahsetmektedir; ancak, mimari parçaların arazide dağılması nedeniyle bu tespiti yapmak zorlaşmaktadır. Arazide yayılan taş parçalarından anlaşıldığı üzere, cami ve diğer yapıların inşasında moloz taş malzeme kullanılmıştır. Yer yer devşirme malzemelere de rastlanmaktadır. 1991 yılında, dönemin Belediye Başkanı Muttalip Öztürk tarafından Taşova'da bir müze

⁴⁶ Bayram, 1994, a.g.e., ss. 32.

⁴⁷ Bayram, 1994, a.g.e., ss. 42.

kurulmuş ve külliye alanından getirilen mimari parçalar bu müzede sergilenmeye başlanmıştır. Günümüzde müzede sergilenen eserler arasında en önemlileri, Seyyid Nureddin'e ait ahşap sanduka ile türbeye ait geç dönem özellikleri taşıyan ahşap kapı kanatlarıdır.⁴⁸

Yapı, tahmini olarak, günümüzdeki zemin seviyesi yaklaşık 1-1.20 metre daha aşağıdadır. Zemin yamaca dayalı olduğu için zamanla toprakla dolmuş durumdadır. Caminin güney duvarının bir kısmı hala ayakta ve kuzeyde bulunan minare kaidesinin yeri bellidir. Minarenin kuzeydoğusunda hamam ve fırın bulunmaktadır. Bu yapıların önünde kaplama taşları ve söve taşları düzensiz bir şekilde yerleştirilmiş olup, araştırmacıları beklemektedir. Hamamın beden duvarları sağlamdır ve duvarların içinde bulunan pişmiş toprak borular, hamamın ısıtma sistemini göstermektedir; cehennemlik bölümü de fazla tahrip olmamıştır. Görünür yerlerde çini bulunmamakta, duvarların iç yüzeyleri sıvalıdır ve halvet nişleri bellidir. Nişlerin arkasında ise, yaşlılar tarafından geç dönemlerde yapılan ahşap ambarların bulunduğu ifade edilmektedir. İmarethanenin doğu kısmında, han ve misafirhanenin batı tarafta olduğu, tarihe meraklı yerel halktan Zihni Özdemir tarafından belirtilmiştir. Yapılacak kazılarda bu yapıların ortaya çıkması muhtemeldir. İnşaatta bazı antik parçaların da kullanıldığı düşünülmektedir. Külliye'nin batı ve güney bölümleri ise haziredir. Külliye'nin su kaynağı mevcut olup, halen külliye temeline sızmaktadır.⁴⁹

2.2. SEYYİD NUREDDİN ALPARSLAN'IN BİYOGRAFİSİ

Seyyid Nureddin Alparslan, Anadolu'nun manevî önderlerinden biri olarak tanınır. 13. yüzyılda yaşamış olup, dini ve sosyal faaliyetleriyle öne çıkmıştır. Seyyid Nureddin Alparslan, dini bilgisi ve halkı eğitime konusundaki çabalarıyla bilinir. Vakıfları aracılığıyla topluma hizmet etmiş, zaviyeler kurarak manevi eğitimi desteklemiştir. Onun soyundan gelenler de aynı geleneği sürdürmüş ve vakıflar aracılığıyla topluma hizmet etmeye devam etmişlerdir. Seyyid Nureddin Alparslan, Alparslan lâkabıyla anılan bir İslam âlimi ve vakıf kurucusudur. Hayatı boyunca İslam

⁴⁸ Arslan, Muhammet, *Anadolu'da Selçuklu Çağı Cami ve Mescit Mimarisi (plan-Mimari-Süsleme)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2017, ss. 136.

⁴⁹ Bayram, 1992, a.g.e. ss.5

dinine hizmet etmiş ve müslüman toplulukların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çeşitli vakıflar kurmuştur. Kendisi aynı zamanda bir müderris olarak bilinir ve birçok talebe yetiştirmiştir.⁵⁰

Seyyid Nureddin Alparslan bir Rufai şeyhidir. Alparslan kasabasındaki (Taşova-Amasya) zaviyesi için 1257 yılında bir vakfiye düzenlettirmiştir. Bezm ü Rezm' de "... Zamanın imamı ve önderi, İslam şeyhlerinin büyüklerinden, Danişmendiye vilayetinin yöneticisi olan Şeyh Nureddin. " diye söz edilir. 1301 yılındaki bir köy satışı belgesinde köyü satın alan kişi olarak adı geçer. 1257 yılında şöhretli bir şeyh olduğuna göre 1301 yılında artık çok yaşlı biri olması gerekir. Dolayısıyla ölüm tarihi olarak bundan birkaç yıl sonrası düşünülebilir.⁵¹

2.3.VAKFIN TEMEL HEDEFLERİ VE AMAÇLARI

Vakfin temel hedefleri, dini ve sosyal hizmetler sunmak, toplumun manevi ve maddi ihtiyaçlarını karşılamaktır. Vakfin gelirleri, zaviyede kalanların ve ihtiyaç sahiplerinin gereksinimlerini karşılamak üzere kullanılır. Ayrıca, dini eğitim ve öğretim faaliyetleri desteklenir ve toplumun manevi gelişimine katkıda bulunulur. Vakfin temel hedefleri, müslüman cemaatine dini ve sosyal hizmetler sunmaktır. Vakfiye şartlarına göre, vakfin gelirleri ile fakirlerin, yetimlerin ve dulların ihtiyaçları karşılanmakta, ayrıca borçlu olanlara ve kölelere yardım edilmektedir. Vakfin amacı, toplumsal dayanışmayı ve yardımlaşmayı artırmaktır.⁵²

Bununla ilgili olarak Sonisa kadısına yazı yazılmış ve ihtiyaç sahiplerine hizmet etmek için onay verilmiştir. Aşağıda belge transkripsiyonundan yazışma ile vakfin onay verilerek görevlilerin yetkilendirildiği ortaya çıkmaktadır. Bu yetkilendirmede vakıf mütevellilerinin gıda yardımı ve diğer yardımlar için ihtiyaç sahiplerine ulaşılması konusunda izinler alınmıştır.⁵³

Sunisa kadısına hüküm ki,

⁵⁰ Bayram, 1994, a.g.e. ss. 32.

⁵¹ Çal, a.g.e.

⁵² Bayram, 1994, a.g.e., ss. 43.

⁵³ Sonisa kazasında Seyyid Nureddin Zaviyesi". Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet Evkaf (C.EV) 528 – 26676. (29 Şaban 1171 / 8 Mayıs 1758).

Söz konusu kaza kadısı Mevlana Seyit Şeyh Mehmet'in divan-ı hümayuna arzuhal ve arzı ile Sunisa kazasının Zuday köyündeki Şeyh Seyit Nurettin'in vakfı, Şeyhi ve mütevellî ve görevlileri ile meclis-i şer'a varıp, köyde bulunan asil kişilerin gıda yardımı ve görevlerini yerine getirmek şartıyla, kurallar üzerinde mülkiyet haklarına dayanarak araziden elde edilen aşar ve gelirlerle birlikte, vakfın şartlarına uygun olarak, yöneticilerin görevlerinde kusurları olmadan, gıda yardımı ve ihtiyaçlarını karşılama şartlarıyla İran yolu üzerindeki bir yerde imaret-i amiresine tabi olarak fî sebilillah yardımı yapmak üzere, vakıf koşulları çerçevesinde ikram ve ihtiyaç sahiplerine hizmet etmeleri için izin verilmişlerdir.

Ancak vakıf kayıtlarına göre, Zuday köyü, Sunisa kazasında kayıtlı değil ve hazine-i amire tarafından yönetilmekte olup, Haremeyn-i şerife'nin hesapları çerçevesinde bulunan devletin yüksek rütbeli ve nazır kişileri tarafından kabul edilen ve emredilen vergileri, vakfın zabitlerine ve âlişan fermanına göre yerine getirmek üzere, vergilerin tamamını ödemişlerdir. Buna karşın, vakıf tarafından talep edilen vergi ve diğer yükümlülüklerin yanı sıra, köy halkını mağdur etmemek ve incitmek için, vakıf yönetiminden serbestçe tutulmaları gerekmektedir.

2.3.1. Vakfın Faaliyet Alanları

Vakfın faaliyet alanları, eğitim ve dini hizmetler, sosyal yardımlar ve kamu hizmetleri gibi geniş bir yelpazeyi kapsar. Zaviyede beş vakit namaz kılınması, dini eğitim verilmesi ve fakirlere yemek dağıtılması gibi faaliyetler vakfiyede detaylı olarak belirtilmiştir. Ayrıca, zaviyeye gelen misafirlerin ağırlanması ve onlara gerekli hizmetlerin sunulması da vakfın önemli faaliyetleri arasında yer alır.⁵⁴ Ayrıca, vakfın gelirleriyle çeşitli hayır işlerine destek sağlanır ve toplumsal dayanışma teşvik edilir. Vakıf faaliyetleri gerçekleşirken elde edilen gelirler kayıt altına alınarak den içerisinde faaliyetlerin devamı için görevlilerin maaşları da belirlenmiştir.

⁵⁴ Bayram, 1994, a.g.e., ss. 42.

Görevli	Maaş Bilgileri
Fırıncı	Yıllık 10 ölçek buğday, 1 ölçek atılmış pamuk, günlük yemek ve ekmek, günde 1 dirhem ücret
Oduncu	Yıllık 10 ölçek buğday, 1 ölçek pamuk, günlük yemek ve ekmek, günde 2 dirhem ücret
Yemek servisi yapan nakip	Yıllık 5 ölçek buğday, 1 ölçek atılmış pamuk, günde 1 dirhem ücret, öğle ve akşam olmak üzere 2 çanak yemek
Zaviye ve imareti temizleyen personel	Yıllık 8 ölçek buğday, 1 ölçek pamuk, günlük 2 çanak yemek ve 4 ekmek
Tahsildar ve kâtiplik	Yıllık 15 ölçek buğday, günlük 2 dirhem ücret
İmam	Yıllık 12 ölçek buğday, 2 ölçek pamuk, günlük 2 dirhem ücret
Müezzin	Yıllık 5 ölçek buğday, 1 ölçek pamuk, günlük yemek ve ekmek
Şeyh Efendi	Yıllık gelirin dörtte biri (vakfiye şartı)

BÖLÜM 3: VAKFIN SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufâi'nin vakfının sosyo-ekonomik etkileri, vakfın kuruluşundan itibaren geniş bir yelpazede hissedilmiştir. Vakıflar, Anadolu'nun şehirleşmesinde önemli bir rol oynamış ve kamu hizmetlerinin yürütülmesini sağlamıştır. Bu süreçte, zenginlerin ve devlet büyüklerinin malvarlıkları, mali durumu yetersiz kişilere fayda sağlayacak şekilde vakfedilmiştir. Vakfın etkileri arasında, toplumun sosyal yapısını destekleme, fakirlere, yetimlere ve dullara yardım etme, borçlulara destek olma ve kölelerin özgürlüğüne kavuşmalarını sağlama gibi amaçlar bulunmaktadır. Vakfiye şartları gereği, vakıf gelirleri bu ihtiyaçların karşılanmasına tahsis edilmiştir.⁵⁵

3.1. BÖLGENİN EKONOMİK VE COĞRAFİ ÖNEMİ

Türklere Anadolu'nun kapısını açan 1071 Malazgirt Zaferi'nden hemen sonra bu topraklar üzerinde vakıflar tarafından gerçekleştirilen zaviye, imaret, çeşme, han, hamam, cami, mektep, mescit, darüşşifa, medrese ve bu yapılar topluluğunun tamamından oluşan külliye tesis edilmiştir⁵⁶. Coğrafi açıdan doğu batı yol güzergâhı üzerinde bulunan Seyid Nureddin Alparslan Vakfı bölgenin önemli bir etki noktası üzerinde bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında vakfın önemi bir kat daha artmaktadır.⁵⁷

Amasya iline bağlı Taşova ilçesi, Alparslan Beldesi, stratejik coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Bölge, Karadeniz'e yakınlığı ve iç bölgelerle olan bağlantısı sayesinde ticaret yollarının kesişim noktası olmuştur. Bu durum, bölgenin ekonomik gelişimine büyük katkı sağlamış ve tarım, hayvancılık gibi temel geçim kaynaklarının çeşitlenmesine olanak tanımıştır. Özellikle nehirlerin varlığı, sulama imkânlarını artırmış ve tarımsal verimliliği olumlu yönde etkilemiştir.

⁵⁵ Bayram, 1994, a.g.e., ss. 42.

⁵⁶ Turan, Osman, Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, 11. Baskı. Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1969, ss. 181

⁵⁷ Öztürk, 2002, a.g.e.

3.2.SOSYAL ETKİLERİ

Taşova Alparslan Beldesi'nde kurulan vakıf, sosyal hayata önemli katkılarda bulunmuştur. Vakıf aracılığıyla gerçekleştirilen dini ve eğitim faaliyetleri, bölge halkının manevi ve kültürel gelişimini desteklemiştir. Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufâi'nin kurduğu vakıf, toplumsal dayanışmayı güçlendirmiş ve yoksul kesimlere yardım elini uzatmıştır. Bu vakıf, eğitim ve ibadet yerleri inşa ederek, toplumun eğitim seviyesinin yükselmesine ve dini bilincin artmasına katkıda bulunmuştur. Böylece, vakfın faaliyetleri, bölgedeki sosyal yapının daha güçlü ve dayanıklı olmasını sağlamıştır.

3.2.1. Görev Tayinleri

Çalışmanın bu bölümünde çeşitli görevlendirmelerin yanı sıra, hatip, kâtip ve tevliyet cihetleri başlıkları altında kayıtlar incelenmiştir. Kayıtlarda değinilen konular vakıf sistemi ve camilerin yönetimi, dini liderlerin ve ailelerin rolü, tevcihler ve hitabet görevleri gibi üç başlıkta gruplandırılabilir.

İlk olarak hatip tayinleri ile ilgili 6 adet kayıt incelenmiştir. Kayıtlar ışığında genel bir değerlendirme yapmak hem konunun bağlamını hem de çalışmanın analizini aydınlatacaktır. Aile bağları ve dinî görevlerin kuşaklar boyu devredilmesi, Osmanlı toplumunda dinî liderlerin etkisini artırmıştır. Bu görevlerin damat gibi aile bireylerine devredilmesi, ailelerin hem dinî hem de sosyal hayatta ne denli güçlü olduklarını gösterir. Bu kayıtlar, vakıf sisteminin Osmanlı'daki işleyişine ışık tutmaktadır. Vakıf üzerinden yapılan tevcihler, cami görevlendirmelerinin ne kadar ciddi bir sistematığe dayandığını ve toplumda dinî liderlerin önemini gösterir. Hitabetin tevcihi, Osmanlı toplumunda dinî görevlendirmelerin ne kadar titizlikle yapıldığını gösterir. Hitabet, sadece bir vaaz verme görevi değil, aynı zamanda toplumun manevî rehberliği anlamına gelir. Bu görevlerin tevcih edilmesi, görevin resmiyet kazanması ve toplum tarafından kabul edilmesini sağladı. Bu belgeler, Osmanlı'nın dinî ve vakıf sisteminin işleyişini anlamak için önemli birer kaynaktır. Vakıflar üzerinden yapılan cami ve hitabet görevlendirmeleri, ailenin ve dinî liderlerin toplum içindeki merkezi rolünü pekiştirmektedir. Görevlerin tevcihi, resmi beratlarla gerçekleştirilmiş, böylece hem

devlet hem de toplum nezdinde bu görevlerin önemi vurgulanmıştır.

3.2.1.1.Hatip Tayini

Sonisa kazasına bağlı Zitoy köyündeki Seyyid Nureddin Camii'nin vaizlik görevinin Seyyid Ömer kasabasından damadı Ali Halife'ye verilmesi hakkında Kadı Halil'e yazılan ve beratı ekli olan dilekçesi incelendiğinde aşağıdaki hususlara değinildiği görülmüştür.⁵⁸

Bu metin, Seyyid Nurettin Camii Vakfı'nın tarihçesi ve vakıfla ilgili resmi belgelerin düzenlenmesi ile ilgili süreci anlatmaktadır. Özellikle, Zuday köyünde bulunan caminin vakıf yönetimi ve beratların yenilenmesi konuları ele alınmaktadır. Metnin ana hatları şu şekildedir:

a) Seyit Osman oğlu Seyit'in vakfı: 1115 yılında Zuday köyündeki Seyyid Nurettin Camii vakfı, bir fermanla kayıt altına alınmış ve bu belgenin beratı hazineye teslim edilmiştir.

b) Beratın Yenilenmesi: Osmanlı İmparatorluğu döneminde, beratların yenilenmesi gerektiğinde, Seyyid Nurettin Camii'nden sorumlu Seyit Osman, İstanbul'dan beratın yenilenmesini talep etmiştir. 1115 yılında berat yenilenmiş ve vakıf yönetimi önceki usule uygun şekilde devam etmiştir.

c) Vakıf Defteri Özeti: Vakfın defterinde, Zuday köyündeki camiyle ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Seyit Ömer, caminin gelirlerini yönetme ve sadaka dağıtma hakkından feragat ederek, bu yetkiyi gelen Ali Halife'ye devretmiştir. Devletin izin ve fermanıyla bu talep onaylanmıştır.

Bu süreçler, Osmanlı vakıf sistemi çerçevesinde dini yapıların idaresi ve mali düzenlemeleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

⁵⁸ BOA. İbnü'l-emin Evkaf (İE.EV)49/5463 (10 Ramazan 1119 / 5 Aralık 1707)

Ülke geneli vakıf görevlilerinin beratları padişah görev değişikliğinden sonra yenilenmek suretiyle vakıf hizmetleri sağlıklı ve verimli bir şekilde yürütülmesi sağlanmıştır. Berat Tevcihleri hem hukuki hemde şer'i metinler olması bakımından devletin en ücra köşelerine kadar hakimiyet aracı olarak görülebilir, vakıf görevlileri açısından ise şeref alameti olarak görülmüştür.

Seyyid Nureddin Camii'nin Seyyid Ahmed, Seyyid Mustafa, Seyyid Mehmed Emin ve Seyyid Abdurrahim'e tevcihi, Sivas'ın Sonisa kazasına bağlı Zitoy köyünde bulunan vakıf üzerinden gerçekleştiğine dair ulaşılan belge incelendiğinde aşağıdaki hususlara ulaşılmıştır.⁵⁹

Bu metin, Osmanlı dönemi vakıf sistemi çerçevesinde, Seyyid Nurettin Vakfı'na ilişkin resmi belgelerin ve yönetim değişikliklerinin kaydedilmesini açıklamaktadır. Ana noktalar şu şekildedir:

Vakfın Yönetimi ve Kadı Aracılığı: Seyyid Nurettin Vakfı'na ait işlemler, kadı aracılığıyla ve resmi dilekçelerle yürütülmüş, bu süreçlerde emir ve fermanlar Sultan tarafından verilmiştir. 16 Rebiülevvel 1247 (Miladi) tarihli belgede vakfın yönetimi bu çerçevede kayda geçirilmiştir.

Vakıf Görevinin Devri: Zuday köyünde bulunan Seyyid Nurettin Vakfı, Seyit Alaeddin Halife'nin soyundan gelen Mustafa Efendi'ye hitabet görevi tevcih edilmiştir. Bu görev, meşru bir şekilde belirlenmiş ve 3 Zilkade 1201 (Miladi) tarihinde resmileştirilmiştir.

Görev Devir ve Berat Talebi: Seyit Aliyyüddin'in vefat etmesinden sonra, oğulları Seyit Ahmet, Seyit Mustafa, Seyit Mehmet Emin ve Seyit Abdurrahim'e babalarının boşalan görevinden dolayı berat talep edilmiştir. 17 Receb 1247 (Miladi) tarihli belgede, bu talep devlet makamlarına sunulmuş ve eski durum göz önünde bulundurularak yeni atamalar yapılmıştır.

⁵⁹ BOA. HAT (Hatt-ı Hümayun) 1585/41 (17 Rebiyülahir 1247 – 25 Eylül 1831)

Yüksek Makamların Onayı ve Dua: Seyyit Ali Zühtü, Sunisa kazasında halef olarak atanmış ve Osmanlı Devleti'nin yüceliğine dua eden bir kul olarak metinde yer almıştır. Bu süreç, Osmanlı yönetiminde vakıf yönetimiyle ilgili yetkilendirme ve atamaların devletin onayı ve dualarla desteklenerek yürütüldüğünü göstermektedir. Bu belgeler, Osmanlı vakıf sisteminde yönetim devirlerinin nasıl yapıldığını, kadıların rolünü ve vakıf görevlilerinin beratlarla yetkilendirildiğini ortaya koymaktadır.

Seyyid Nureddin Evkafı'ndan olan Sonisa kazasındaki cami hitabetinin tevcihi ile ilgili belge incelendiğinde aşağıdaki hususlarla ilgili bilgiler edinilmiştir.⁶⁰

Bu metin, Seyyid Nurettin Vakfı'na ait hitabet ve vakıf yönetimiyle ilgili olarak resmi atama ve berat sürecini anlatmaktadır. Özellikle, cami görevlerinin devri, vakıf yönetimindeki değişiklikler ve Sultan'ın fermanıyla onaylanan süreçler vurgulanmıştır. Metnin ana hatları şu şekildedir:

Seyit Nurettin Vakfı'na ait olan bu belgede, Seyit Ali Halife'ye bir berat verilmiş, Mehmet'in vakfın yöneticiliği ile ilgili ilanı ise 1142 tarihinde hükümet tarafından onaylanmıştır. Vakfın hatibi Seyit Mustafa'nın vefatından sonra, onun görevini devralacak kişi için sultandan bir ferman istenmiş ve bu süreçte merhametli sultan tarafından vakfa yönelik çeşitli lütuflar bahsedilmiştir. Metnin sonunda Seyit Abdurrahman, bu durumu kayda geçirmiştir.

Sonisa kazasında Seyyid Nureddin Camii'nde yapılan hitabetin tevcihi ile ilgili kayıta aşağıdaki gibidir.⁶¹

Belgede, Seyit Abdurrahman Halife, Sunisa kazasına bağlı Zuday köyündeki Seyit Nurettin Camii'nde boşalan hatiplik görevi için padişahı sadaka ve yardım talep etmektedir. Bu talep doğrultusunda, padişahın izniyle ferman düzenlenmesi ve taleplerin yerine getirilmesi emredilmiştir. Padişaha yönelik övgü dolu ifadelerle, adaletin ve merhametin temsili olarak kendisinden destek istenmektedir.

⁶⁰ BOA. C. EV. 323/16430 (29 Zilhicce 1255 / 16 Şubat 1840).

⁶¹ BOA. C. EV. 321/16343 (29 Zilhicce 1255 / 16 Şubat 1840).

Sonisa kazasının Zitoy köyündeki Seyid Nureddin Camii imamlığı beratının cülus münasebetiyle yenilenmesi ile ilgili bir diğer belgede ise;⁶²

Bu belgede, Osmanlı Sultanı tarafından Zuday köyündeki Seyyid Nurettin Camii'nde imamlık görevine atanma süreci anlatılmaktadır. Seyyid Ebubekir ve Seyyid Ömer bin Seyyid Hüseyin isimli kardeşler, 1230 yılı Muharrem ayında ortak olarak camide imamlık yapmaya başlamışlardır. Daha önceki berata dayanarak Sultan'dan yeni bir berat talep etmişler ve bu talepleri kabul edilmiştir. Sultan, onlara günlük bir akçe maaş ve yıllık üç kıyye buğday karşılığında görevlerine devam etmeleri emrini vermiştir.

Sonisa kazasının Zitoy köyündeki Seyyid Nureddin Vakfı'ndan hatib tayini ile ilgili bir başka kayıta ise;⁶³

Bu belgede, Sunisa kazasına bağlı Zuday köyündeki Seyit Nurettin Vakfı'na ait hatiplik görevlerinin devri ve atanma süreci anlatılmaktadır. Seyit Ahmet'in vefatıyla boşalan hatiplik görevi için, vakfın hak sahiplerinden Seyit Kerim ve Seyit Osman, bu göreve layık görülerek yeni bir berat-ı şerif talep etmişlerdir. Talep, Osmanlı padişahına sunulmuş ve kabul edilmiştir. Aynı zamanda Seyit Alaeddin Halife'nin oğulları da vakıfla ilgili haklarını koruma altına almışlardır. Padişahın fermanıyla bu görevlerin atanması ve hizmetin devamlılığı sağlanmıştır.

Bu tür berat metinlerinden vakıf hizmetlerinde bulunacak kişiler öğrendiğimiz gibi gelirleri, kaç kişinin görev yapacağı ve devletle olan ilişkiler konusunda bilgiler elde etmekteyiz.

3.2.1.2. Kâtip Tayini

Bu belge, Osmanlı vakıf sistemi, dinî görevlerin aile içi devri ve vakıf görevlilerinin ekonomik hakları üzerine önemli bilgiler sunmaktadır. Aynı zamanda, Osmanlı merkezi otoritesinin vakıflar üzerindeki denetimini ve vakıf görevlendirmelerinde devletin yetkisini gözler önüne sermektedir. Vakıf

⁶² BOA. C. EV. 264/13497 (29 Şevval 1225 / 27 Kasım 1810).

⁶³ BOA. C. EV. 225/11206 (16 Şevval 1248 / 4 Mart 1833).

görevlendirmelerinde aile içi devralma sürecinin vakfın sürdürülebilirliğine katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır. İçerik olarak, vakıf yönetimi, dinî görevlilerin atanması, miras ve görev devir süreçlerini kapsayan ayrıntılar içermektedir. Bu tür belgeler, dönemin hem dinî hem de sosyal yapısına ışık tutar. Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıflar, sadece sosyal yardımlaşma değil, aynı zamanda dinî ve ekonomik yapının temel unsurlarından biriydi. Vakıflar, devlet kontrolü altında denetlenir ve görev tevcihleri resmi defterlere işlenerek devletin merkezi denetimi sağlanırdı. Özellikle vakıflara bağlı görevlerin aileler arasında devri, dinî otoritenin sürekliliğini sağlamanın yanı sıra, ailelerin toplumsal statüsünü de güçlendirmiştir. Bu uygulama, vakıflar üzerindeki sosyal kontrol mekanizmasının bir parçasıydı. Osmanlı'da vakıf görevlilerine tanınan ekonomik haklar, bu kişilerin yaşam standartlarını güvence altına alırdı. Görevle birlikte gelirlerin de miras yoluyla devredilmesi, vakıf çalışanlarının maddi durumunu sabitleyen bir sistemdir. Bu durum, vakıf müessesesinin ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğini sağlamıştır. Osmanlı devletinde, vakıflar üzerindeki merkezi otorite güçlü bir denetim mekanizması oluşturmuştur. Devlet, vakıf tayinlerinde söz sahibiydi ve bu tayinler, merkezi bir kontrol sistemiyle yürütülürdü. Bu durum, vakıfların devletten bağımsız bir yapıya sahip olmadığını, aksine merkezi otoritenin vakıflar üzerinde büyük bir güce sahip olduğunu gösterir.

Sivas'ın Sonisa kasabasının Zitovi köyündeki Seyyid Nureddin Vakıfları'na katip tayini ile ilgili ulaşılan kayıta göre;⁶⁴

Bu belgede, Seyit Nurettin Vakfı ile ilgili önemli bilgiler ve resmi işlemler yer almaktadır. Evkaf-ı Hümayun Nazırı İzzetlü Efendi'nin emriyle 25 Şaban 1255 tarihinde yapılan duyuruda, Seyit İbrahim'in vefatıyla boş kalan hissesinin oğlu Seyit Ali'ye tevcih edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Seyit İbrahim ve Seyit Mustafa, günlük iki akçe ve yıllık iki mud galleye kadar haklara sahip olup, bu hakları üzerinde yazılı olan tutanaklarla kayıt altına alınmıştır. Seyit İbrahim'in hissesi boşaldığı için, Evkaf-ı Hümayun Nazırı'nın talimatıyla Seyit Ali'ye verilmesi emredilmiştir. Ayrıca, bu durumun Sultan'a sunulması ve onaylanması

⁶⁴ BOA. C.EV. 157/7825 (22 Safer 1253 / 25 Mayıs 1837).

gerektiği vurgulanmıştır.

Belgenin sonunda, evrakın yazıldığı tarih ve yazarının ismi (Hafız Ömer) ile hilafetinin bulunduğu yer (Erbaa kazası) belirtilmiştir.

3.2.1.3. Tevliyet Ciheti

Tevliyet, kelime anlamı olarak mütevellî sıfatı ile vakıf malları üzerinde kullanma yetkisi, vakıf işine bakma görevi olarak tanımlanır⁶⁵. Tevliyet ciheti ile ilgili 5 adet kayıt incelenmiştir. Bu kayıtlar, Osmanlı dönemi vakıf sistemi ve özellikle Anadolu'daki vakıfların işleyişi ile ilgili önemli detaylar sunuyor. Her bir madde, vakıf yönetimi, miras yoluyla devir işlemleri, mütevellî atamaları ve vakıf arazilerinin gelirleri üzerine yoğunlaşıyor. Bu kayıtlar, Osmanlı vakıf sisteminin önemli unsurlarını ortaya koymaktadır. **Tevliyet** ve **mütevellî atamaları**, vakıf işleyişinde büyük öneme sahip olup, vakıfların devamlılığını ve yönetimini sağlar. Vakıflar, sadece dinî kurumlar değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik yapının da merkezinde yer almışlardır. Bu belgeler, vakıfların yerel düzeyde nasıl işlediğini, ailelerin vakıf yönetimindeki rolünü ve vakıf gelirlerinin nasıl toplandığını ayrıntılı şekilde açıklamaktadır.

Anadolu'da, Sonisa kasabasına bağlı Zitos köyünde bulunan Seyyid Nureddin Camii'nin vakfının tevliyeti işlemi ile ilgili bu kayıta;⁶⁶

Bu belgede, Seyit Nurettin Vakfı ile ilgili resmi işlemler ve başvurular yer almaktadır. 1248 yılında kadı arzıyla birlikte, Seyit Yakub ve Seyit Abdülhalim'in ortak mütevellî olarak görevlerini sürdürdükleri belirtilmiştir. Bu durum, Sunisa kazası naibi Seyit Hacı Mehmet Efendi'nin önermesi ve padişahın talimatıyla kayda geçirilmiştir.

Bununla birlikte, Abdülhalim'in çocuk sahibi olmadan vefat etmesi sonucu boş kalan hissenin doldurulması için bir başvuru yapılmıştır. Vakfın camiinde gerekli hizmetlerin aksatıldığı ifade edilmekte ve merhametli padişahlardan, Abdülhalim'in boş bıraktığı hissenin çocuklarına tevcih edilmesi ve onlara berat-ı şerif verilmesi talep

⁶⁵ Gültekin, Hayrettin, Osmanlıca Tapu Terimleri Sözlüğü, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2007, ss. 15.

⁶⁶ BOA. C.EV. 219/10908 (22 Recep 1204 / 13 Nisan 1790).

edilmektedir.

Sonisa kazasında Seyyid Nureddin Zaviyesi evkafı arazisinin aşarı ve rusumu ile ilgili kayıta ise;⁶⁷

Bu belgede, Sunisa kazasının Zuday köyündeki Şeyh Seyit Nurettin Vakfı'nın durumu ve vakfın yönetimi hakkında önemli bilgiler sunulmaktadır.

Mevlana Seyit Şeyh Mehmet'in divan-ı hümayuna yaptığı arz ile, vakfın yönetiminde görevli kişiler ve köydeki asil kişilerin gıda yardımı sağlaması için izin verilmiştir. Vakfın şartlarına uygun olarak, araziden elde edilen gelirler ve aşar ile ihtiyaç sahiplerine hizmet etmeleri için gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Ancak, Zuday köyünün resmi kayıtlarında yer almadığı ve hazine-i amire tarafından yönetildiği belirtilmiştir.

Bu nedenle, köy halkının mağdur olmaması için vakıf yönetiminin belirli vergilerden muaf tutulması gerektiği ifade edilmiştir. 1144 Zilhicce ayının 18. günü, Sultan Mahmud Han döneminde verilen emir ve fermanın kayıt altına alındığı vurgulanmıştır. Sonuç olarak, bu belgede vakfın yönetiminde adaletin sağlanması ve köy halkının haklarının korunması gerektiği ifade edilmektedir.

Sonisa'da Bitevi (Bidevi) Köyünde bulunan Seyyid Nureddin Vakfı'nın Mütevellisi Seyyid Hacı Mustafa Kamil'in ölümüyle görevinin Seyyid Abdullah Halife'ye verilmesi ile ilgili bu kayıta da;⁶⁸

Bu belgede, Seyyid Nureddin Vakfı'nın yönetimiyle ilgili önemli bir karar alınmıştır. Yüce divan-ı hümayunda, Şeyh Abdullah Halife tarafından yapılan başvuru neticesinde, Zuday köyündeki vakfın mütevelliliği için gerekli düzenlemelerin yapılması talep edilmiştir.

⁶⁷ BOA. C.EV. 528/26676 (29 Şaban 1171 / 14 Mayıs 1758).

⁶⁸ BOA. AE.SSLM.III. 386/22310 (29 Rebîü'l-evvel 1206 / 28 Temmuz 1792).

Şeyh Hacı Mustafa Kamil Efendi'nin vefatı üzerine, vakfın tevcih edilmesi ve şartlarına uygun olarak Abdullah Halife'ye tasarruf hakkının verilmesi için padişahın inayetinin talep edildiği ifade edilmiştir. 1250 yılı Muharrem ayının 18. günü verilen bu berat ile, Abdullah Halife'nin vakfın meşru mütevellisi olarak hizmetlerine devam edebileceği, önceki görevi gereği vakfın mallarını yönetme yetkisine sahip olduğu belirtilmiştir. Bu karar, vakfın yönetiminde adaletin sağlanması ve geçmiş mütevellilerin haklarının korunması adına alınmıştır. Belge, 1252 yılı 10. Muharrem tarihinde tahrir edilmiştir.

Sivas sancağının Sonisa kazasına bağlı Zidoy karyesinde bulunan Seyyid Nureddin Vakfı'nın yönetimi, vakfın kurucusu Seyyid Abdülhalim ve Seyyid Mehmed'in oğullarına devredildiğine dair bu kayıta ise;⁶⁹

Bu metinde, Seyit Nurettin Vakfı'nın yönetimi ile ilgili olarak yapılan resmi yazışmalar ve tevcih süreçleri detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.

Seyit Abdullah Halife, vakfın yönetimiyle ilgili olarak Haremeyn-i şerife'nin bağlı divan-ı hümayuna bir arzda bulunmuş ve vakfın evlatlarından olan Kamil Mustafa Efendi'nin vefatının ardından vakfın tevcih edilmesi için padişah'tan yardım talep etmiştir. Vakfın yönetimiyle ilgili belgelerde, geçmişteki mütevellilerin görevleri, vakfın yönetiminde geçirdiği değişiklikler ve Seyit Abdülhalim ile Seyit Mehmet'in talepleri üzerinde durulmuştur.

Metin, Seyit Nurettin Vakfı'nın tarihi ve yönetsel durumu hakkında bilgi sunarken, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin sosyal ve dini yapısındaki vakıf uygulamalarının bir örneğini de sunmaktadır. Seyit Abdullah Halife'nin, vakfın yönetiminde adaletin sağlanması ve evlatların haklarının korunması adına yaptığı başvurular, padişahın inayetini ve devlete bağlılıklarını göstermektedir.

Sonuç olarak, bu belgeler, vakıf yönetiminin miras yoluyla nasıl devredildiğini ve Osmanlı idari sistemi içinde vakıfların nasıl önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

⁶⁹ BOA. AE.SSLM.III. 381/21922 (29 Rebîü'l-evvel 1207 / 16 Temmuz 1793).

Sivas sancağının Sonisa kazasına tabi Zidoy karyesinde bulunan Seyyid Nureddin Vakfı'nın tevliyet cihetini mutasarrıf evlad-ı vakıftan Seyyid Abdülhalim ile kardeşinin alması ile ilgili bu kayıta ise;⁷⁰

Bu metin, Sivas sancağına bağlı Sunisa kazasında bulunan Seyit Nurettin Vakfı'nın yönetimi ve ilgili hukuki süreçlere dair resmi belgeleri içermektedir. Vakfın yönetimi, Seyit Abdülhalim ve yeğeni Mehmet bin Yakup tarafından yürütülmekte iken, bu kişilerin vefatından sonra, Kamil Mustafa Efendi, Seyit Nurettin'in soyundan geldiğini iddia ederek vakfın yönetim haklarını talep etmiştir.

Kamil Mustafa Efendi'nin ve sonrasında Seyit Abdullah Ağa'nın, vakfın işlerini kontrol etme yetkisini kanıtlayan şerefli beratlar almış olduğu belirtilmektedir. Bu belgeler, vakıf yönetiminde hak iddia edenlerin soy bağlarına ve vakfın şartlarına dayalı olarak geçerliliğini kazanmıştır.

Metin, Seyit Abdülhalim ve Mehmet bin Seyit Yakup'un belgeleri aracılığıyla, vakfın yönetimindeki hak iddialarının hukuki süreçler çerçevesinde değerlendirildiğini göstermektedir. Tanıklıkları kabul edilen bu şahısların, vakfın belgelerine dayanan haklarının devlet makamı tarafından onaylandığına dikkat çekilmektedir. Son olarak, metin, 12. Rebiülevvel 1200 tarihinde (miladi 1785) kaleme alınmış olup, Sunisa kazası kadısı İsmail tarafından yazıldığı belirtilmektedir.

Vakıfların amacına uygun işletilmesi ve devamının sağlanmasında Tevliyet görevlendirmelerinde, “mütevelli ve görevlileri ile meclis-i şer’a varıp, köyde bulunan asil kişilerin gıda yardımı ve görevlerini yerine getirmek şartıyla, kurallar üzerinde mülkiyet haklarına dayanarak araziden elde edilen aşar ve gelirlerle birlikte, vakfın şartlarına uygun olarak, yöneticilerin görevlerinde kusurları olmadan, gıda yardımı ve ihtiyaçlarını karşılama şartlarıyla İran yolu üzerindeki bir yerde imaret-i amiresine tabi olarak fî sebilillah yardımı yapmak üzere, vakıf koşulları çerçevesinde ikram ve ihtiyaç sahiplerine hizmet etmeleri için izin verilmişlerdir” şeklinde merkezden görevler tebliğ edildiği gibi, “belge üzerindeki şerefli beratın okunup kabul edildiği ve tam anlamıyla vakfiyenin belgelerine bakıldığında, soy ve belirli koşullara dayanarak yöneticilik

⁷⁰ BOA. AE.SSLM.III. 380/21904 (29 Rebiü'l-evvel 1207 / 16 Temmuz 1793).

yaptıkları ve belgelerinin geçerliliği talep edildiğinde, Müslümanların inandığı şekilde doğru soyun ve geçmişin belgesi olarak tanıklık ettiklerinde, tanıklıkları kabul edildiğinde, şerefli beratları ve vakfiyenin belgeleri gereğince Seyit Abdülhalim ve Seyit Mehmet bin Seyit Yakup'un belgeleri hukuki olarak geçerli kabul edildiği devletli devlet makamına arz ve beyan edildi”metnindende görüldüğü üzere kişi talepleriyle de tevcihler yapılmıştır.

3.2.1.4. Meşihat Ciheti

Sivas'ta görevli olarak, Sonisa kazasına bağlı Zitoy köyünde bulunan Seyyid Nureddin Vakfı'ndan alınan meşihat görevi ile ilgili kayıta aşağıdaki hususlara ulaşılmıştır;⁷¹

Bu metin, Zuday köyüne bağlı Sunisa kazasında bulunan Seyit Nurettin Vakfı'nın yönetim ve mülkiyet haklarıyla ilgili resmi belgeleri içermektedir. Vakfın vakfiyesi belirli olmamakla birlikte, kadı arzı ve dilekçeler aracılığıyla ortaya konulmuştur. Metinde, 1247 yılı itibarıyla vakfın yönetiminde yaşanan değişiklikler ve hisselerin tevcihi süreci ele alınmaktadır.

Seyit Hüseyin'in üzerinde bulunan nısf südüs hissesi, vefat etmesiyle birlikte Seyit Osman ve Seyit Ahmed adlı evlatlarına devredilmiştir. Bu durum, padişahın beratlarıyla ve ilgili belgelerle resmi olarak onaylanmıştır. Seyit Ahmed'in vefat etmesi durumunda hisselerin Seyit Osman'a tevcih edilmesi karara bağlanmış ve bu işlem de ilgili emir ve fermanlarla desteklenmiştir.

Metin, vakfın yönetiminde ortaya çıkan hukuki durumları, vakfın mülkiyet haklarını ve bu bağlamda verilen beratları detaylı bir şekilde açıklamaktadır. Son olarak, bu belgelerin Osmanlı İmparatorluğu'na ait resmi kayıtlara dayandığı ve Sivas sancağındaki idari süreçlere ilişkin önemli bilgiler sunduğu belirtilmektedir.

3.2.2. İmar İşlemleri

Çalışmanın bu başlığı altında vakıf bünyesinde yapılan çeşitli tamirat işlemleri,

⁷¹ BOA. C.EV. 9/423 (25 Cemâziye'l-âhir 1247 / 22 Şubat 1832).

bölge isimleri ve imar işlemleri için yapılan masrafların cetvelleri sunulmuştur.

3.2.2.1.Tamir İşlemleri

Arşiv kayıtlarına göre tamir işlemleri için ulaşılan 2 adet kayıt ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Bu kayıtlar, Osmanlı dönemi vakıf yönetimi, onarım süreçleri ve dini yapıların bakımıyla ilgili önemli detaylar içermektedir. Özellikle vakıf kurumlarının toplumsal ve dini işlevleri vurgulanırken, bu yapıların onarımı, bakımı ve gelir yönetimi gibi konulara da ışık tutulmaktadır. Osmanlı döneminde vakıflar, dini yapıların tamir ve bakımı için önemli bir finansman kaynağıydı. Vakıf mütevellileri, bu yapıları ayakta tutmak ve dini hizmetlerin sürekliliğini sağlamakla sorumluydu. Bu süreçte devlet otoritesinin vakıf mütevellilerine güvenmesi, vakıf sisteminin sürdürülebilirliğini ve vakıf yönetimindeki yerel otoritelerin gücünü göstermektedir. Osmanlı vakıf sisteminde vakıfların yönetimi genellikle aile içinde kalırdı. Vakıf mütevellileri, hem vakıf gelirlerini toplar hem de bu gelirlerin vakfın amacı doğrultusunda kullanılmasını sağlardı. Bu bağlamda vakıf yönetimi, yerel düzeyde güçlü bir sosyal ve ekonomik otoriteyi temsil ediyordu. Özellikle dinî vakıflar, cami ve tekke gibi yapılarla dini hayatın devamlılığı için büyük önem taşıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıflar, devletin sıkı denetimi altındaydı ve harcamalar titizlikle izlenirdi. Özellikle büyük vakıfların, devletin finansman kurumları olan Darphane ile işbirliği yaparak masraflarını karşıladığı görülmektedir. Bu durum, devletin vakıf sistemine ne kadar önem verdiğini ve dini yapıların korunması için ciddi bir finansal destek sağladığını göstermektedir. Harcamaların kayda geçirilmesi, vakıfların şeffaf bir şekilde yönetildiğinin ve hesap verebilirliğinin kanıtıdır. Bu belgeler, Osmanlı vakıf sisteminin dinî ve sosyal hayat üzerindeki etkisini ayrıntılı bir şekilde göstermektedir. Vakıfların yönetimi, onarımı ve finansmanı, hem yerel düzeyde hem de devlet düzeyinde organize edilmekteydi. Vakıfların dini yapıları ayakta tutma görevi, toplumsal istikrar ve dini hayatın devamlılığı açısından büyük önem taşıyordu. Ayrıca vakıf harcamalarının devlet tarafından denetlenmesi, Osmanlı'nın vakıf sistemine olan güvenini ve bu sistemin toplumsal yapı içindeki önemini vurgulamaktadır.

Seyyid Nureddin'in Sonisa kazasına tabi Zikovi köyünde kaim camii ve tekkesinin tamiri ile ilgili ulaşılan belge incelendiğinde aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır.⁷²

Bu metin, Zuday köyüne bağlı Sunisa kazasında bulunan Seyit Nurettin Vakfı'nın tevliyet kayıtlarına dair resmi belgeleri içermektedir. Vakfın yönetimi, Seyit Abdülhalim'in oğulları olan Seyit Ahmet, Seyit Mustafa, Seyit Mahmut ve Seyit Hasan gibi isimler üzerinden yürütülmüştür. 1241 yılı itibarıyla, Seyit Mehmet'in yardımıyla Sunisa kazasının naibi Yusuf Efendi'ye yapılan arzlar neticesinde, Sultanlık Vakıfları'nın hisseleri için gerekli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Metinde, 1246 yılı itibarıyla Seyit Nurettin Vakfı'na ait tekkelerin ve camilerin yıkıldığı ve harabe hale geldiği belirtilmektedir. Bu durum üzerine, müteveli Hacı Ahmet bin Abdülhalim ve diğer köy sakinlerinin gözetiminde yapılar onarılmış ve yeniden inşa edilmiştir. Bu süreç, Sultan'ın emriyle gerçekleştirilmiş olup, köy halkının ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla önem arz etmektedir.

Dahası, camiinin inşası için müteveli ve evlad-ı vakıf üyeleri, köydeki dini hizmetlerin sürdürülebilmesi amacıyla vakfın mal varlığından yararlanacakları belirtilerek, Sultan'ın ihsanı ve emirleri doğrultusunda gerekli çalışmalar yapılmıştır. Sonuç olarak, bu belgeler, vakfın tarihsel ve hukuksal süreçlerine dair önemli bir bilgi kaynağı teşkil etmektedir.

Şeyh Mecdüddin Sivasi ile Seyyid Nureddin hazretlerinin türbe tamir masraflarının Darphane'den ödenmesi ile ilgili kayıta ise;⁷³

Bu metin, Şeyh Mecdüddin Sivasi ve Şeyh Nurettin hazretlerinin türbelerinin tamir ve yenileme işlemleriyle ilgili harcamalara dair bir rapor sunmaktadır. Rapor, toplamda 10.257 kuruş harcandığını belirtmektedir. Harcamaların, deftere uygun bir şekilde darphaneden ödenmesi ve aylık defterlerde masraf olarak kaydedilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, bu süreçte Sultan'ın emri ve fermanı doğrultusunda hareket edildiği ifade edilmektedir. Harcamaların onayı, Sultan'ın rızasına bağlı olarak

⁷² BOA. C.EV. 122/6099 (29 Safer 1246 / 8 Şubat 1831).

⁷³ BOA. TS.MA.e. 1231/55 (27 Şevval 1236 / 8 Eylül 1821).

gerçekleşecek ve bu konuda verilecek emir ve fermanın da Sultan'a ait olduğu belirtilmektedir.

3.2.2.2.Kura ve Mezra İsimleri

Arşiv kayıtlarına göre kura ve mezra isimleri için ulaşılan 1 adet kayıt ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Sivas Sancağı ve ona bağlı kazalardaki köyler, vakıflara ait arazilerden elde edilen aşar, tapu ve diğer vergilerle desteklenmekteydi. Vakıflar, dinî ve sosyal yapılar için gelir sağlar, cami, zaviye ve diğer dini yapılar bu gelirlerle ayakta tutulurdu. Bu kayıt, Osmanlı'nın vakıf sisteminin geniş kapsamını ve vakıfların toplumsal hayattaki önemini yansıtmaktadır. Bu kayıt, Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıf sisteminin nasıl işlediğine dair önemli bilgiler sunmaktadır. Vakıfların elde ettiği gelirler ve bu gelirlerin hangi yapılar için kullanıldığı ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Ayrıca, vakıfların köy ve mezralardaki toprak mülkiyeti üzerindeki etkisini göstermektedir. Vakıf sistemi, hem dini hem de sosyal yardımlaşma açısından Osmanlı toplumunun temel taşlarından biriydi. Belgede bahsedilen vakıfların, toplumun farklı katmanlarına hizmet ettiğini ve dini yapıların ayakta kalmasını sağladığını görebiliriz.

Sivas sancağı dahilinde olup aşar hasılatı, tapu resmi ve sair rüsumu, Sivas sancağındaki vakıflara ait olan kura ve mezarların isimleri ile ilgili liste ise şu şekildedir.⁷⁴

Bu metin, Sivas Livası ve bağlı kazalardaki çeşitli vakıfları ve mülkleri detaylandırmaktadır. Aşağıda, vakıfların yerleri ve adlarıyla birlikte ilgili köyler sıralanmıştır:

1. Sivas Livası'nda:

- **Taşyürek Köyü:** Hacı Arif Zaviyesi vakfı
- **Gül Abdan Zaviyesi** ve diğer vakıflar belirli köylerle ilişkilendirilmiştir, örneğin:
 - Han Selçuk köyü, Medine-i Münevvere vakfı.
 - Boğa Viranı mezarı, Örüş Zaviyesi vakfı.

⁷⁴ BOA. EV.d. 14139/3 (29 Şevval 1266 / 1 Kasım 1850).

- Emirhan köyü, Şeyh Çoban Camii vakfı.
- Koçhisar köyü, Sinan Paşa İmareti vakfı.

2. Gülmaad Kazası'nda:

- Çoban Saray köyü, Şeyh Halil Zaviyesi vakfı.

3. Taşabad Kazası'nda:

- Musalar köyü, Seyit Nurettin Zaviyesi vakfı.

4. Sunisa Kazası'nda:

- Tombak köyü, Hüseyin Ağa mülkü.

5. Filibe Kazası'nda:

- Hüdavi köyü, Yakup Paşa Hankahı vakfı.

6. Mecitözü Kazası'nda:

- Kızılca köyü, Valide Sultan Hatun İmareti vakfı.

7. Kefere Karakuş Kazası'nda:

- Ağa Battal köyü, Bayezid İmareti vakfı.

8. Turhal Kazası'nda:

- Tarla köyü, Şerif Camii vakfı.

9. Zile Kazası'nda:

- Aksaray köyü, Şeyh Nusret Zaviyesi vakfı.

10. Pamuk Özü Kazası'nda:

- Behram Şah köyü, Hacı Hüseyin Ağa Medresesi vakfı.

11. Yeni Müslüman Kazası'nda:

- Çelik köyü, Taan Emirci Zaviyesi vakfı.

12. Kuştaşı Kazası'nda:

- Tomi köyü, Şeyh Yakup Zaviyesi vakfı.

13. Hüseyin Abat Kazası'nda:

- Taşbüker köyü, Abdal Ata Zaviyesi vakfı.

14. Niksar Kazası'nda:

- Ziverbey köyü, Karye-i Mezbur Zaviyesi vakfı.

15. Artıkabat Kazası'nda:

- Seydi Ömer köyü, Seyit Ömer Zaviyesi vakfı.

Metinde ayrıca, Sivas Sancağı'na dahil olan bu köylerin arazileri, tapu ve diğer resmi belgeleri vakıflara ait olduğu belirtilmektedir. Kayıtların hane-i amire'den alındığı ve belgelerde eksiksiz şekilde yer aldığı ifade edilmektedir.

3.2.2.3. İmar İçin Yapılan Masraf Cetvelleri

Arşiv kayıtlarında imar için yapılan masrafları incelendiğinde 1 adet kayıt bulunmuştur. Bu belge, Osmanlı döneminde vakıfların yönetimiyle ilgili önemli bir sorunu ortaya koymaktadır. Vakıf, genellikle dini yapılar (camiler, tekkeler, imarethaneler) için gelir sağlayan bir sistemdi ve bu gelirlerin doğru şekilde yönetilmesi büyük önem taşıyordu. Ancak zaman zaman vakıf gelirlerine haksız müdahaleler yapılabiliyor ve bu da vakıfların sürdürülebilirliğini tehdit ediyordu. Bu belge, vakıf evlatlarının ve köy halkının, vakfın işlerinin düzgün yürütülmediğini belirterek devlet makamlarına başvurduğunu ve vakfın yönetimi konusunda adalet aradığını göstermektedir.

Sonisa kazasına tabi Roytovi Tekkesi köyünde medfun Şeyh Seyyid Nureddin imaret ve Camii Evkafı nazırının tebdiline dair ulaşılan bu kayıt aşağıda açıklanmıştır;⁷⁵

Bu metin, Sunisa kazasına bağlı Zuday tekkesi köyündeki Seyyid Nureddin Camii Şerifi vakfıyla ilgili askerî bir beratın verilmesi sürecini ve vakfın yönetimiyle ilgili meseleleri açıklamaktadır. Metnin ana hatları:

1. Beratın Verilişi:

- Seyyid Nureddin Camii Şerifi vakfının evlad-ı vakıftan Hacı Hasan ve Sunisa naibi Mehmet tarafından 1146 Rebiyülevvel ayında tevcih edilip berat-ı âlişan verildiği belirtilmiştir.

2. Köy Halkının Talepleri:

- Zuday tekkesi köyünde medfun Seyyid Nureddin ve vakfın mütevellisi, evlad-ı vakıf ve köy halkı, meclis-i şerife başvurarak taleplerini dile getirmiştir.

⁷⁵ BOA. C..BLD. 103/5124 (29 Rebü'l-evvel 1146 / 14 Şubat 1734).

- Seyit Hacı Hasan Efendi, vakfın nazırı olarak görev yapmaktadır. Ancak kendi asitanesinde yaşadığından dolayı, vakfın işlerinin düzgün bir şekilde yürütülmediği ifade edilmiştir.

3. Vakfın İşleyişi:

- Zuday tekkesi köyü ve çevresindeki diğer köylerin öşürlerinin vakfa ait olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, vakfın belgeleri ve mütevelliliği ile ilgili düzenlemelerin, meşru yöntemlerle yürütülmesi gerektiği belirtilmiştir.
- Vakfın mütevelliliği ve nazır, işgal edenlerin müdahalesini engellemek amacıyla belgelerinin korunması ve gerektiğinde müdahale edilmesi için destek talep etmektedir.

4. Sonuç ve Dilekçe:

- Talep edilen hususların, saltanat makamına iletilmesi için bir dilekçe yazılmıştır. Burada, Allah'ın izniyle hukukun gereği olarak yapılması gerekenlerin altı çizilmiştir.
- Metnin sonunda, bu durumun bildirilmesi ve gerekli emirlerin verilmesi için bir ricanın bulunduğu ifade edilmektedir.

3.2.3. Diğer Önemli Olaylar

Çalışmanın bu bölümünde yukarıdaki yapılan tasnifin dışında tutulan diğer olaylar incelenmiştir.

3.2.3.1. Katl ve Yağma

Arşiv kayıtlarında katl ve yağma ile ilgili 3 adet kayıt bulunmuştur. Bu belgeler, Sunisa kazasında yaşanan olaylar ve vakıflarla ilgili anlaşmazlıklar, hukuki müdahaleler ve mahkeme süreçleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Genel olarak, belgelerde belirtilen vakıflar, özellikle Şeyh Seyyid Nureddin'e bağlı vakıfların yönetimi ve bu vakıfların etrafındaki hukuki ve sosyal sorunlar ele alınmaktadır. Bu belgeler, Osmanlı döneminde vakıf yönetimi, mülkiyet hakları ve yerel halk arasındaki hukuki uyuşmazlıklar hakkında önemli bilgiler vermektedir. Vakıfların özellikle dini yapılar için gelir sağlaması, vakıf mallarına yönelik müdahaleleri ve gasp girişimlerini önlemek için merkezi otoriteye başvurulmasını gerektirmiştir. Vakıf gelirlerinin doğru şekilde

yönetilmesi, vakıf evlatları ve köy halkı için büyük önem taşımış ve bu tür hukuki uyuşmazlıklar sıkça yaşanmıştır.

Sunisa kazasında Zantoy karyesi sakinlerinden Şeyh Seyyid Nureddin evlatlarından şehir kethüdası Abdulhalim ile buna uygun bazı adamların katl ve yağma fiillerinden dolayı hakim huzurunda müdafaaları ile ilgili kayıt aşağıda özetlemek gerekirse;⁷⁶

Bu metin, Sunisa kazasında meydana gelen bir olayla ilgili yasal süreçleri ve gelişmeleri içermektedir. Metnin ana hatları:

1. Olayın Gelişimi:

- Darü's-saadeti'-ş-şerife Ağası teberdarlarından Ahmet Ağa, Sunisa kazasına gitmiş ve dönerken bazı belgeler getirmiştir. Bu belgeler, 1205 yılı 5. gününde ilan edilmiştir.
- 1205 yılı 7. gününde, Zuday köyüne bağlı Şeyh Seyit Nurettin'in evlatları arasında yer alan şehir kethüdası Abdülhalim, Sunisa kazasında meydana gelen bir haksızlık hakkında şikayette bulunmuştur.

2. Şikayet ve Gasp Olayı:

- Abdülhalim, kadı oğlu Mustafa, Candarlı Ömer ve şahdan oğlu Hasan tarafından, haznedar Lütfullah ile işbirliği yapan birkaç kişi tarafından mallarının gasp edildiğini ifade etmiştir.
- Bu durumun, mahkeme tarafından yasal olarak ele alınması ve hakların yerine getirilmesi talep edilmiştir.

3. Mücadele ve Atamalar:

- Abdülhalim'in otuz kırk kişiyle birlikte eşkıyalarla mücadele ettiği ve bu mücadele sonucunda Sunisa kazasının muhtarı Abdülkadir ve Ağa terakkili ağalığı seferinde Mustafa Ağa ve Ebubekir Ağa'nın tayin edildiği belirtilmiştir.

⁷⁶ BOA. C..ADL. 27/1626 (5 Ramazan 1205 / 10 Şubat 1791).

4. Kethüdanın Eylemleri:

- Şehir kethüdasının, gasp edilen emval ve mallardan elde edilen kazançları kişisel çıkarları için kullandığı iddia edilmiştir.
- Bu iddialarla ilgili olarak Sunisa kadısı tarafından bir rapor düzenlenmiştir.

Seyyid Nureddin Camii'nde Sonisa kasabasında cuma ve Ramazan günlerinde vaizlik yapmak ve Kur'an okutmak amacıyla vakıf malikanesine vaki müdahalenin önlenmesine dair bir diğer kayıta ise;⁷⁷

Bu çalışma, Sunisa kazasında Seyit Nurettin Camii'nde vaizlik yapan Şeyh Mustafa'nın mülkiyet haklarıyla ilgili sorunları ele almaktadır. Şeyh Mustafa, aldığı beratla Karsavul'daki özel mülkünde görev yapmakta ancak hissedarlar, mülkün yarısına el koyarak dağıtım sürecini engellemektedir. Resmi kayıtlara rağmen bazı hissedarların haksızlık yaptığına dikkat çeken Şeyh Mustafa, 1144 yılına ait hisselerinin alınmasını engelleyen kişilerin isimlerinin belgelerle ortaya konulması gerektiğini vurgulamaktadır. Sorunun çözümü için Sivas Valisi ve Sunisa Kadısı'na hitaben bir ferman talep edilmektedir. Haksızlıkların giderilmesi ve mülkün doğru bir şekilde kaydedilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Hatice ve Hasene Hatunların, Zuhay köyünde Seyyid Nureddin Vakfı'na ait olan tarlalarına yapılan müdahalenin men'i ile ilgili kayıt incelendiğinde ulaşılan bilgiler aşağıda sunulmuştur;⁷⁸

Bu arzuhal, Hatice ve Hasene hanımlar tarafından Sivas eyaletine sunulmuştur. Zuday köyünde bulunan Seyit Nurettin vakfına ait 9 kıtalık tarlaya, bazı köy sakinlerinin zorla el koyarak tarım yapmaları nedeniyle hukuki işlem yapılması gerektiği ifade edilmektedir. Bu durum, kiralanın arazinin ihlali anlamına geldiği için, yetkililerden vakaya müdahale edilmesi ve hakların tesis edilmesi talep edilmektedir.

⁷⁷ BOA. C..MF. 133/6623 (29 Safer 1145 / 19 Eylül 1732).

⁷⁸ BOA. A.}MKT.UM. 333/79 (10 Ramazan 1275 / 22 Şubat 1859).

Ayrıca, geçmiş yıllara ait giderlerin tahsil edilmesi ve bu cariyelere red ve teslim edilmesi gerektiği de vurgulanmaktadır. Hatice ve Hasene, Sivas Valisi'ne durumu rapor ederek, gerekli işlemlerin yapılmasını istemektedir.

3.3.EKONOMİK ETKİLERİ

Çalışmanın bu bölümünde Seyyid Nureddin Alparslan Vakfı ile ilgili ekonomik olaylar incelenmiştir. Vakfın sahip olduğu tarım alanları ve diğer gelir kaynakları, yerel ekonomiye önemli katkılar sağlamıştır. Bu alanlarda yapılan üretimler, hem vakfın faaliyetlerini finanse etmiş hem de bölge halkının ekonomik durumunu iyileştirmiştir.

3.3.1. Vakıf Tahsilat Muhasebe Kayıtları

Vakıf faaliyetleri ile tutulan çetele kayıtlarında belge tahrifatından dolayı sağlıklı tercüme edilememiştir. Konuyla ilgili ve yakın olması açısından Bayram⁷⁹ tarafından yapılan araştırmalara göre ölçü çeşitleri ve ücretler aşağıda sunulmuştur:

Arazi kiralalarının mukavelesinin en fazla üç yıla kadar olması şarttır. Kiralar, her sene mahsul zamanı ve peşin olarak tahsil edilmektedir. Ölçü birimi olarak men kullanılmakta olup, 18 litre alabilecek büyüklüktedir. Her ekmeğin ağırlık birimi ise 150 dirhemdir.

- **Fırıncıya:** Yıllık 10 ölçek buğday, bir ölçek atılmış pamuk, her gün yemek ve ekmek, ayrıca günde 1 dirhem ücret verilmektedir.

- **Oduncuya:** Her yıl 10 ölçek buğday, bir ölçek pamuk, her gün yemek ve ekmek, ayrıca günlük 2 dirhem ücret verilmektedir.

- **Yemek servisi yapan nakip adlı görevliye:** Yıllık 5 ölçek buğday, 1 ölçek atılmış pamuk, günde 1 dirhem ücret ve öğle ile akşam olmak üzere 2 çanak yemek verilmektedir.

- **Zaviye ve imareti temizlemekle görevli personele:** Yıllık 8 ölçek buğday, 1 ölçek pamuk, günlük 2 çanak yemek ve 4 ekmek verilmektedir.

⁷⁹ Bayram, 1994, a.g.e., ss. 42.

- **Tahsildar ve katiplik yapan personele:** Yıllık 15 ölçek buğday ve günlük 2 dirhem ücret verilmektedir.
- **İmama:** Yıllık 12 ölçek buğday, 2 ölçek pamuk ve günlük 2 dirhem ücret verilmektedir.
- **Müezzine:** Yıllık 5 ölçek buğday, 1 ölçek pamuk, yemek ve ekmek verilmektedir.
- **Şeyh Efendiye:** Yıllık gelirin dörtte biri verilmesi vakfiye şartıdır.

Arşiv kayıtlarından derlenen konuyla ilgili 2 adet belge sunulmuştur. Bu belgeler, Osmanlı döneminde Sivas Sancağı'na bağlı Sunisa kazasında bulunan Seyyid Nureddin Vakfı ile ilgili vakıf yönetimi, mütevellilerin görev dağılımı ve mülkiyet haklarına dair önemli hukuki ve idari süreçleri yansıtmaktadır. Özellikle vakıf gelirlerinin yönetimi ve mütevellilerin karşılaştığı sorunlar ile ilgili belgeler öne çıkıyor.

Vakfın Gelirlerinin Yönetimi ve Müteveli Müdahaleleri:

- **Vakfın Mütevellileri:** Seyyid Nureddin Vakfı'nın mütevellileri olan Seyyid Abdulhalim ve Seyyid Yakub, vakıf gelirlerinin harman yerlerinde izinsiz bir şekilde fazlaca alınması konusunda şikayette bulunmuşlardır. Bu durumun vakfın düzenini bozduğu belirtilmiş ve Sivas Valisi'ne müdahale edilmesi için emir verilmesi talep edilmiştir.
- **Kanunlara Aykırı Davranışlar:** Özellikle vakıf ziraatçıların müteveli izni olmadan fazla mahsul toplaması ve birbirlerini kışkırtarak vakıf gelirlerini haksız yere elde etmeleri, vakıf yönetiminde ciddi sorunlar yaratmıştır. Bu tür müdahaleler, mütevelliler tarafından kanuna aykırı görülmüş ve vakfın harabına sebep olduğu belirtilmiştir.

Seyyid Nureddin Vakfı'ndan Görev Alan Kişilerin Müdahaleleri:

- **Seyyid Nureddin Vakfı'ndan Görevli Kişilerin Yetkileri:** Vakıf görevlerinin berat-ı şerif ile vakıf mütevellilerinden alınması gerektiği belirtilirken, bazı görevlilerin son yıllarda vakıf mütevellilerinden izin almadan vakfa ait mahsulleri topladığı ifade edilmiştir. Bu durum, vakfın düzenine zarar vermiştir

ve vakıf mütevellileri tarafından mahkeme kararıyla müdahalelerin engellenmesi talep edilmiştir.

Müteveli Olarak Seyyid Ömer'in Görevi:

- **Seyyid Ömer'in Görevi ve İadesi:** Sunisa kazasına bağlı Zuday köyünde gömülü olan Seyyid Nureddin'in vakfına ait müteveli görevi, Seyyid Ömer Çelebi'ye verilmiştir. Ancak Seyyid Ömer'in görevinde kusur işlediği ve vakfın malına zarar verdiği iddiasıyla, Seyyid Ahmet'e berat verilmiş ve Seyyid Ömer'e vakıf malını telef etmemesi gerektiği konusunda uyarı yapılmıştır.
- **Görevin İadesi:** Daha sonra, vakfın malının tekrar Seyyid Ömer Çelebi'ye iade edilmesi için bir talep ortaya çıkmış ve bu talep, Sunisa Kadısı Ali tarafından onaylanmıştır.

Seyyid Nureddin Vakfı'na Müdahalenin Önlenmesi:

- **Vakıf Arazilerine Müdahale:** Vakfa ait arazilere müdahale edilmemesi gerektiği belirtilmiş, özellikle vakıf gelirlerinin mütevellilerin onayı olmadan toplanması konusundaki sıkı uyarılar dile getirilmiştir. Vakıf görevlerinin berat ile belirlenmiş olduğu ve bu görevlerin kanunlara uygun olarak yürütülmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Sivas sancağı Sonisa kazası Zidvi köyünde, Seyyid Nureddin Vakfı'ndan görevli kişilerin görevlerini vakıf belgelerine göre müteveli heyetinden almaları gerekiyordu. Ancak, son birkaç yıldır, görevli kişiler birbirlerini kışkırtarak izinsiz bir şekilde belirlenen harman miktarının üstünde mahsul toplamaya başlamışlar ve bu durum düzeni bozmuştu. Bu yüzden, vakıf mütevellileri es-Seyyid Abdulhalim ve es-Seyyid Yakub, Sivas Valisi'ne uyarı yapılması için emir gönderilmesini talep edilmesi ile ilgili;⁸⁰

⁸⁰ BOA. AE.SABH.I.. 267/17975 (4 Cemâzîye'l-evvel 1189 / 19 Eylül 1775).

Kanun ve Mahkeme Emirleri Üzerine Değerlendirme

Seyit Nurettin vakfına ait köy ve mezarlardan elde edilen gelirlerin yönetimi, vakfın mütevellisi tarafından padişah fermanı (berat-ı şerif) çerçevesinde düzenlenmiştir. Cihat görevleri doğrultusunda hizmetlerini yerine getiren mütevelliler, vakfın köy ve mezarlarının tahsisi konusunda yetkili kılınmışlardır. Bu bağlamda, müteveli izni olmaksızın müdahale edilmemesi için mahkeme kararıyla sıkı uyarılar yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Defter ve Tevliyet

Zuday köyü, Sunisa kazasına bağlı Seyit Nurettin vakfının yönetimi ile ilgili defter kayıtları, Seyit Yakup ve Seyit Abdülhalim'in mütevelliliği altında bulunmaktadır. 1187 yılında, Seyit Hacı Mehmet Efendi'nin beratı ve padişah fermanı ile birlikte tevliyetin düzenlendiği kaydedilmiştir. Bu durum, Sultan'ın fermanı ile onaylanmış olup, 1189 yılında da geçerliliğini korumuştur.

Dilekçe ve Talep

Sivas sancağında, Sunisa kazasına bağlı Zuday köyünde bulunan Seyit Nurettin vakfının mütevellisi, cihat beratları gereğince hak ettikleri görevlerin ellerinden alındığını belirtmiştir. Vakfın gelirlerinin yönetiminde ihmallerin bulunmadığı, ancak bazı kişilerin müteveli izni olmadan vakfın mahsullerine müdahale ettiği ifade edilmiştir. Bu tür müdahalelerin engellenmesi amacıyla Sivas Valisi'ne sıkı emir yazılması talep edilmiştir. Dilekçe, müteveli Seyit Abdülhalim ve Seyit Yakup tarafından imzalanmıştır ve 27 Rebiyülahir 1189 tarihinde sunulmuştur.

Sonisa kazasında Sutası karyesinde vaki Seyyid Nureddin evkafının tevliyeti hakkında Sonisa Kadısı Mevlana Ali tarafından yazılan arz ile ilgili kayıt incelendiğinde ise;⁸¹

⁸¹ BOA. İE.EV.. 5/522 (15 Ramazan 1089 / 15 Temmuz 1678).

Anadolu Defteri ve Yönetim Üzerine Değerlendirme

Anadolu Defteri'nde kaydı bulunmayan ve Devletlü Sultan'a ait olan emir ve ferman doğrultusunda, 1090 yılı Şevval ayında Seyit Ömer'e mutasarrıf olması için atama yapılmıştır. Bu atama, 8. yılı, 1091'de gerçekleşmiştir.

Berat ve Kayıt İşlemleri

1091 yılına ait berat sebebiyle, Zuday köyü, Sunisa kazasında bulunan Seyit Nurettin vakfına ait mülklerin yönetimi konusunda Seyit Ömer'in görevindeki kusur ve azlinden ötürü, Seyit Ahmet'e devredilmesi şartıyla bir berat verilmiştir. Bu işlem, Cemaziyelevvel ayı, 1287 tarihinde gerçekleşmiş olup, 23. yıl, 1291 tarihine kadar devam etmiştir.

Dilekçe ve İade Talepleri

Devlet makamına sunulan dilekçede, Sunisa kazasında bulunan Zuday köyündeki Seyit Şeyh Nurettin vakfına ait mal varlığının, evladiyet ve meşrutiyet ilkeleri gereğince Seyit Ömer Çelebi'ye iade edilmesi talep edilmiştir. Bu talep, Sunisa kadısı Ali tarafından onaylanmıştır.

3.3.2. Bölge İsimlerinin Değerlendirilmesi

Bayram (1994) tarafından yapılan araştırmalarda ise bölge isimleri için aşağıdaki kayıtlara ulaşılmıştır;

- Mahruse-i Felanbil Karası= Havaalan Kale=Hüvelankale= Çalkaya;
- Niksar (Cabaira- Diapolis-Noecesaria);
- Zedvi Köyü= Zeytuva= Zitay= Zuday= Yolbaşı=Alparslan Beldesi (Amasya-Taşova);Seyyid Nureddin Alparslan Zaviyesi ve imareti (Alparslan'da);
- Melik Köyü= Mülkbükü veya Gembükü olabilir?
- Büyük Nehir (Tozanlu= Yeşilırmak);
- Haddadi= Çaydibi (1950 yıllarına kadar aynı isimde);
- Sonihsa= Sonusa= Uluköy Beldesi (antik adı Annesi);
- Karakapak;

- Çatalan; (Aynı isimde Erbaa Karayaka bucağı);
- Beyrun (Bîrum?);
- Managn;
- Kızri (Kazeri?);
- Sarualan;
- Kaşkaya;
- Sivri (Sivri Dag)= Yakalise (Gürsü üzerinde),
- Tekaloza= Tekellüze= İkizce= Gürsu;
- Mermun Nehri= (ihtimal. Destek Çayı halk arasında Deli Çay);
- İspatlo= Sıtmapınarı (Taşova Karsava Köyüne bağlı mahalle),
- Gökdere (aynı isimde);
- Sepetlü (bugün aynı isimde);
- Boraboy= Borabay= Gölbeyli (Amasya-Taşova-Destek bucağı);
- Akdag(halen aynı isimde);
- Cıvıntı;
- Baş Baraklu= Yukarı Baraklı, Baraklı Yaylası,Taşova- Tekke Bucağındadır.);
- Nahislu (Nahsiblü?);
- Hallaçlu;
- Nureddinlu;
- Alaca Kilise;
- Gündos;
- Guz Kilise;=Guzgeçe Amasya-Akdağ Nahiyesine bağlı Çamurcuk Mezrası;
- Tasini= Tasna= Yaylasaray köyü (Taşova-Tekke Bucağı);
- Balaki=Taşova Tekke Bucağı Yenidere Köyü olabilir?
- Bağalu Dağı= Boğalu Dağı (Zığala'dan Niksar'ın Ladik'ine (Gökçelik) kadar uzanan dağ silsilesi);
- Tarıtma= Darma= Ballica (Taşova Tekke Bucağı);
- Kalikale= Kalekale=Kaleköy= Dörtüol (Taşova- Tekkebucağı);
- Ilcuk Mezrası= (Tekke Bucağı Ilıcaköy? olabilir);
- Eyüyapa? (Erbaa ilçesi eski Hayati, yeni Doğanyurt Bucağı Eryaba Köyü olabilir?);

- Bes Badi;
- Çender= Çandır? (Erbaa, Aşağı Çandır, Yukarı Çandır?);
- Ahurcuk= Ahurköy= Tosunlar Köyü (Tokat-Erbaa Merkez Bucağı);
- Aydak= Eyrek = Ereğ= Erbaa ilçe merkezi
- Efkisıl=Eksel ?=Koçak(Erbaa Merkez Bucağı);
- Iskefsir= Reşadiye-Tokat.
- Gölcügez (Erbaa-Doganyurt Bucağında ?);
- Sırçalı (Tokat- Merkez);
- Çardeğın= Çerdigin (Tokat-Merkez);
- Fakih;
- Potaş?=Yotaş?=Sokutaş (Erbaa'nın güneyi veya, Yotaş= Yornus= Çakırsu (Taşova-Esençay Bucağı ?);
- Kışlak Alaâddin= Tepekışla= Çatılı (Erbaa-Doganyurt Bucağı, veya, Erbaa'nın güney-doğusunda Alaaddin= Aladon= Bölücek Köyü?);
- Kuruçay (aynı isimde)
- Orahta Mezreasi (Özrihte?);
- Serhor?= Sirhor= Ziihor= Çatılı (Erbaa);
- Yebin= Gelegin= Çamdibi (Erbaa-Doganyurt Bucağı);
- Emarî= Emeri= Bagpınar (Erbaa-Doganyurt Bucağı);
- Gâvvan=Gusan= Hosan=Salkımören (Erbaa- Karakaya Bucağı);
- Ifgebe? (Erbaa-Doganyurt'a bağlı mezraa?);
- Kenûsî (Erbaa Doganyurt'a bağlı mezraa?);
- Keyne?= Yoldere (Erbaa-Doganyurt);
- Kösre= Köseli (Erbaa- Doganyurt, Yaylalı Köyü'nün güneyinde bir mezraa. Doganyurt Bucağı eski yerleşim yeri);
- Ayangil=Ayan (Erbaa-Doganyurt);
- Raan (Reayan?, Ayan?,Erbaa'da bugün Çevresu adıyla bilinen Ravak Köyü vardır. Eski haritalarda 1950'lende,Revak Köyü adı ile bilinmektedir.);
- Baladan= Boladan= Kumluca (Taşova- Esençay Bucağı);
- Bedyani;
- Maarız Dagi= Heriz Dagi;

- Güvendik Köyü (Taşova Merkez Bucağı);
- Kalıkale=Kaleköy (Erbaa-Karayaka Bucağı);
- Tarımne;
- Yornus= Çakırsu (1950'lerde aynı adla anılıyor. Taşova-Esençay Bucağı);
- Yavtaş= Erbaa Kozlu Bucağı Sokutaş(?);
- Frankhisarı= Ferenge= Üzümlü? (Erbaa) Karayaka Bucağı;
- Serkis=Şehitler Köyü. (Tokat-Merkez, Sırçalı Köyü'nün kuzeyinde, Gölcük Köyü'nün doğusunda);
- Azenis? (Ajanis?- Etanis=Erzenüs Evciler (Erbaa.);
- Panbuközü' = Ormanözü (Amasya-Merkez Suluova sınırına yakın Boğazköy kuzey-doğusunda Ormanözü Pamuklu mahallesi);
- Karaöyük=Karabük (Taşova-Tekke Bucağı);
- Sonmalık;
- Taylık= Orman özü civarında Akdağ eteklerinde düz plâto, bu yer Amasya Hava Alanı yapılmak üzere düşünülüyor.
- Kanlukaya= Kanlıdere (Taşova Destek Bucağı);
- Kızık=Kızseki?(Akdağ'ın kuzeyi, Destek'in güney batısında);
- Yenişehir Kal'asi;
- Karakuş Karası=Akkuş (Ordu ili Akkuş Nahiyesi, Geçit).

Bu bölge isimlerinin çoğu günümüzde de güncel isimleriyle yerleşim yeri olarak devam etmektedir.

Arşiv kayıtlarında konuyla ilgili ulaşılan bir belge sunulmuştur. Bu metin, Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Sivas Sancağı'na bağlı Sunisa kazasında bulunan Zuday köyündeki Seyyid Nureddin Vakfı'nın idaresi ve tasarruf haklarına dair önemli bir vakıf belgesini detaylandırıyor. Bu belgede, vakfın yönetimi, tasarruf hakları ve vakıf mallarının devredilme süreçleri ele alınmaktadır.

Vakfın Malikane Tasarrufu:

- **Selçuk Köyü Tasarrufu:** Seyyid Nureddin Camii'nin vakfı, Taşabad nahiyesine bağlı Selçuk köyünde malikane şeklinde tasarruf edilmektedir. Bu vakıf, Seyyid Fethullah Efendi'nin tasarrufuna verilmiş ve bu köylerden elde edilen gelirler vakfa tahsis edilmiştir.
- **Vakfın Amacı:** Vakıf gelirlerinin, Zuday köyündeki camide cuma günleri Sure-i Mülk okunması ve bu sevabın Hz. Peygamber'e hediye edilmesi şartıyla kullanılması öngörülmüştür. Bu şart, vakfın temel amacını oluşturmaktadır.

Vakfın Yönetimi ve Devir Süreci:

- **Vakfın Yönetimi:** Seyyid Şeyh Hacı Fethullah'ın vefatı üzerine vakıf yönetimi, onun oğlu Seyit Mehmet Halife'ye devredilmiştir. Bu devir, Osmanlı padişahının izni ve fermanıyla yapılmış olup, vakfın yönetimi babadan oğula geçmiştir. Bu tür devirler, Osmanlı hukuk sisteminde vakıf yönetiminin devamlılığını sağlamak için önemli bir uygulamaydı.
- **Berat ve Ferman:** Vakıf yönetiminin devriyle ilgili belgede, İzn-i Hümayun ile vakfın tasarruf haklarının Seyit Mehmet Halife'ye tevdi edildiği belirtilmektedir. Bu durum, vakıf yönetiminin resmi olarak onaylandığını ve yasalara uygun olduğunu göstermektedir.

Vakfın Harap Olmaması İçin Alınan Tedbirler:

- **Vakıf Mallarının Korunması:** Seyit Şeyh Hacı Fethullah'ın vefatıyla birlikte vakıf gelirleri ve hizmetlerinin muattal kaldığı ifade edilmiştir. Ancak vakıf malının ve gelirlerinin korunması için gerekli tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanmış ve vakfın yönetimi, oğluna devredilerek sürdürülebilirliği sağlanmıştır.
- **Adaletin Yerine Getirilmesi:** Vakfın korunması ve adaletin sağlanması amacıyla devlet tarafından vakıf yönetiminin devri resmi olarak onaylanmış, böylece vakıf mallarının ve gelirlerinin harap olmasının önüne geçilmiştir.

Vakfın İdari ve Hukuki Boyutu:

- **Devletin Müdahalesi:** Osmanlı devletinin vakıf yönetimindeki rolü, vakıf mallarının yönetiminde ve gelirlerin doğru kullanılmasında büyük önem taşımaktadır. Bu belgede, vakıf idaresinde bir sorun çıkması durumunda devletin devreye girdiği ve padişah fermanıyla düzenlemeler yapıldığı görülmektedir.
- **Vakfın Hukuki Durumu:** Vakıf malı üzerindeki tasarruf haklarının malikane şeklinde olması, vakıf yöneticilerinin bu malları kanunlara uygun şekilde idare etmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Vakıf yöneticilerinin, vakfın şartlarına uygun şekilde hareket etmeleri, vakıf sisteminin devamlılığını sağlamaktadır.

Sonisa kazasına bağlı Zitoy köyünde bulunan Seyh Nureddin Camii'nin vakfından, Taşabad nahiyesine bağlı Selçuk köyünde malikane şeklinde tasarruf edilmesi ile ilgili belgede ulaşılan bilgiler özetlemek gerekirse;⁸²

Hümayun Vakıflar Nazırı ve Seyit Fethullah Camii Vakfı Üzerine Değerlendirme

1253 yılı 19. gününde, Atufetli Efendi Hazretleri'nin arz ve ilamları doğrultusunda, devletin şanlı sultanının emriyle Seyit Fethullah Camii'nin vakfı, Hümayun Vakıflar Nazırı'nın nezaretinde açıklanmıştır. Bu vakıf, Selçuk köyü, Taşabad köyüne bağlı Sunisa kazasında bulunan Seyit Nurettin Efendi'nin Zuday köyündeki vakfı üzerinde Osman'ın kasr-ı yedi gelirleri ile ilişkilendirilmiştir. Bu durum 1185 yılına dayanmaktadır.

Seyit Nurettin'in vakfının bulunduğu camide, Cuma günleri ve mahfilde Sure-i Mülk okunarak sevaplarının Hazreti Resul-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem'e ihdas edilmesi şartıyla, Halil nahiyesine bağlı Tepeköy ve Taşabad nahiyelerinin Selçuk köyü üzerindeki hakları, merhum Seyit Şeyh Fethullah bin Mahmud'un üzerine tayin edilmiştir. 1253 yılı 19. gününde devletin emri ve fermanı ile bu durum belgelenmiştir.

⁸² BOA. C.EV. 201/10018 (6 Şevval 1254 / 23 Eylül 1838).

Vakfin kaydı, Hümayun'un emri ve fermanı ile 1253 yılı 5. gününde gerçekleşmiştir. Nizam gereği, bu malikane vakfı babalarından oğullarına devredildiğinde, Seyit Şeyh Fethullah bin Mehmed'in üzerindeki mütevelliliğin meşruiyeti, Hümayun Nazırı'nın mevaddına göre belirtilmiştir. 1254 yılı 11. gününde Seyit Mehmet Halife'ye tevcih edilmiştir.

Merhum Seyit Şeyh Hacı Fethullah'ın vefatıyla birlikte, vakfin yer ve hizmeti gereği muattal kalması sebebiyle, Seyit Mehmet Halife'ye İzn-i Hümayun'un emriyle yeniden tevdi edilmiştir. Bu belgenin içeriği, adaletin yerine getirilmesi amacıyla hazırlanmış ve kayıt altına alınmıştır.

3.3.3. Bölge Ekonomik Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi

Osmanlı Devleti döneminde Zuday adını alan Alpaslan, 1200 yılında yöreye yerleşen Selçuklu Türklerinden Şeyh Seyyid Nureddin Alpaslan'dan ismini almıştır. Öncesinde ise Pontus Devleti ve ardından Romalılar yörede hakimiyet kurmuş, M.S. 1200'lere kadar da Bizanslılar burada yaşamıştır. Bu tarihsel geçmiş, arkeolojik buluntularla desteklenmektedir, örneğin kilise duvarları Bizanslı varlığının en önemli kanıtıdır. Ayrıca Pontus Devleti ve Romalılar dönemine ait paralar ve gözyaşı şişeleri de bu geçmişi doğrular niteliktedir.

M.S. 1200'lerde ise yöre, Selçuklu Oğuz Türk Boyları'ndan Çavundur'a bağlı, sonrasında tarihte Taceddinoğulları Beyliği'ni kuran Taceddin Doğan Şah tarafından yerleşim görmüştür. Alpaslan veya "Zuday" olarak da bilinen bölgede birçok yerleşim yeri bulunmaktadır.

1840 yılında, Sonisa Nahiyesi'nde en fazla haneye sahip olan yerleşim yeri 137 hane ile Zuday Köyü olmuştur. Köyün temel ekonomik faaliyeti tarımdır ve Zuday, en fazla bağa sahip köyler arasında öne çıkmaktadır. Bugday, arpa, karıklı, çavdar gibi ürünlerde de Zuday köyü, Sonisa Nahiyesi'nde önde gelen köyler arasında yer almaktadır. Ayrıca köyde büyükbaş hayvan ve arı kovanı sayıları da dikkat çekicidir, örneğin Zuday, arı kovanı sayısı bakımından ön sıralarda yer almaktadır ve toprağa sahip olan yerleşim birimi olarak da öne çıkmaktadır.

SONUÇ

Çalışmamıza konu olan ‘Vakıf’ kelimesi, durma, durdurma, ayırma gibi kavramları ifade ederken, terimsel anlamda daha geniş tanımları mevcuttur. Araştırmacıların üzerinde mutabık kaldığı tanımın özeti, vakfın; bir kişinin, herhangi bir menfaat gözetmeksizin sahip olduğu malları Allah rızası için insanların hizmetine sunmasıdır.⁸³ İslami bir terim olarak Vakıf ya da “vakf” kelime olarak doğrudan Kuran’ı Kerim’de bulunmamaktadır. Fakat bu kavramın oluşmasını sağlayan ayetler mevcuttur. (Âl-i İmrân 2/92; Bakara 2/261; Bakara 2/267; Kasas 28/77; İnsan 76/8-9; Nahl 16/96). Bu ayetler ışığında kazancın veya sahip olunan malların Allah için kullanılması ve bunun için yarışılması “Vakıf” kavramının oluşmasına sebebiyet vermiştir.⁸⁴

Toplumların ihtiyaç ve sahip oldukları duyguları, kurdukları kurumlar, tesis ettikleri müesseseler aracılığıyla kendini göstermiştir. Bu bağlamda İslam toplumlarında iyilik, yardımlaşma ve dayanışmanın önemli bir yer tutması, bu duyguların bir ifadesi olarak ya da hayata geçirilmesinde vakıf kurumlarının önemli yer tuttuğu görülmektedir.

Vakıf ruhunun ve uygulamalarının Selçuklu ve Osmanlı dönemi Türk kültürünün her alanında yaratıcı, koruyucu ve geliştirici bir rol oynadığını görmemek mümkün değildir. Gerçekten de vakıf, coğrafyayı vatanlaştıran; serveti hizmete dönüştürerek ülkeyi ekonomik, toplumsal ve kültürel kurumlarla donatan; insanları sevgi, sosyal dayanışma ve yardımlaşma ağlarıyla birbirine bağlayarak toplumu bütünleştiren; geçmiş, şimdi ve gelecek arasında köprü kurarak tarih bilincini canlı tutan bir medeniyet unsuru olmuştur. Sosyal devlet kavramının doğmasından önce, devletin vatandaşlarına sunmakla yükümlü olduğu sosyal nitelikteki kamu hizmetlerini vakıflar tarih boyunca üstlenmiştir. Kurdukları kurumlar aracılığıyla yardım mekanizmasını harekete geçirerek yoksulları, yardım eden kişiye karşı minnet duygusundan kurtarmışlardır. Vakıflar, geliştirdikleri sosyal yardım kurumlarıyla sadece insan onurunu korumakla kalmamış, toplum-devlet bütünlüğünü sağlayarak sosyal hayatı

⁸³ Çalık, a.g.e., ss. 10.

⁸⁴ Erdemir, a.g.e. ss.2

yaşanabilir hale getirmişlerdir.⁸⁵

Vakıf kurumları İslamın ilk devirlerinde değişik uygulamalarla ortaya çıktığı bir gerçektir. Araştırmamıza temel teşkil eden vakıf kurumlarının, İran ve Maverâünnehir'de Abbasi hilafetinden ayrılan bağımsız Türk Devletleri'nde, Abbasi dönemindeki yapıya benzer şekilde devam ettiğini tesbit etmekteyiz. Selçuklu Devleti'nin kurulması ve Şark Müslümanlığının Türk hakimiyeti altına girmesi, vakıf kurumunun daha da gelişmesini sağlamıştır. XI. ve XII. yüzyıllarda tasavvuf tarikatlarının düzenli bir sosyal teşkilat haline gelmesiyle, tekke ve zaviyeler çoğalmış ve bu durum vakıfların her yerde yayılmasını hızlandırmıştır.⁸⁶ Süreklilik açısından vakıfların devamı Anadolu Selçuklu Devleti (1075 – 1318), eğitim başta olmak üzere pek çok alanda Osmanlı Devleti'ne temel oluşturmuştur.

İslam coğrafyasında şehirlerin mimari ve sosyal dokusunu oluşturan unsurların başında vakıf kurumları gelmektedir. Hatta kırsal alanların düzenlenmesinde de bu kurumların rolü büyük önem taşır. Hem bizim gözlemlerimiz hem de geçmişteki Avrupalı seyyahların anlatımları, Selçuklu ve Osmanlı topraklarının vakıf medeniyetiyle şekillendiğini ortaya koymaktadır. Her yerde görülen camiler, bu camilere ek olarak hamamlar, medrese ve kütüphaneler, bazen sıbyan mektepleri, yanı başındaki imarethaneler, hankahlar ve özellikle Selçuklu döneminde inşa edilen kervansaraylar, geniş coğrafyanın vakıf eserleriyle donatıldığını gösterir. Sayısız tesise ek olarak, bu eserlerden elde edilen gelirler ya da bağışlanan tarla ve bahçelerden gelen kazançlar; eğitim, sağlık, aş dağıtımı, kuş besleme, çocuklara kır gezisi yaptırma ve eğlendirme gibi çeşitli amaçlar için kullanılmaktaydı.⁸⁷⁸⁸

Şehirlerin zenginleşmesi ve bayındır hale getirilmesinde kilit bir etkiye sahip olan vakıflar, şehri her yönüyle kalkındırmış ve medeniyetin yükselmesine faydalı olmuşlardır.⁸⁹

⁸⁵ Öztürk, (1991), a.g.e., ss. 46.

⁸⁶ Erdağı, a.g.e., ss. 27.

⁸⁷ Ortaylı, İlber, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, 6. Baskı. Ankara, 2017, ss. 4.

⁸⁸ Sevim, Ali & Yücel, Yaşar, *Türkiye Tarihi I, (Fetihten Osmanlılara Kadar)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990, ss. 364.

⁸⁹ İnalçık, Halil, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar - I Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, (49. baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

Vakıfların gelişimiyle birlikte pek çok kaynak külliyesi de oluşmaya başlamıştır. Bu eserler, resmi yazışmalardan telif kitaplara, kitabelerden mimari yapılara kadar vakıf kurumlarının tarihini ortaya koyan temel kaynaklar niteliğindedir. Bu kaynaklar arasında en önemli yeri vakfiyeler almaktadır. Vakfiyeler, bir vakfın senedi niteliğinde olan temel belgelerdir. Bir vakfın gelir ve giderlerinin neler olduğu, nasıl yönetileceği, görevlilerin kimler olduğu ve hangi şartlarda bu görevlerini ifa edecekleri ve vakıftan kimlerin ve nasıl faydalanacağı detaylı bir şekilde yazılarak, şahitler huzurunda kadiya tasdik ettirilip vakfa resmiyet kazandırılmıştır.⁹⁰ Vakıflarla ilgili bilgilerin önemli bir kısmı vakfiyelerde yer alan hususlardan oluşmaktadır.

Abbasiler döneminde vakıf hukuki bir yapıya kavuşturulan vakıflar, kişisel servetleri sosyal hizmetlere dönüştürerek topluma katkıda bulunmuş ve Türk-İslam toplumlarında adaletten, insanlara yardım sağlama ve toplumsal huzuru artırma amacı güden bir gelenek haline gelmiştir. Özellikle Türk toplumunda, vakıf anlayışını sosyal ve kültürel bir boyuta taşınarak diğer medeniyetlerden daha ileri bir seviyeye getirmiştir.

Vakıflar, toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çok çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedir. Bu faaliyetler, eğitimden sosyal hizmetlere, ekonomiden şehirleşmeye kadar geniş bir yelpazeyi kapsamıştır.

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinde vakıflar, Osmanlı Devleti döneminde medrese sisteminin kurulmasında ve geliştirilmesinde kritik bir rol oynamıştır. Yine sosyal ve ekonomik hayata yönelik olarak topluma birçok hizmet sunmuştur. Hanlar, hamamlar, bedestenler, imaretler ve kervansaraylar gibi müesseseler vakıflar aracılığıyla inşa edilmiştir. Bu tesisler, insanlar arasında istihdamı artırırken sosyal hayata da önemli katkılar sağlamıştır. Genellikle vakıflar bir vakfiye şeklinde kurulmuş ve gelirleri medrese, cami ve sağlık kurumlarının giderleri için harcanmıştır. Bu sayede eğitim, dinî hizmetler ve sağlık gibi birçok hizmet topluma karşılıksız olarak sunulmuştur

2011, ss. 256.

⁹⁰ Çalık, a.g.e., ss. 10.

Vakıfların ekonomik faaliyetleri, tarihsel olarak vakıfların mali kaynaklarını sürdürülebilir kılmak için önemli olmuştur. Osmanlı döneminde vakıflar, geniş arazi ve mülk sahibi olarak ekonomik gücün önemli bir parçası haline gelmişlerdir. Vakıf mallarının yönetimi ve bu mallardan elde edilen gelirlerin toplumsal hizmetlere aktarılması, vakıf sisteminin temel işleyiş mekanizmalarından biridir. Modern dönemde, vakıflar çeşitli ekonomik projeler ve yatırımlar aracılığıyla finansal sürdürülebilirliklerini sağlamaktadır.

Tabakoğlu⁹¹, na göre; vakıf sisteminde finanse eden ve edilen olmak üzere iki yapı bulunmuştur. Finanse eden gelir kaynakları; han, dükkân, çarşı, hamam, zirai topraklar gibi taşınmazlar ile vakıf sandıklardan yapılan kredi faaliyetleri olmuştur. Bu kaynaklardan elde edilen gelirle hayır kurumları denenen cami, medrese, zaviye, hastahane, kervansaray gibi müesseseler vasıtasıyla eğitim, din, bayındırlık, sağlık ve sosyal yardım hizmetleri ile sosyal güvenlik sistemi finanse edilmiştir.

Şehirleşme ve bayındırlık faaliyetleri, vakıfların şehirlerin altyapısını geliştirmek ve kentsel yaşam kalitesini artırmak amacıyla yürüttüğü projeleri içerir. Bu faaliyetler, su kemerleri, köprüler, yollar, hamamlar ve kervansaraylar gibi yapıların inşasını kapsar. Vakıflar, şehirleşme süreçlerinde kritik bir rol oynayarak, şehirlerin fiziksel ve sosyal altyapısının gelişimine katkıda bulunmuştur.

Dini vakıflar, İslam dünyasında sosyal hayatın düzenlenmesinde ve dini eğitimin sürdürülmesinde önemli bir yere sahiptir. Osmanlı döneminde, vakıflar aracılığıyla inşa edilen camiler, medreseler ve zaviyeler, dini hayatın merkezi yapıları olarak topluma hizmet etmiştir. Bu yapılar, sadece ibadet yeri değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel buluşma noktaları olarak da işlev görmüştür. Vakıfların dini faaliyetleri, dini eğitimin yaygınlaştırılması, dini törenlerin ve etkinliklerin organize edilmesi ve toplumun manevi ihtiyaçlarının karşılanması gibi geniş bir yelpazeye yayılmaktadır.

Arşiv belgeleri ve kaynaklara dayalı olarak araştırmasını sürdürdüğümüz bir Anadolu vakfı olan Seyyid Nureddin Alparslan Vakfı, Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar yayılmış hizmet vakıflarına örnek gösterilecek bir kurumdur.

⁹¹ Tabakoğlu, a.g.e. ss. 25-26.

Anadolu Selçuklu Devleti beylerinden II. Alaaddin Keykubat döneminde yaşadığı bilinen Seyyid Nureddin Alparslan'ın kurduğu vakfın tarihçesi hakkında elde ettiğimiz bilgiler, Alparslan Beldesi'nde bulunan Vakfın Anadolu'nun fethi ve İslamî vakıf geleneği ni işaret etmektedir. Türklerin 1071 yılında Anadolu'yu fethinden sonra, fetheden komutanlara ve dini önderlere geniş topraklar verilmiştir. Bu kişiler, topluma faydalı hizmetler sunmak amacıyla bu toprakları vakıf olarak düzenlemişlerdir. Vakıflar, Anadolu'nun şehirleşmesi ve kamu hizmetlerinin yürütülmesinde büyük rol oynamıştır. Seyyid Nureddin Alparslan'ın kurduğu vakıf da bu geleneğin bir parçasıdır.

Vakfın kuruluş tarihçesi, Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufâi'nin 655 h./1257 M. tarihli vakfiyesine dayanmaktadır. Vakfiye, Zedvi Köyü'nde bulunan zaviyenin ve çevresindeki çeşitli yapıların vakfedildiğini belirtir.⁹²

Esasen Seyyid Nureddin Alparslan, Anadolu'nun manevî önderlerinden biri olarak tanınır. 13. yüzyılda yaşamış olup, dini ve sosyal faaliyetleriyle öne çıkmıştır. Seyyid Nureddin Alparslan, dini bilgisi ve halkı eğitime konusundaki çabalarıyla bilinir. Vakıfları aracılığıyla topluma hizmet etmiş, zaviyeler kurarak manevi eğitimi desteklemiştir. Onun soyundan gelenler de aynı geleneği sürdürmüş ve vakıflar aracılığıyla topluma hizmet etmeye devam etmişlerdir. Seyyid Nureddin Alparslan, Alparslan lâkabıyla anılan bir İslam âlimi ve vakıf kurucusudur. Hayatı boyunca İslam dinine hizmet etmiş ve müslüman toplulukların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çeşitli vakıflar kurmuştur. Kendisi aynı zamanda bir müderris olarak bilinir ve birçok talebe yetiştirmiştir.⁹³

Seyyid Nureddin Alparslan bir Rufai şeyhidir. Alparslan kasabasındaki (Taşova-Amasya) zaviyesi için 1257 yılında bir vakfiye düzenlettirmiştir. Bezm ü Rezm' de "... zamanın imamı ve önderi, İslam şeyhlerinin büyüklerinden, Danişmendiye vilayetinin yöneticisi olan Şeyh Nureddin. " diye söz edilir. 1301 yılındaki bir köy satışı belgesinde köyü satın alan kişi olarak adı geçmiştir.

Seyyid Nureddin Alparslan'ın 1257 tarihli vakfiyesi, vakfın detaylı işleyişini ve

⁹² Bayram, 1994, a.g.e., ss. 41.

⁹³ Bayram, 1994, a.g.e., ss. 32.

gelirlerinin nasıl kullanılacağını belirler. Vakfiyede, mütevellinin görevleri, vakfın gelirlerinin kullanımı ve zaviyede kalan kişilere yapılacak yardımlar ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Gelirlerin önemli bir kısmı, zaviyede kalanların ve ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılmıştır. Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufâi'nin vakfiyesi, zaviyenin müslümanlar için bir ibadet ve dinlenme yeri olarak kullanılmasını amaçlamaktadır. Vakıf binası, dönemin mimari özelliklerini yansıtan önemli bir yapıdır. Yapının planı, zaviyede kalanların ibadetlerini ve günlük ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmiştir. Mimarisi, hem estetik hem de fonksiyonel açıdan dikkat çekicidir. Yapının içerisindeki unsurlar, vakfın amaçlarına uygun olarak düzenlenmiştir ve bu sayede vakıf, hem dini hem de sosyal bir merkez olarak hizmet vermiştir. Zaviyede namaz kılınacak yerler, abdesthane, misafirler için odalar ve hayvanlar için ahır gibi yapılar bulunmaktadır. Ayrıca, vakfın diğer gelir kaynakları arasında hamam ve çeşitli tarım alanları yer almaktadır.⁹⁴

Şimdilerde metruk halde olan türbe, hamam, fırın, han, imaret, zaviye ve ambarlardan oluşan külliye niteliğindeki yapılar topluluğunda bulunan caminin kitabesi bulunmadığından, inşa tarihi hakkında kesin bilgiye sahip değiliz. Ancak, 655 H. (1257 M.) tarihli vakfiye, caminin inşa tarihine dair ipuçları vermektedir. Bu bağlamda, cami ve diğer yapıların 1257 yılında tamamlanmış olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Yapılar topluluğunun 1823, 1901 ve 1939 yıllarındaki depremlerde büyük zararlar gördüğü ve günümüzdeki durumlarına bu olaylar sonucunda ulaştığı tahmin edilmektedir

Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufâi'nin vakfı çalışanları ve bunlara ödenecek ücretler emtia olarak tesbit edebildiğimiz bilgiler, Bayram (1994) tarafından yapılan araştırmalara dayanmaktadır. Buna göre; arazi kiralarının mukavelesinin en fazla üç yıla kadar olması şarttır. Kiralar, her sene mahsul zamanı ve peşin olarak tahsil edilmektedir. Ölçü birimi olarak men kullanılmakta olup, 18 litre alabilecek büyüklüktedir. Her ekmeğin ağırlık birimi ise 150 dirhemdir. Görevliler ise; fırıncı, oduncu, yemek servisi yapan nakip, zaviye ve imareti temizlemekle görevli personel, tahsildar ve katiplik yapan personel, imam, müezzin, Şeyh Efendiden oluşmaktadır.

⁹⁴ Bayram, 1994, a.g.e., ss. 42.

Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufâi'nin vakfının sosyo-ekonomik etkileri, vakfın kuruluşundan itibaren geniş bir yelpazede hissedilmiştir. Vakıflar, Anadolu'nun şehirleşmesinde önemli bir rol oynamış ve kamu hizmetlerinin yürütülmesini sağlamıştır. Bu süreçte, zenginlerin ve devlet büyüklerinin malvarlıkları, mali durumu yetersiz kişilere fayda sağlayacak şekilde vakfedilmiştir. Vakfın etkileri arasında, toplumun sosyal yapısını destekleme, fakirlere, yetimlere ve dullara yardım etme, borçlulara destek olma ve kölelerin özgürlüğüne kavuşmalarını sağlama gibi amaçlar bulunmaktadır. Vakfiye şartları gereği, vakıf gelirleri bu ihtiyaçların karşılanmasına tahsis edilmiştir.⁹⁵ Türklere Anadolu'nun kapısını açan 1071 Malazgirt Zaferi'nden hemen sonra bu topraklar üzerinde vakıflar tarafından gerçekleştirilen zaviye, imaret, çeşme, han, hamam, cami, mektep, mescit, darüşşifa, medrese ve bu yapılar topluluğunun tamamından oluşan külliyeler tesis edilmiş. Coğrafi açıdan doğu batı yol güzergahı üzerinde bulunan Seyid Nureddin Alparslan Vakfı bölgenin önemli bir etki noktası üzerinde bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında vakfın önemi bir kat daha artmaktadır.^{96 97}

Amasya iline bağlı Taşova ilçesi, Alparslan Beldesi, stratejik coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Bölge, Karadeniz'e yakınlığı ve iç bölgelerle olan bağlantısı sayesinde ticaret yollarının kesişim noktası olmuştur. Bu durum, bölgenin ekonomik gelişimine büyük katkı sağlamış ve tarım, hayvancılık gibi temel geçim kaynaklarının çeşitlenmesine olanak tanımıştır. Özellikle nehirlerin varlığı, sulama imkanlarını artırmış ve tarımsal verimliliği olumlu yönde etkilemiştir. Taşova Alparslan Beldesi'nde kurulan vakıf, sosyal hayata önemli katkılarda bulunmuştur. Vakıf aracılığıyla gerçekleştirilen dini ve eğitim faaliyetleri, bölge halkının manevi ve kültürel gelişimini desteklemiştir. Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufâi'nin kurduğu vakıf, toplumsal dayanışmayı güçlendirmiş ve yoksul kesimlere yardım elini uzatmıştır. Bu vakıf, eğitim ve ibadet yerleri inşa ederek, toplumun eğitim seviyesinin yükselmesine ve dini bilincin artmasına katkıda bulunmuştur. Böylece, vakfın faaliyetleri, bölgedeki sosyal yapının daha güçlü ve dayanıklı olmasını sağlamıştır.

⁹⁵ Bayram, 1994, a.g.e., ss. 42.

⁹⁶ Öztürk, 2002, a.g.e. ss. 26

⁹⁷ Turan, 1969, a.g.e., ss. 180

Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufâi'nin vakfının işlevlerini sürdürmesi için hatip, katip ve vakıf mallarına bakma görevi ile ilgili tevliyet görevlendirmeleri yapılmıştır. Kadı Halil tarafında Ali Halifenin hatip tayini, yine Hatip Seyit Aliyyüddin vefat etmesi üzerine, yerine layık olan oğulları Seyit Ahmet, Seyit Mustafa, Seyit Mehmet Emin ve Seyit Abdurrahim'e babalarının boşalan görevinden dolayı yeniden Âlişan'ın sadaka ve ihsan beratının verilmesi talep edilmiştir. Daha sonra Seyyit Abdurrahman hatip olarak atanmış, 13 Ekim 1810 yılında ise padişah cülusu nedeniyle Seyyid Ebubekir ve Seyyid Ömer bin Seyyid Hüseyin isimli kardeşler, günlük bir akçe maaş ve yıllık üç kıyye buğdayla ortak olarak görev yapacaklar berat-ı şerif ile ortak olarak görev almışlardır. 15 Ağustos 1832 tarihli berat ile hatiplerden Seyit Ahmetin vefat etmesiyle hizmetin boş kalması sebebiyle hak sahiplerinden Çelebi oğulları Seyit Kerim ve Seyit Osman isimli kişiler hatiplik görevine getirilmişlerdir. Seyit İbrahim ve Seyit Mustafa ibn Seyit Osman kardeşler müştereken, Seyit Ahmet oğlu Seyit Osman'ın Sunisa kazası naibi olarak 1824 yılında atanmış, Vakf-ı mezburdan almak üzere günlük iki akçe ve yıllık iki mud galleye kadar karar ve yazışma hakkı belirlenmiştir. Seyyid Nureddin Camii'nin vakfının tevliyeti işlemleri için Seyit Yakub ve Seyit Abdülhalim'in ortak olarak tevliyeteyn-i cihet-i mezkureteyn üzerinde korunmuş tevcihi ile tevliyet yetkisi yani vakıf mallarını koruma yetkisini almışlardır. Yine belgelerden tesbit edildiğine göre 1830 yılında caminin ve müstemilatının tamir edildiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak hem Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufâi'nin kurduğu vakıf, hemde Anadolu özelinde kurulan hizmet vakıfları Türklerin ekonomik ve sosyal hayatlarında yüzyıllar boyunca etkili bir rol oynamıştır. Bu kurum, sadece fakir ve yoksullara yardım etmekle sınırlı kalmamış; aynı zamanda fikir, kültür, uygarlık, estetik, sanat ve eğitim-öğretim alanlarının yanı sıra mimarlık, bayındırlık ve şehircilik anlayışı üzerinde de derin izler bırakmıştır.

Selçuklu devletleri, beylikler ve Osmanlı Devleti döneminde büyük gelişmeler ve hizmetler gören vakıf kurumları, içinde bulunduğu toplumu zirveye taşıyarak, günümüze kadar etkisini sürdüren önemli insanî değerler ve yerinden hizmetler halkaları arasında önemli bir yer ve örneklik durumu ortaya koymaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Kayıtları:

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İbnü'l-emin Evkaf (İE.EV), Dosya No:49, Gömlek No: 5463 (49/5463), Tarih: H. 10 Ramazan 1119 / 5 Aralık 1707.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), HAT (Hatt-ı Hümayun), Dosya No:1585, Gömlek No: 41 (1585/41), Tarih: H. 17 Rebiyülahir 1247 / 25 Eylül 1831.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Celâli Evkâf" (Celali Vakıflar). Dosya No:323, Gömlek No: 16430 (323/16430), Tarih: H. 29 Zilhicce 1255 / 16 Şubat 1840.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Celâli Evkâf" (Celali Vakıflar). Dosya No:321, Gömlek No: 16343 (321/16343), Tarih: H. 29 Zilhicce 1255 / 16 Şubat 1840.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Celâli Evkâf" (Celali Vakıflar). Dosya No:264, Gömlek No: 13497 (264/13497), Tarih: H. 29 Şevval 1225 / 27 Kasım 1810.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Celâli Evkâf" (Celali Vakıflar). Dosya No:225, Gömlek No: 11206 (225/11206), Tarih: H. 16 Şevval 1248 / 4 Mart 1833.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Celâli Evkâf" (Celali Vakıflar). Dosya No:157, Gömlek No: 7825 (157/7825), Tarih: H. 22 Safer 1253 / 25 Mayıs 1837.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Celâli Evkâf" (Celali Vakıflar). Dosya No:219, Gömlek No: 10908 (219/10908), Tarih: H. 22 Recep 1204 / 13 Nisan 1790.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Celâli Evkâf" (Celali Vakıflar). Dosya No:528, Gömlek No: 26676 (528/26676), Tarih: H. 29 Şaban 1171 / 14 Mayıs 1758.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Ali Emiri Selim III [AE.SSLM.III.]. Dosya No:386, Gömlek No: 22310 (386/22310), Tarih: H. 29 Rebîü'l-evvel 1206 / 28 Temmuz 1792.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Ali Emiri Selim III [AE.SSLM.III.]. Dosya No:381, Gömlek No: 21922 (381/21922), Tarih: H. 29 Rebîü'l-evvel 1207 / 16 Temmuz 1793.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Ali Emiri Selim III [AE.SSLM.III.]. Dosya No:380, Gömlek No: 21904 (380/21904), Tarih: H. 29 Rebîü'l-evvel 1207 / 16 Temmuz 1793.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Celâli Evkâf" (Celali Vakıflar). Dosya No:9, Gömlek No: 423 (9/423), Tarih: H. 25 Cemâziye'l-âhir 1247 / 22 Şubat 1832.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Celâli Evkâf" (Celali Vakıflar). Dosya No:122, Gömlek No: 6099 (122/6099), Tarih: H. 29 Safer 1246 / 8 Şubat 1831.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Topkapı Sarayı Arşivi Müzesi Evrakı [TS.MA.e]. Dosya No:1231, Gömlek No: 55 (1231/55), Tarih: H. 27 Şevval 1236 / 8 Eylül 1821.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), EV.D. Dosya No:14139, Gömlek No: 3 (14139/3), Tarih: H. 29 Şevval 1266 / 1 Kasım 1850.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Arşivi Cevdet Belediye [C.BLD]. Dosya No:103, Gömlek No: 5124 (103/5124), Tarih: H. 29 Rebîü'l-evvel 1146 / 14 Şubat 1734.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Arşivi Cevdet

Adliye [C.ADL]. Dosya No:27, Gömlek No: 1626 (103/5124), Tarih: H. 5 Ramazan 1205 / 10 Şubat 1791.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Arşivi Cevdet Maarif [C.MF.]. Dosya No:133, Gömlek No: 6623 (133/6623), Tarih: H. 29 Safer 1145 / 19 Eylül 1732.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret Mektubî Kalemi Umum Vilayat Evrakı [A.}MKT.UM.]. Dosya No:333, Gömlek No: 79 (333/79), Tarih: H. 10 Ramazan 1275 / 22 Şubat 1859.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), AE.SABH.I.. Dosya No:267, Gömlek No: 17975 (267/17975), Tarih: H. 4 Cemâziye'l-evvel 1189 / 19 Eylül 1775.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İbnü'l-emin Evkaf (İE.EV), Dosya No:5, Gömlek No: 522 (5/522), Tarih: H. 15 Ramazan 1089 / 15 Temmuz 1678.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Celâli Evkâf" (Celali Vakıflar). Dosya No:201, Gömlek No: 10018 (201/10018), Tarih: H. 6 Şevval 1254 / 23 Eylül 1838.

Diğer Kayıtlar:

Akbulut, İlhan, "Vakıf Kurumu, Mahiyeti ve Tarihi Gelişimi." (2007), *Vakıflar Dergisi*, Sayı XXX, ss. 62-72

Ateş, Nilüfer. "Osmanlı'da Vakıf-Külliye-Şehir İlişkisi." *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26.2 (2017): 151-164.

Arslan, Muhammet, *Anadolu'da Selçuklu Çağı Cami ve Mescit Mimarisi (plan-Mimari-Süsleme)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2017.

Balık, İbrahim, “Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu”, *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. III, S. 2, Afyon 2001.

Bayartan, Mehmet, “Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları X-I*, İstanbul, 2008, s. 158-175

Bayram, Sadi, *Anadolu'da XIII. Yüzyıl Başlarında Bir Rufâi Zaviyesi*. 1992 IX. Pre-Ottoman and Ottoman Symposium. *Çevrimiçi Erişim Tarihi: 10.05.2024*
<https://www.sadibayram.com/?page=makaleler&mid=364&id=3>)

_____, "Amasya-Taşova-Alparslan Beldesi Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufai'nin 655 H./1257 M. Tarihli Arapça Vakfiyesi Tercümesi ile 996 H./1588 M. Tarihli Seyyid Fettah Veli Silsile-namesi", 1994, *Vakıflar Dergisi*, 23,1, ss. 31-74.

Birekul, Mehmet, “Anadolu Selçuklu Devletinde Eğitim Ve Konya Medreseleri”, *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, 2018, ss 85-98.

Çal, Halit. 2009. "Niksar'da Doğan Şah Alp Türbesi-Eyvan Türbeler", *X. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (03-06 Mayıs 2006) Prof Dr. Örcün Barışta'ya Armağan*, Ankara: Gazi Üniversitesi Bölümü Sanat Tarihi Bölümü.

Çalık, Sıddık, “Amasya Kazası’nda Seydi Çelebi ve Mehmed Çelebi’ye Ait H. 790/ M. 1388 Tarihli Türkçe Vakfiye”, *Vakıflar Dergisi*, 2017, S 48, ss. 9-16.
<https://doi.org/10.16971/vakiflar.373681>

Demir, Mustafa, Türkiye Selçuklu Vakıfları. *Türkler*, Güzel, H. C., Çiçek, K. & Koca, S. (Ed.), C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 272-280.

Erdağı, Deniz, *Anadolu Selçuklu Vakıflarına Birkaç Örnek*, Kars Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kars 2011.

Erdal, Onur, *İstanbul vakıflarının yönetimi ve işleyişi (18. yüzyıl Ahkam Defterlerine göre)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.

- Erdemir, Mehmet, “Osmanlı Medeniyetinde Vakıf Kültürünün Yeri ve Şehir Mekanlarına Katkıları”, *İhtisas Akademi*, Tügva Yayınları, 2021.
- Gültekin, Hayrettin, *Osmanlıca Tapu Terimleri Sözlüğü*, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2007.
- İnalcık, Halil, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar - I Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, (49. baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.
- Kayaoğlu, İsmet, Selçuklu Vakfiyeleri ve İçerdikleri Sosyal Motifler. *Türkler*, Güzel, H. C., Çiçek, K. & Koca, S. (Ed.), C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 2002, ss 281-285.
- Kızılkaya, Ersin, *19. Yüzyıl Osmanlı Vakıf Müesseselerinin Dönüşümü ve Kamu Hizmetlerinin Yürütülmesinde Vakıfların Toplumsal Hayattaki Rolü: Kütahya İli Örneği*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Denizli 2017.
- Koyunoğlu, H. Hüsnü, *Sosyal Politika Açısından Vakıflar: 17. Yüzyıl İstanbul Örneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2002.
- Küsgün, Okan, “Bir Selçuklu Eseri Olan Sivas Sâhibiye Medresesinin Osmanlı Müessesesi Olarak Kullanımı, Bakım ve Onarımı”. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. 13, 2020, ss. 213-48.
- Ortaylı, İlber, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, 6. Baskı. Ankara, 2017.
- Öztürk, Nazif, "Sosyal Siyaset Açısından Cumhuriyet Öncesi Vakıfları", *Cumhuriyetin 80. yılında Uluslararası Vakıf Sempozyumu*, Haz. Mehmet Narince, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., 2003, s.36.
- _____, Osmanlı Döneminde Vakıflar, Güzel, H.C. & Birinci, A. (Ed.), *Genel Türk Tarihi*, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 373-396.

_____, “Vakıflar Arşiv Kayıtlarına Göre Niksar Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, C. XXII, Ankara 1991, s. 45-68

Sevim, Ali & Yücel, Yaşar, *Türkiye Tarihi I, (Fetihten Osmanlılara Kadar)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990.

Tabakoğlu, Ahmet, *Türk İktisat Tarihi*, 5. Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul 2000.

Teber, Ömer Faruk, (2002). Osmanlı Toplumunda Bir Sosyal Kurum Olarak Vakıflar ve Çeşitleri, *Dini Araştırmalar*, 2002, S. 4, ss. 197-205.

Temizer, Nihan Cihan, “Vakıf Sistemi: Osmanlı ve Batı Karşılaştırması”, *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, S 2, 2021, ss. 141-162.
<https://doi.org/10.25272/ijisef.895830>

Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*. 7. Baskı. Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998.

_____, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, 11. Baskı. Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1969.

Yağcı, Mustafa & Gürsoy, Çiğdem, “Osmanlı Devleti’nde İktisadi Zihniyet, Kurumlar ve Para Vakıfları”, *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9 S. 1, 2019, ss. 37-67.

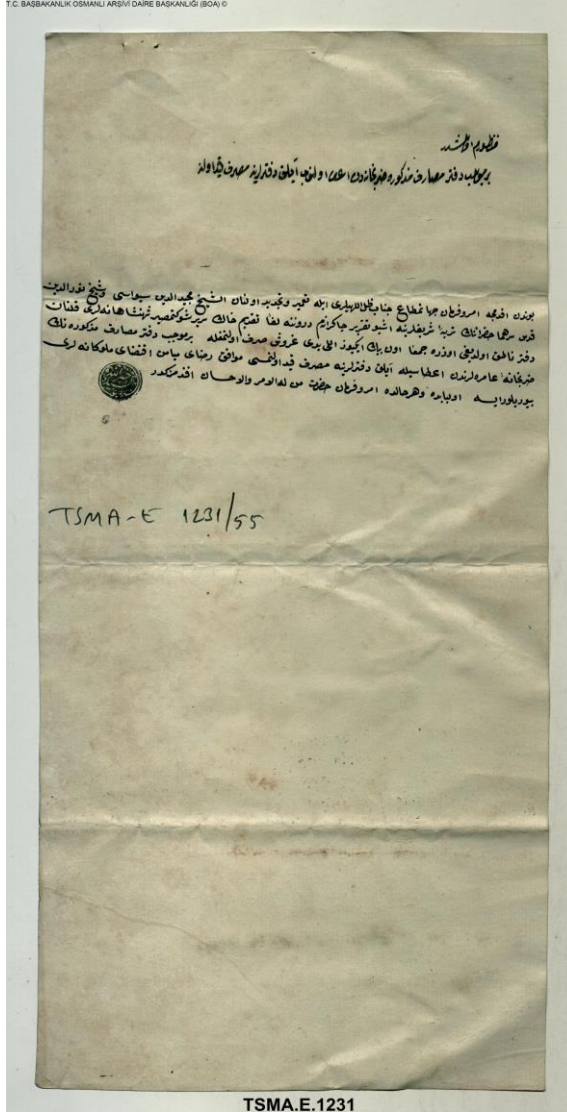
Yalçın, Alemdar, Eski Dönemlerden Anadolu’ya Türk Sosyal Dayanışma Kurumları. Güzel, H. C., Çiçek, K. & Koca, S. (Ed.). *Türkler, İlkçağ*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, C.3, 107-122.

Yediyıldız, Bahaeddin, “XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi-Bir Sosyal Tarih İncelemesi”, *Türk Tarih Kurumu Yayını*, 2003.

Yeşilyurt, Furkan, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi 1197 Numaralı Rumeli Hurufat Defteri (Sayfa 1-120 arası Tahlil ve Transkripsiyon)*, Bitlis Eren Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksel Lisans Tezi, Bitlis 2023.

<https://www.sadibayram.com/?page=makaleler&mid=363&id=3>

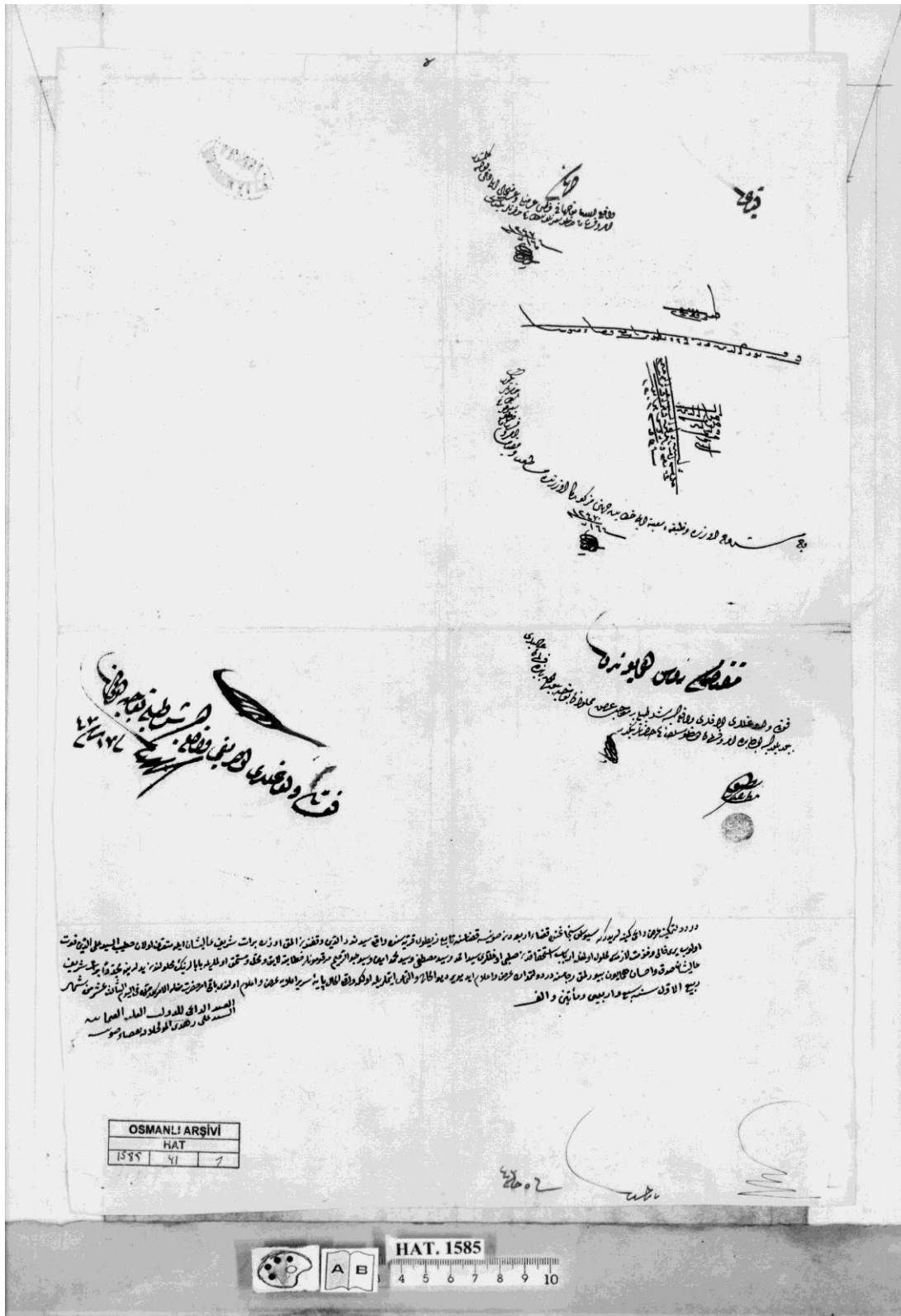
EKLER

3 Eş-Şeyh Meciduddin Sivasi ile Seyyid Nureddin kuddisesirruhumanın türbe tamir masraflarının Darphane'den itası. TS.MA.e_1231-55

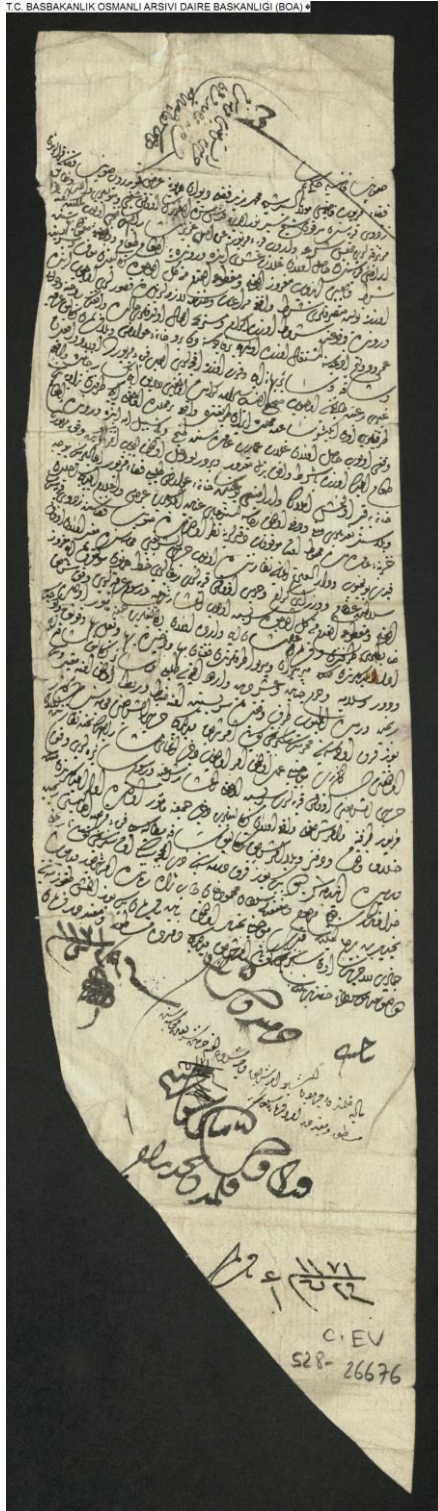

4 Sivas sancağı dahilinde olup aşar hasılatı, tapu resmi ve sair rüsumu, Sivas sancağındaki vakıflara ait olan kura ve mezraların isimleri.EV.d..._14139-

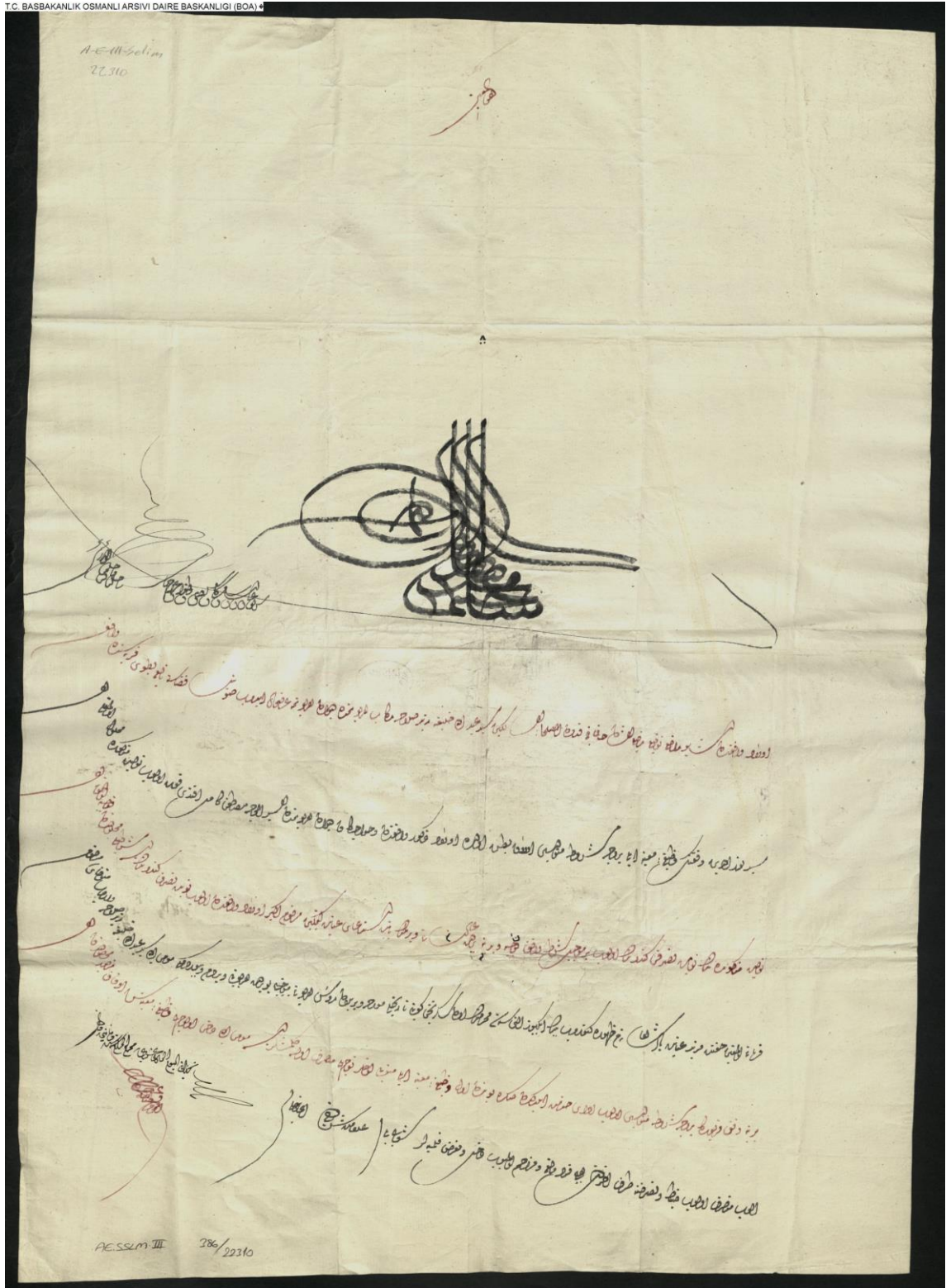
5 Sivas'ın Sonisa kazasına bağlı Zitoy karyesinde bulunan Seyyid Nureddin Camii hitabetinin Seyyid

Ahmed, Seyyid Mustafa, Seyyid Mehmed Emin ve Seyyid Abdurrahim Halifelere tevciHAT_1585-41

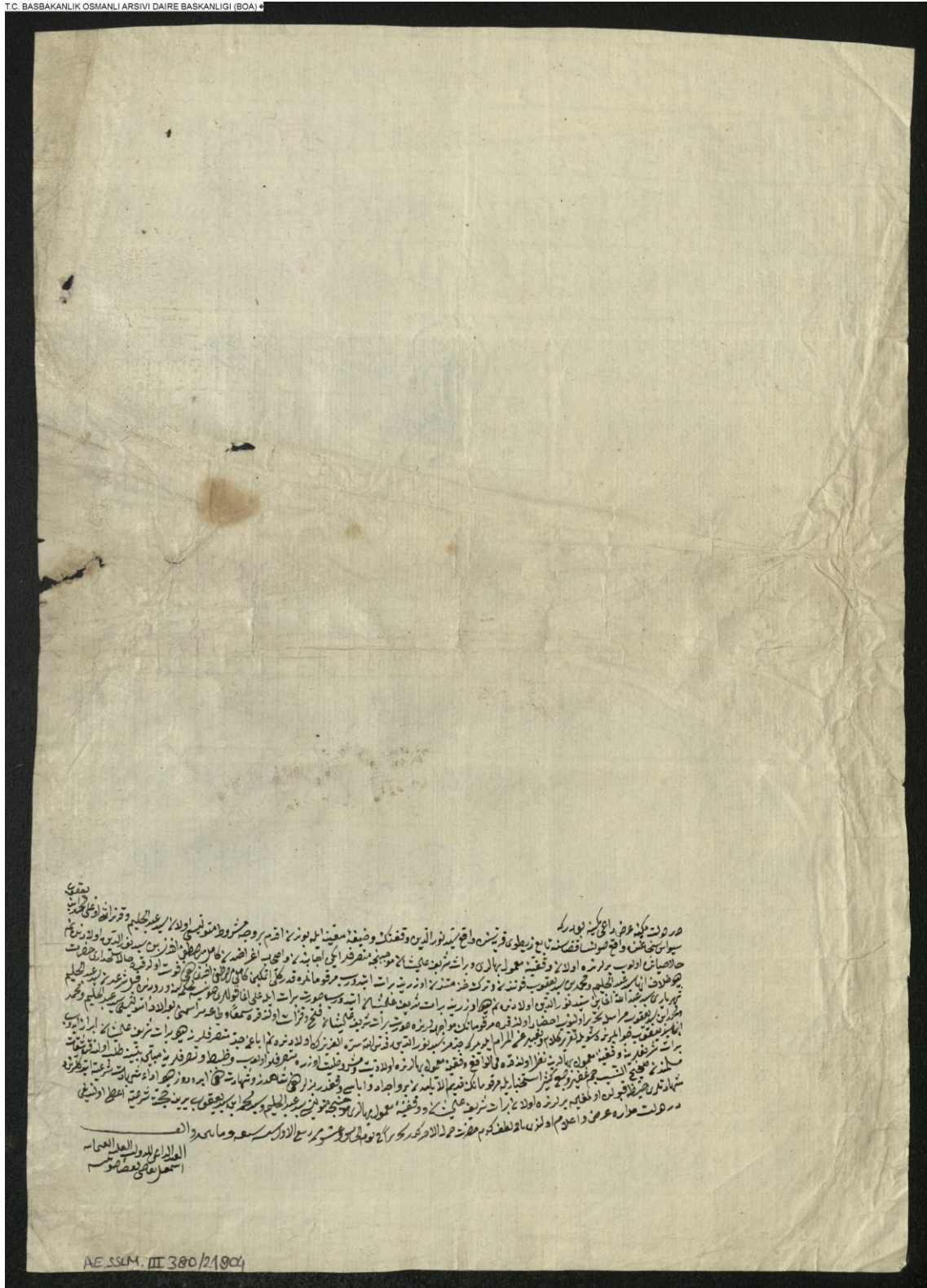
C.EV.00528.26676.001

6 Sonisa kazasında Seyyid Nureddin Zaviyesi 528-26676

7 Sonisa'da Bitevi (Bidevi) Köyünde bulunan Seyyid Nureddin Vakfı'nın Mütevellisi Seyyid Hacı Mustafa Kamil'in ölümüyle görevinin Seyyid Abdullah Halife'ye verilmesi

و قمر غنائو را فدا عاقلانو ولى الغم الحلى هم اقام سلطانم حضرت
 سيواس بخاغن واقع سيد نور الدين و قد شرفنى وظيفه عينه ايله اولاد و مشروطه ارفيق خلوك
 ديوان هايون كامل مصطفى اشرى هدايت اولاد و قد فقم جو نوبت زكوى برقياب اوزينه راف
 ايتدر دكر نكره برقياب نزد جاكرانه مه كلوب مجراى حسب نيت ايله بدن صده نوبت تصرف كنند
 ديوانها و بعد فوف ارفق محاذق نوبت مكروره الحاله هن باريا عالیشان بفرديان اوزنه
 الهب اجنى نوبت مكروره ابا و بن جدا اولاد در مشروطه ارفيق اولاد و قد رسيد الجليل
 مولد عضداللى و استقامت منظور جاكرانه الهب و در ارفق نوبت مولى لها ارب الهب حسن
 رضام ايله كفايد و ابراهيم بدريه تسليم ارفق معوم حضرت بدريه بفرديان و قد رسيد صاحب
 عضدال مولى لها ارب اوزينه نوجيه و بن قصدر اعطا بوليونه نازى رفقه جاكرانه هم محترمه
 جان قدرى نوبت زكوى بفرديان و قد رسيد صاحب عضدال قدرانه نوجيه و نوبت بوليونه بارين ارفق
 و قمر غنائو را فدا عاقلانو ولى الغم الحلى هم اقام سلطانم حضرت

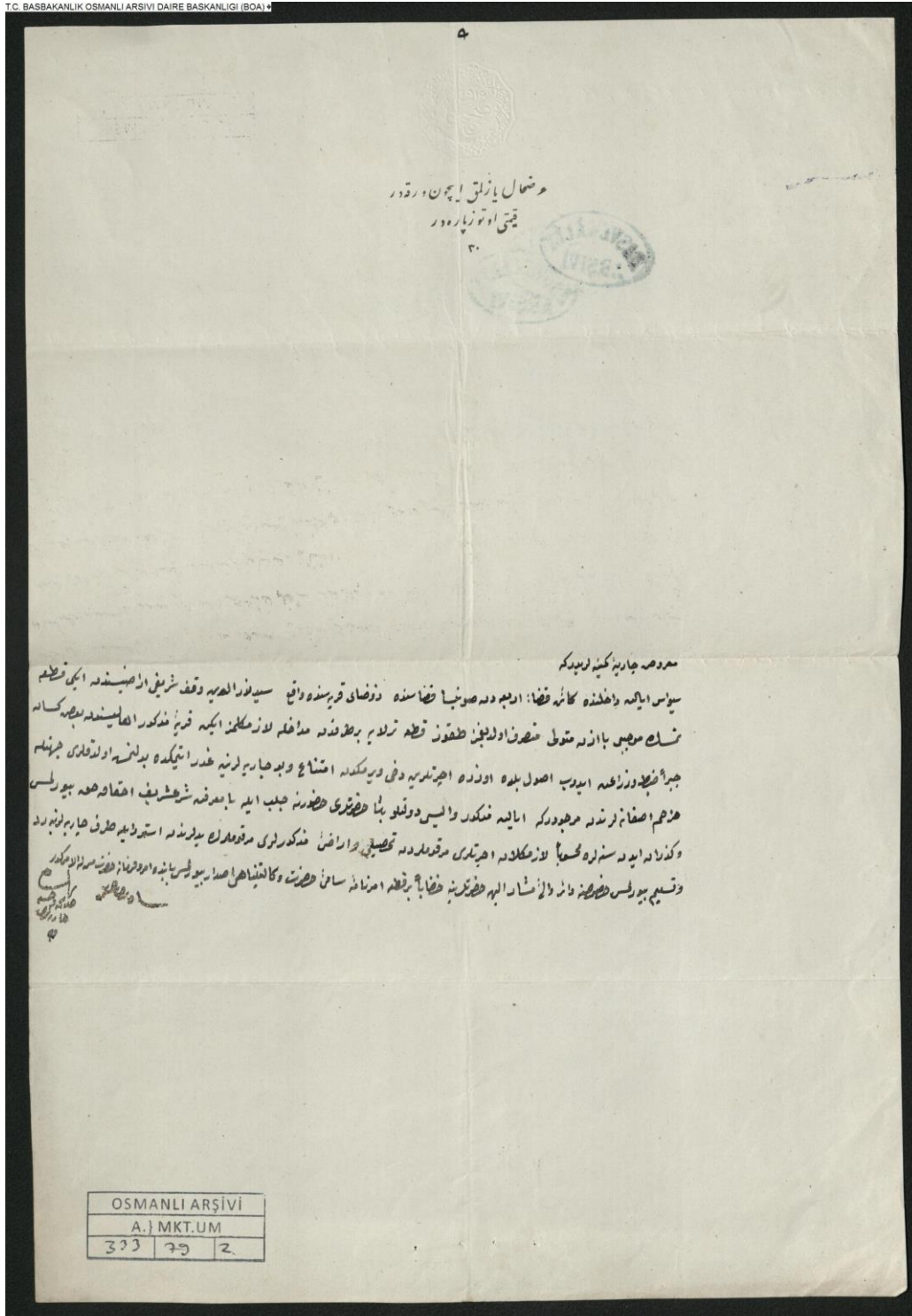
در وقت مکمل عرض دادی که بود که
 سیواسی قاضی واقع کوشش افندی منتهی به
 حاکم صیانت ادوب بر نمره اولاد و قاضی معول بالری و رانته نرین علیت ایامه بنی بنده قدر ایجاب بر او بحسب اغراضه و کماله منتهی به
 جو طوالت ایامه بنی بنده قدر ایجاب بر او بحسب اغراضه و کماله منتهی به
 نهم بار کماله بنده قدر ایجاب بر او بحسب اغراضه و کماله منتهی به
 مقررین بر قاضی معول بالری و رانته نرین علیت ایامه بنی بنده قدر ایجاب بر او بحسب اغراضه و کماله منتهی به
 ایامه بنی بنده قدر ایجاب بر او بحسب اغراضه و کماله منتهی به
 برات نرین علیت ایامه بنی بنده قدر ایجاب بر او بحسب اغراضه و کماله منتهی به
 مسئله بنده قدر ایجاب بر او بحسب اغراضه و کماله منتهی به
 شهادت بنده قدر ایجاب بر او بحسب اغراضه و کماله منتهی به
 در دولت محله عرض دادی که بود که

الهام الله له و الله اعلم
 استعمله الله و الله اعلم

AE.SSLM.III.380.21904

AE.SSLM.III.00380.21904.001

9 Sivas sancağının Sonisa kazasına tabi Zidoy karyesinde bulunan Seyyid Nureddin Vakfi'nın tevliyet cihetini mutasarrıf evlad-ı vakıftan Seyyid Abdülhalim ile kardeşinin

A. MKT.UM.00333.00079.002

10 Hatice ve Hasene Hatunların, Zuhay köyünde Seyyid Nureddin Vakfı'na ait oyan tarlalarına yapılan müdahalenin men'i

Resim 1: Eski Zuday. şimdiki Alparslan Kasabası genel görünüşü. (Bayram, 1994).

Resim 2: Amasya Taşova Alparslan Kasabası Seyyid Nureddin er-RuJai Türbesi ve Camii (Bayram, 1994).

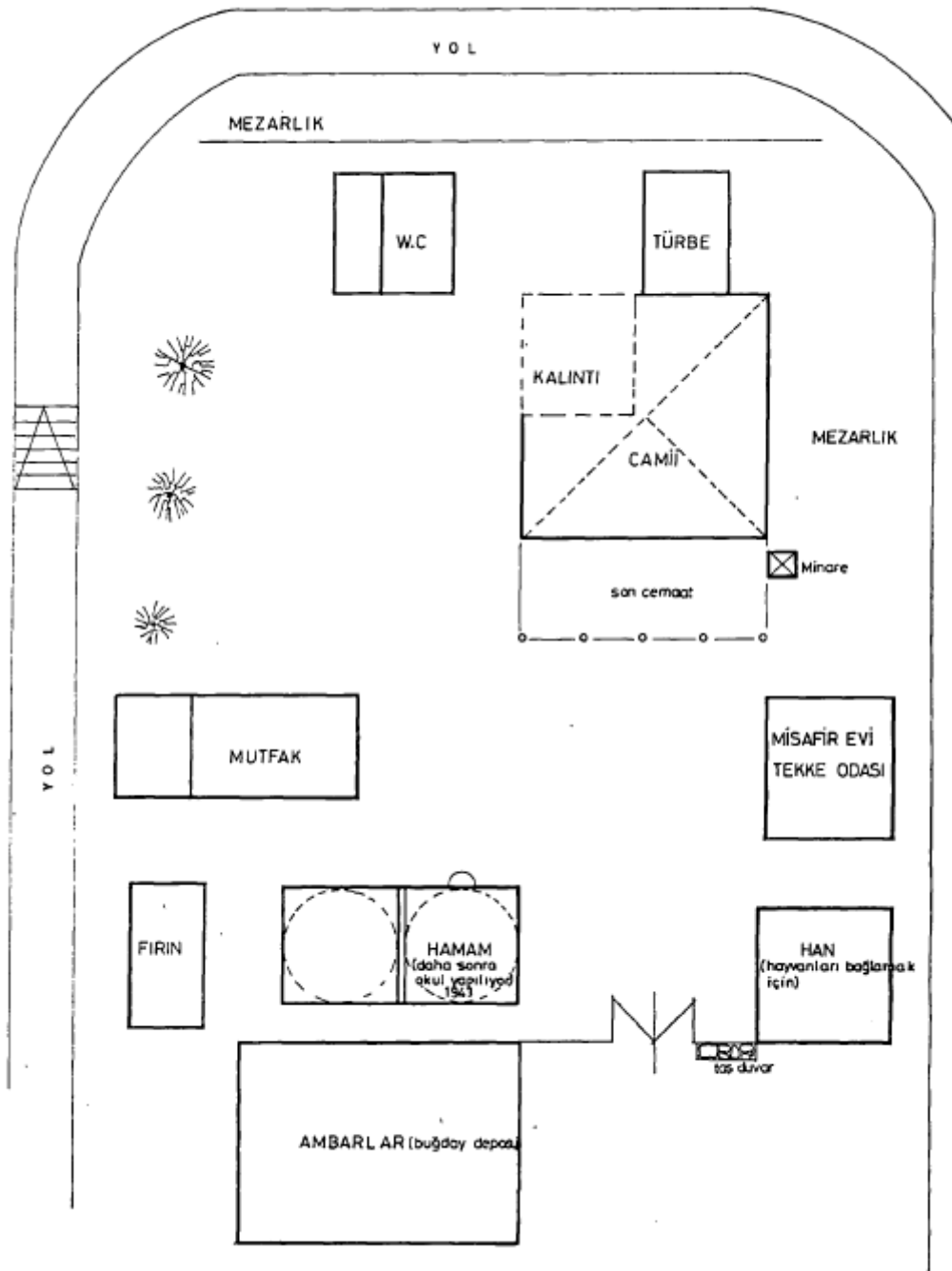
Resim 3: Seyyid Nureddin Zaviyesi genel görünümü. (Yerde görülen yontma taşlar külliyein kaplama taşları. (Bayram, 1994).

Resim 4: Külliye haziresindeki ttezar taşı (Bayram, 1994).

Resim 5: Alparslan Ulu Camii'ni Ji Alparslan Mi'izesi'nde bulunan kapısı. (Bayram, 1994).

Resim 6: Seyyid Nureddin Türbesi krokisi. (Bayram, 1994).